

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
DİN VE FELSEFE BİLİMLERİ
(DİN EĞİTİMİ) ANA BİLİM DALI

**“KIRGIZİSTAN’DA ORTO MEKTEPLERDEKİ «ADEP SABAGI»
DERSİNDE DİN EĞİTİMİ İLE İLGİLİ AMAÇLARIN
GERÇEKLEŞME DÜZEYİ”
(OŞ ÖRNEĞİ)**

HAZIRLAYAN
DİLARAM AKRAMOVA
00922619

DANIŞMAN
Prof. Dr. RECAİ DOĞAN

ANKARA 2006

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
DİN VE FELSEFE BİLİMLERİ
(DİN EĞİTİMİ) ANA BİLİM DALI

**“KIRGIZİSTAN’DA ORTO MEKTEPLERDEKİ «ADEP SABAGI»
DERSİNDE DİN EĞİTİMİ İLE İLGİLİ AMAÇLARIN
GERÇEKLEŞME DÜZEYİ”
(OŞ ÖRNEĞİ)**

DOKTORA TEZİ

HAZIRLAYAN
DİLARAM AKRAMOVA

DANIŞMAN
Prof. Dr. RECAİ DOĞAN

Tez Jüri Üyeleri

Adı ve Soyadı

İmzası

.....
.....
.....
.....
.....
.....

.....
.....
.....
.....
.....
.....

Tez Sınavı Tarihi

ÖNSÖZ

Kırgızistan'ın bundan 15 sene önceki durumunun hatırlanması ile Kırgız halkının toplum bilincinin ve Kırgızistan'daki dini durumun nasıl köklü değişime uğradığı gözler önüne serilir. Bağımsızlıktan sonra din ve din eğitimi önem ve mahiyeti itibarı ile Kırgızistan'ın güncel meseleleri arasında yer almaktadır. Kanunen himaye altına alınan inanç özgürlüğü, her Kırgız vatandaşının istediği dine inanma özgürlüğü ile kendi dinini öğrenebilme imkanını da tanımaktadır. Bu özgürlük verilmesine rağmen din ve din eğitimi konusu çözüme ulaşılmış değildir. Sovyet döneminde din ve din eğitiminin yasaklanması sonucunda toplumda büyük bir boşluk oluşmuştur. Bu vakum bağımsızlıkla çeşitli din ve mezhep mensuplarının ilgisini çekmiştir ve bu konuda bakir olan Orta Asya topraklarına akın etmelerine sebep olmuştur. Neticede vatandaş bir birinden çok farklı olan din ve inançlar propagandası içinde boğulmuş durumdadır. Bu karmaşık hal alan din konusundan çıkış yolu arayan devlet yasal çözüm için harekete geçmiştir.

Kırgızistan ve Kırgız halkı için bağımsızlık beraberinde yeni siyasi durum, ekonomik sosyal alanlarda, yaşam standartlarında gelişme ve değişimler getirmiştir. Bu köklü değişimleri bünyesinde bire bir yansıtan alan eğitimidir. Yeni neslin her yönlü gelişimi ve topluma kazandırılmasını amaçlayan eğitim güncel meselelere çözüm üretici nitelikte olmak durumundadır. Tezimizin ana konusunu oluşturan Adeb Sabagı Kırgızistan'daki bağımsızlık sonrası eğitim alanındaki gelişmelerin ve Sovyet döneminde ihmal edilen milli, manevi değerlerin öğretimi konusunda çözüm arayışının bir örneğidir.

Kırgız halkı X. yüzyılda İslam dini ile tanışmıştır. Asırlarca bütün gelenek ve görenekler, milli eğitim anlayışı İslam ahlakı ile yoğrulmuştur. Bu özellikten dolayı Kırgız etnopedogojinin esaslarından biri İslam ahlakına dayanmaktadır. Kırgız etnopedogojisi ile ahlak eğitimi amaçlayan Adep Sabagı dersi müfredatında bazı İslam dini bilgileri bu çerçevede yer almaktadır.

“Kırgızistan'da Orto Mekteplerdeki «Adep Sabagı» Dersinde Din Eğitimi İle İlgili Amaçların Gerçekleşme Düzeyi” (Oş Örneği) adlı bu tezimizde, günümüzde Kırgızistan okullarında okutulan ahlak eğitimi amaçlayan ve kısmen dini konuları içeren Adeb Sabagı dersinde öğrencilerin başarı düzeylerinin tespiti ve bu başarı düzeyine etki eden faktörlerin ortaya çıkarılması amaçlanmaktadır.

Tez üç bölümden oluşmaktadır

I. bölümde araştırmanın problemi, amacı, önemi, kavramsal çerçeve, sınırlılıklar ve yöntem ele alınmıştır.

Kırgızistan’da Din Eğitimi ve Kırgızistan Eğitim Sistemi İçinde Adep Sabagı başlığı taşıyan II. bölümünde önce Kırgızistan’da din eğitimi tarihi, bağımsızlıktan sonra Kırgızistan’da dini durum ve Kırgızistan Anayasasında din ve din eğitimi incelenmiştir. Daha sonra, Kırgızistan eğitim- öğretim sistemi, Kırgızistan eğitim- öğretim sistemi içinde Adep Sabagı, Adep Sabagı’nın tarihçesi, Adep Sabagı’nın amacı, Adep Sabagı müfredatı, Adep Sabagı müfredatında yer alan din bilgisi konularına yer verilmiştir.

Tezin III. Bölümü Bulgular ve Yorumlardır. Bu bölümde önce örneklemin kişisel özellikler verilmiş ve daha sonra elde edilen bulgular değerlendirilmiştir.

Sonuç kısmında araştırmanın genel özeti ve araştırmanın bulgularına dayalı olarak ulaşılan sonuçlar verilmiştir.

Değerlendirme kısmında ise araştırmadan elde edilen bulguların, yani öğrencilerin başarısında etkili olan faktörlerin değerlendirmesi yapılmıştır.

Öneriler kısmında bulgulara dayalı olarak Adep Sabagının amaçlarına ulaşmasında daha verimli olabilmesi açısından konuyla ilgili öneriler sunulmuştur.

Araştırma konusunun tespit edilmesi ve araştırmanın yapılması aşamalarında zamanını benim için ayıran değerli hocam Prof. Dr. Recai Doğan’a danışmanım olma ayrıcalığını tanıdığı için en derin şükranlarımı sunarım. Araştırmanın istatistik analizlerinde yardımlarını esirgemeyen değerli hocam Doç. Dr. Nurullah Altaş’a teşekkürlerimi sunarım. Araştırma konusunun tespit edilmesi aşamasında Kırgızistan ile ilgili gözlem ve fikirlerinden yararlandığım değerli hocalarım Prof. Dr. Cemal Tosun’a ve Prof. Dr. Mustafa Erdem’e teşekkür etmeyi borç bilirim. Ayrıca, emeği geçen bütün değerli hocalarım ve arkadaşlarıma teşekkür ederim.

Dilaram AKRAMOVA

ANKARA- 2006

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	II
İÇİNDEKİLER	IV
KISALTMALAR	VI
TABLO VE ŞEKİLLER LİSTESİ	VII

I.BÖLÜM

GİRİŞ

A. PROBLEM	1
B. TEZİN AMACI	2
C. TEZİN ÖNEMİ	3
D. KAPSAM VE SINIRLILIKLAR	4
a. Kavramsal Çerçeve	4
b. Sınırlılıklar	5
c. Hipotezler	6
E. YÖNTEM	7
a. Evren ve Örneklem	8
b. Veri Toplama Araçları	8
c. Verilerin Analizi	9

II.BÖLÜM

KIRGIZİSTAN'DA DİN EĞİTİMİ VE KIRGIZİSTAN EĞİTİM SİSTEMİ İÇİNDE ADEP SABAGI

A. KIRGIZİSTAN'DA DİN EĞİTİMİ TARİHİ	11
a. Kırgızlar ve İslamiyet	11
b. Kırgızistan'da Din Eğitiminin Gelişimi	14

c. Bağımsızlıktan Sonra Kırgızistan’da Dini Durum	17
d. Kırgızistan Anayasasında Din ve Din Eğitimi	21
B. KIRGIZİSTAN EĞİTİM- ÖĞRETİM SİSTEMİ	23
C. KIRGIZİSTAN EĞİTİM- ÖĞRETİM SİSTEMİ İÇİNDE ADEP SABAGI	26
a. Adep Sabagı’nın Tarihçesi	26
b. Adep Sabagı’nın Amacı ve Metodolojisi	27
D. ADEP SABAGI MUFREDATI	31
a. Adep Sabagı’na Giriş(1-4 sınıflar)	37
b. “Muras” (Milli Manevi Değerler) (5-7 sınıflar)	41
c. “İnsan” (8. sınıf)	44
d. “Aile” (9.sınıf)	46
e. “Etnopedogoji”(Milli Eğitim) (10. sınıf)	47
f. “Medeniyet” (11.sınıf)	48
E. ADEP SABAGI MÜFREDATINDA YER ALAN DİN BİLGİSİ	49

III. BÖLÜM

BULGULAR

A. ÖRNEKLEMİN KİŞİSEL ÖZELLİKLERİ	54
B. ÖLÇEKLER İLE İLGİLİ BULGULAR	64
SONUÇ ve DEĞERLENDİRME	87
ÖNERİLER	95
EKLER	105

EK 1: Adep Dersi Alan Ortaokul Öğrencilerin Başarı Düzeylerinin Hangi Değişkenlere Göre Farklılaştığını Tespit Etme Amacı İle Uygulanan “Öğrencilerin Başarı Düzeyini Ölçen Test Soruları” Ölçeği	104
--	-----

EK 2: Adep Sabagı Ders Programı Örneği	111
---	------------

KAYNAKÇA	125
-----------------------	------------

ÖZET	133
-------------------	------------

KISALTMALAR

ABD	:	Amerika Birleşmiş Devletleri
a.g.e.	:	Adı geçen eser
AGİT(OBSE)	:	Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı
a.g.m.	:	Adı geçen makale
a.y.	:	Aynı yer
A.Ü.İ.F	:	Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
bkz	:	Bakınız
BDT	:	Bağımsız Devletler Topluluğu
BM	:	Birleşmiş Milletler
C	:	Cilt
Çev.	:	Çeviren
DİB	:	Diyanet İşleri Başkanlığı
DKAB	:	Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi
KMDİ	:	Kırgızistan Müslümanları Dini İdaresi
M.E.B.	:	Milli Eğitim Bakanlığı
s.	:	Sayfa
S.	:	Sayı
SSCB	:	Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
OşDÜ	:	Oş Devlet Üniversitesi
T.A.	:	Türk Ansiklopedisi
T.C.	:	Türkiye Cumhuriyeti
T.D.V.	:	Türkiye Diyanet Vakfı

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1.	Örneklemin Cinsiyete Göre Dağılımı	46
Tablo 2.	Örneklemin Okullara Göre Dağılımı	47
Tablo 3.	Örneklemin Sınıflarına Göre Dağılımı	48
Tablo 4.	Örneklemin Kardeş Sayısına Göre Dağılımı	50
Tablo 5.1	Örneklemin Anne Babalarının Sağ Olup Olmamasına Göre Dağılımı	51
Tablo 5.2	(Recode)- Örneklemin Anne Babalarının Sağ Olup Olmamasına Göre Dağılımı	52
Tablo 6.	Örneklemin Baba Mesleğine Göre Dağılımı	54
Tablo 7.	Örneklemin Anne Mesleğine Göre Dağılımı	55
Tablo 8.	Örneklemin Aile Ortalama Aylık Gelirine Göre Dağılımı	57
Tablo 9.	Örneklemin Okul Dışında Dinle İlgili Eğitim Alıp Almamasına Göre Dağılımı	58
Tablo 10.	Okul Dışında Dinle İlgili Eğitim Alan Öğrencilerin Aldıkları Yerlere Göre Dağılımı	59
Tablo 11.	Örneklemin Aile Fertlerinin Namaz Kılma Sıklığına Göre Dağılımı	61
Tablo 12.	Örneklemin Kur'an-ı Kerim Okumayı Bilip Bilmemesine Göre Dağılımı	62
Tablo 13.	Örneklemin Ailelerinde Kurban Ve Ramazan Bayramlarının Kutlanıp Kutlanmamasına Göre Dağılımı	63
Tablo 14.	Örneklemin Adep Sabagı Dersinde Dini Bilgilerini Ölçen Başarı Testinden Aldıkları Puanlarının Cinsiyete Göre T-Testi Sonuçları	64
Tablo 15.	Örneklemin Adep Sabagı Dersinde Dini Bilgilerini Ölçen Başarı Testinden Aldıkları Puanlarının Öğrencilerin Ebeveynlerin Her İkisinin Sağ Olup Olmamasına Göre T-Testi Sonuçları	64
Tablo 16.	Örneklemin Adep Sabagı Dersinde Dini Bilgilerini Ölçen Başarı Testinden Aldıkları Puanlarının Öğrencilerin Okul Dışında Dinle İlgili Eğitim Alıp Almamalarına Göre T-Testi Sonuçları	65
Tablo 17.	Örneklemin Adep Sabagı Dersinde Dini Bilgilerini Ölçen Başarı Testinden Aldıkları Puanlarının Öğrencilerin Kur'an Okumayı Bilip Bilmemelerine Göre T-Testi Sonuçları	66
Tablo 18.	Örneklemin Adep Sabagı Dersinde Dini Bilgilerini Ölçen Başarı	

	Testinden Aldıkları Puanlarının Öğrencilerin Ailelerinde Kurban ve Ramazan Bayramlarının Kutlanıp Kutlanmamasına Göre T-Testi Sonuçları	68
Tablo 19.	Örneklemin Adep Sabagı Dersinde Dini Bilgilerini Ölçen Başarı Testinden Aldıkları Puanlarının Öğrencilerin Okuduğu Okullara Göre Analizi (Anova)	69
Tablo 20.	Örneklemin Adep Sabagı Dersinde Dini Bilgilerini Ölçen Başarı Testinden Aldıkları Puanlarının Öğrencilerin Okuduğu Okullara Göre Varyans Analizi Sonuçları	69
Tablo 21.	Örneklemin Adep Sabagı Dersinde Dini Bilgilerini Ölçen Başarı Testinden Aldıkları Puanlarının Öğrencilerin Okuduğu Sınıflara Göre Analizi (Anova)	72
Tablo 22.	Örneklemin Adep Sabagı Dersinde Dini Bilgilerini Ölçen Başarı Testinden Aldıkları Puanlarının Öğrencilerin Okuduğu Sınıflara Göre Varyans Analizi Sonuçları	73
Tablo 23.	Örneklemin Adep Sabagı Dersinde Dini Bilgilerini Ölçen Başarı Testinden Aldıkları Puanlarının Öğrencilerin Ailelerinde Çocuk Sayısına Göre Analizi (Anova)	73
Tablo 24.	Örneklemin Adep Sabagı Dersinde Dini Bilgilerini Ölçen Başarı Testinden Aldıkları Puanlarının Öğrencilerin Ailelerinde Çocuk Sayısına Göre Varyans Analizi Sonuçları	74
Tablo 25.	Örneklemin Adep Sabagı Dersinde Dini Bilgilerini Ölçen Başarı Testinden Aldıkları Puanlarının Öğrencilerin Baba Mesleklerine Göre Analizi (Anova)	75
Tablo 26.	Örneklemin Adep Sabagı Dersinde Dini Bilgilerini Ölçen Başarı Testinden Aldıkları Puanlarının Öğrencilerin Baba Mesleklerine Göre Varyans Analizi Sonuçları	75
Tablo 27.	Örneklemin Adep Sabagı Dersinde Dini Bilgilerini Ölçen Başarı Testinden Aldıkları Puanlarının Öğrencilerin Anne Mesleklerine Göre Analizi (Anova)	76
Tablo 28.	Örneklemin Adep Sabagı Dersinde Dini Bilgilerini Ölçen Başarı Testinden Aldıkları Puanlarının Öğrencilerin Anne Mesleklerine Göre Varyans Analizi Sonuçları	77
Tablo 29.	Örneklemin Adep Sabagı Dersinde Dini Bilgilerini Ölçen Başarı	

	Testinden Aldıkları Puanlarının Öğrencilerin Aylık Aile Gelirlerine Göre Analizi (Anova)	78
Tablo 30.	Örneklemin Adep Sabagı Dersinde Dini Bilgilerini Ölçen Başarı Testinden Aldıkları Puanlarının Öğrencilerin Aylık Aile Gelirlerine Göre Varyans Analizi Sonuçları	78
Tablo 31.	Örneklemin Adep Sabagı Dersinde Dini Bilgilerini Ölçen Başarı Testinden Aldıkları Puanlarının Öğrencilerin Ek Olarak Okul Dışında Dinle İlgili Eğitim Aldıkları Yerlere Göre Analizi (Anova)	79
Tablo 32.	Örneklemin Adep Sabagı Dersinde Dini Bilgilerini Ölçen Başarı Testinden Aldıkları Başarı Puanlarının Öğrencilerin Ek Olarak Okul Dışında Dinle İlgili Eğitim Aldıkları Yerlere Göre Varyans Analizi Sonuçları	80
Tablo 33.	Ankete Katılan Öğrencilerin Adep Sabagı Dersinde Dini Bilgilerini Ölçen Başarı Testinden Aldıkları Başarı Puanlarının Öğrencilerin Aile Fertlerinin Namaz İbadetini Yerine Getirme Sıklığına Göre Analizi (Anova)	81
Tablo 34.	Örneklemin Adep Sabagı Dersinde Dini Bilgilerini Ölçen Başarı Testinden Aldıkları Başarı Puanlarının Öğrencilerin Aile Fertlerinin Namaz İbadetini Yerine Getirme Sıklığına Göre Varyans Analizi Sonuçları	82

I. BÖLÜM

GİRİŞ

A. PROBLEM

31 Ağustos 1991 tarihinde bağımsızlığına kavuşan Kırgızistan’da yeni bir süreç, köklü değişimler başlamıştır. Kırgızistan bir devlet olarak kendine özgü yeni politikalar oluşturulmuştur. Yeni başlayan bu değişim süreci ile birlikte siyaset, ekonomi, ticaret alanlarında olduğu gibi eğitim ve ülke için yeni, önemli ve kaçınılmaz olan din ve din eğitimi alanlarında da gelişmeler kaydedilmiştir. Kırgızistan’ın din eğitimi konusunda bağımsızlığına kavuştuğundan itibaren kayda değer önemli adımlar attığını görebilmekteyiz.

Devletin laik yapısı gereği, okullarda İslam dininin eğitimini amaçlayan bir derse izin verilmesi de İslam dini Kırgız milli manevi değerlerinin bir ögesi olarak kabul edilmektedir. Bu çerçevede İslam dini bilgileri ahlak eğitimini amaçlayan “İyman Sabagı” dersi müfredatında yer almıştır. Kırgızistan’ın örgün din eğitimi örneği diyebileceğimiz bu ders 1991–2003 yılına kadar okullarda isteğe bağlı olarak okutulmuştur. 2003–2004 senesinde “İyman Sabagı” Kırgızistan Milli Eğitimi Kanunu ile ortaokul ve liselerde haftada birer saat olmak üzere zorunlu dersler arasında okutulmaya başlamıştır. Ancak Kırgız Bilimler Akademisyenlerin önerisi ile Kırgızistan Milli Eğitim Bakanlığı tarafından 19.07.2004’te yürürlüğe giren 545 sayılı özel kanunu ile “İyman Sabagı” dersinin “Adeb Sabagı” olarak değiştirilmesine karar verilmiştir.¹ Bu dersin müfredatında temel İslam bilgileri, ahlak eğitimi çerçevesinde yer almaktadır. Bununla birlikte diğer dinlerle ilgili genel tanıtım bilgileri de verilmektedir.

Adeb Sabagı dersi sistematik bir din bilgisi dersi değildir. Adeb Sabagı dersinde ahlak eğitimi çerçevesinde Kırgız kültür ve geleneklerinde ahlak kuralları yoğun bir şekilde ele alınmaktadır. Burada kültür ve gelenek İslam ahlak kuralları ile desteklenmektedir. Bu dersin müfredatında yer alan konuları dikkate alarak; Milli kültür, Ahlak ve Din bilgisi dersi de diyebiliriz.

Dini kurumlarının denetimi, din eğitimi ve devletin genel din politikalarıyla ilgilenen Din Komisyonu’nun üyesi E. C. Kurmanov Adeb Sabağı ile ilgili şu açıklamayı getirmektedir: “Bağımsızlık sürecindeki Kırgızistan’da din hakkındaki bilgilerin verilmesi yönünden eğitim-öğretim sisteminin iki şekli meydana gelmiştir. İlki, meslek olarak dinle

¹ *Kut Bilim №26–27*, 13.08.2004, s. 2

ilgilenen şahıslar için ilahiyatların oluşturulması; ikincisi- din ve bilimin öğretimin laiklik çerçevesi içinde sunulmasıdır.”² Adep Sabagı dersi Kırgızistan’da din eğitiminin ikinci şeklini oluşturmaktadır.

Adep Sabagı Dersi, müfredatında dini konuların yer alması nedeniyle, Kırgızistan Milli Eğitim Sistemi içerisinde din eğitimi veren bir ders olarak nitelendirebilir. Adep Sabagı Dersi gerek Kırgızistan’da din eğitiminin ilk örneği olması hasebiyle, gerekse genel eğitim içindeki konumu, önemi, özel amaçları, programı ve mahiyeti itibarı ile üzerinde bilimsel araştırmaların yapılması gereken bir derstir.

Biz bu araştırmamızda Adeb Sabagı Dersini Din eğitimi açısından ele almaya çalışacağız. Tezimizin konusu, Adep Sabagı dersinin Din eğitimi ile ilgili amaçlarının gerçekleşme düzeyinin ve öğrencilerin başarı düzeylerine etki eden faktörlerin tespitinden oluşmaktadır.

Araştırmanın problemi Kırgızistan Milli Eğitim Sistemi içerisinde yer alan ve ahlak eğitimini amaçlayan, kısmen dini bilgileri içeren Adep Sabagı dersinin din eğitimi ile ilgili amaçlarının hangi düzeyde gerçekleştiğinin tespiti üzerine kurulmuştur.

B. ARAŞTIRMANIN AMACI

Araştırmamızın temel amacı, Kırgızistan’ın genel orta öğretiminde uygulanan Adep Sabagı Dersinin Din Eğitimi ile ilgili amaçlarının gerçekleşme düzeyi, öğrencilerin din bilgisi ile sınırlı başarı düzeyleri ve buna etki eden faktörlerin tespitidir.

Öğrencilerin başarı düzeylerinin, onların cinsiyetine, okuduğu okullara, yerleşim yerlerine, kardeş sayısına, anne babalarının hayatta olup olmamasına, babalarının mesleklerine, annelerinin mesleklerine, ailelerinin aylık gelir düzeylerine, aile fertlerinin namaz kılma sıklığına, okul dışında din eğitimi alıp almamalarına, okul dışında dinle ilgili eğitim alıyorsa aldıkları yerlere, Kur’an okumayı bilip bilmemelerine, ailelerinde dini bayramların kutlanıp kutlanmamasına göre farklılık gösterip göstermediğini belirlenmesi, diğer amaçlardandır.

Bununla birlikte, Kırgızistan eğitim öğretim sisteminin yapısı ve tarihi gelişimi genel hatları ile ortaya konularak bugünkü Kırgızistan Milli Eğitim Sistemi içerisinde din eğitiminin yeri ve şekli betimlenecek, Adep Sabagı oluşumu, müfredatı ve bu müfredatta yer alan dini

² E. C. Kurmanov, “O Religioznom Obrazovanii v Kırgızstane”, *Religiya i Obrazovaniye*, Bişkek 2002, s. 72

bilgiler incelenecektir. Kırgızistan Anayasasında Eğitim, Din ve Din Eğitimi ile ilişkin kanun ve kararlar tespit edilerek bunların yasal dayanaklarının sunulması diğer amaçlardandır.

C. ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ

Orta Asya'nın genelinde olduğu gibi, Kırgızistan'da da din olgusunun canlandığı gözlemlenmektedir. Bölgede din olgusu sosyo- kültürel yönüyle birlikte siyasi boyut da kazanmış durumundadır. Kırgızistan ve diğer bağımsız cumhuriyetlerde bir takım misyoner gruplar ile birlikte çeşitli dini grupların da faaliyet yürütmekte oldukları bir gerçektir. Bölge insanı bir birinden farklı olan din anlayışlarının propagandası içinde boğulmuş durumdadır.

Bölgede dine dayalı çatışma ve huzursuzluğun olmaması için devlet din meselesi ile her yönlü ilgilenmektedir. Kırgızistan devleti vatandaşlarını dini konularda bilinçlendirme yolunda bir din eğitimi arayışı içine girmiştir. İyman Sabagı dersi bunun ilk denemesi ve örneğini teşkil etmektedir.

1991 senesinde Talas Vilayeti Valiliğinin özel gayretleri ile hazırlanan ve Milli Eğitim tarafından onay alan İyman Sabagı dersinin programı Kırgızistan'ın bazı okullarında seçmeli olarak okutulmuştur. Ancak bu ders bazı okullarda öğretmenlik performansı düşük olan imamlar tarafından, bazı okullarda ise dini bilgileri eksik olan veya Sovyet döneminde Ateizm dersini veren öğretim görevlileri tarafından verilmiştir. Gerek uzman öğretmenlerin yetersizliği, gerekse dersliğin, sistematik müfredatın yokluğu, konuların çok kapsamlı ve öğrencilerin gelişim düzeylerine uygun olmaması nedenleri ile bu ders uygulamada başarılı olamamıştır.

2002 senesinin Eylül- Ekim aylarında Kırgızistan'ın bütün eyaletlerinde konuyla ilgili konferans ve müzakereler düzenlemiştir. Bu çalışmalar sonucu yapılan teklif, ortaya atılan fikir ve eleştiriler, hazırlanan yeni programa kılavuzluk yapmıştır.³ Böylece öğretmen, öğrenci, veli ve bilim adamlarının fikir ve önerileri değerlendirilerek, 2003–2004 yılında zorunlu dersler arasında okutulmaya başlayan Adep Sabagı'nın yeni programı geliştirilmiştir.

Adep Sabagı Dersi, Kırgızistan Milli Eğitim Sisteminde yer alması, Kırgızistan'da din eğitiminin bir örneği mahiyetinde olması ve hedeflediği ahlak eğitimi ile önemli bir konuma sahip olmaktadır.

³ *Koom Cana Üy- Bülö*, No.26, Bişkek 2002, s. 4

Bireylere Kırgız etnopedogojisini, milli kültür ve kimliğini aşlamayı; ahlaki ilkeleri kazandırmayı amaçlayan⁴ Adep Sabagı çok geniş ve dağınık müfredata sahiptir. Sınıflara göre konuların dağıtımında gelişim psikolojisi göz önünde bulundurulmadığı gözlemlenmektedir. Öte yandan din bilgisi konuları da sistematik bir şekilde işlenmemektedir.

Adep Sabagı programının gelişim psikolojisi, eğitim, din eğitimi ve sosyal bilimler v.b. açısından incelenmesine yönelik çalışmalara ihtiyaç vardır. Tezimiz de bu dersin amaçlarının (başarı) gerçekleşme düzeyi ve etkili faktörleri ortaya koymaya yönelik olması hasebiyle önem taşımaktadır. Adep Sabagı programının bilimsel metotlarla incelenmesi ve geliştirilmesi Kırgızistan örgün eğitiminde ahlak, din ve milli kültür öğretimi kalite ve verimliliğinin yükseltilmesi açısından önemli ve gerekli adım olacaktır. Bu çalışmalardan elde edilecek verilerin, Adep Sabagının geliştirilmesi için eğitimci, sosyolog, psikologlara önemli bilgiler sunacağını düşünmekteyiz.

D. KAPSAM VE SINIRLILIKLAR

a. Kavramsal Çerçeve

İyman: Arapçadaki “âmâna” fiilinden türetilmiş olan “İman” kavramının lügat manası bir şeye inanmak ve bir şeyi doğrulamak anlamına gelmektedir.

“İman” kavramının istilahi anlamı Yüce Allah’ın dinini dil ile kabul edip, Rasulüllahın bildirdiği şeyleri kesin olarak kalp ile doğrulamaktır.⁵

Kırgız Dili Anlatım Sözlüğü ve K. K. Yudahin’in “Rusça-Kırgızca Sözlüğü” “İyman” kelimesinin iki anlamı olduğunu belirtmektedir. 1. anlamı: utanç, ayıp, hayâ, kanaat, vicdan; 2. anlamı da: dini inanç, inanç sembolü, müslümanlığın inanç sembolü gibi anlamları ifade etmektedir.⁶

Kırgızca’da “İyman” veya “iman” kavramı İslam terminolojisinde kullanılan anlamı ile değil Türkçe’deki “vicdan” kelimesinin anlam karşılığında kullanılmaktadır. Kırgızca’da “ıymanı cok”(ımanı yok) demek Türkçe’de “vicdansız”, ”onursuz” anlamına gelmektedir.

Sabak: Kırgızca’da “sabak” kavramının lügat manası Türkçe karşılığı ile ders; beyit, mısra anlamına gelmektedir.

⁴ Kut Biim, 05. 09. 2003, s. 3.

⁵ Ömer Nasuhi Bilmen, *Büyük İslam İlmihali*, Ankara, 1996, s. 12.

⁶ “İyman”, *Kırgız Tiliinin Tüshündürmө Sөzdügü*, Frunze, Mektep yay., 1969, s. 744; K.K. Yudahin, “İyman”, *Kırgızca -Orusça Sөzdük*, Moskva, 1965, s. 930.

“Sabak” kavramının istilahi manası ise sistematik bir şekilde eğitim faaliyeti yürütme ve uygulama anlamlarını içermektedir.⁷ Özel anlamda Kırgızca’daki “sabak” kelimesi Türkçe’de “ders” anlamı karşılığında kullanılmaktadır. Çalışmamızda kullanılan “sabak” kelimesi daha çok “ders” kavramı kastedilmiştir.

Iyman Sabagı: Kırgızistan eğitim öğretim sistemi içerisinde 1991–2003 eğitim yılları arasında seçmeli olarak okutulan Kırgızistan halkının manevi değerlerini, kimliğini ve milli kültürün tanıtımını, ahlak ve din bilgisi öğretimini amaçlayan dersinin adıdır.

Orto Mektep: Kırgızistan Milli Eğitim Bakanlığına bağlı temel orta eğitim veren eğitim öğretim kurumudur.

Adep Sabagı: Günümüzde Kırgızistan eğitim öğretim sisteminde okutulan milli kültür, ahlak ve din bilgisi dersi.

“Iyman Sabagı” Kırgızistan Milli Eğitim Bakanlığının 19.07.2004, 545/1 no’lu kararı⁸ ile “Adep Sabagı” olarak değiştirilmiştir. Ancak söz konusu ders programı içerik olarak değiştirilmemiştir.

Etnopedogoji: Milli ideoloji eğitimi. Bir milletin dünya bakışı, inanç, ahlaki ve manevi değerlerin nesilden nesile aktarılması, koruması ve geliştirilmesini amaçlayan bir eğitim bilim dalıdır.⁹

Muras: Kırgız halkının nesilden nesile aktara geldiği milli manevi değer anlamı karşılığı niteliğinde kullanılan kavram

b. Sınırlılıklar

“Kırgızistan’da Orto Mekteplerdeki Adep Sabagı Dersinde Din Eğitimi ile İlgili Amaçların Gerçekleşme Düzeyi (Oş örneği)”, adlı tezimizde Kırgızistan’ın Oş bölgesinde genel orta öğretimde yer alan ve 2003–2004 senesinden itibaren zorunlu dersler arasında okutulmakta olan, kısmen dini bilgileri içeren Adep Sabagı dersinde öğrencilerin başarı düzeyleri tespit edilecektir.

Adep Sabagı, yeni neslin Kırgız halkının milli değerleri, etnopedogojisi ile eğitilmesini, yani Kırgız halkının yüzyıllardır süregelen ahlakını, milli değer, örf-adet,

⁷ “Sabak”, *Kırgız Sovyet Ensiklopedyası*, Kırgız SSR İlimler Akademiyası, Basma Söz, Frunze 1985, C.6, s. 215.

⁸ *Kut Bilim №26–27*, 13.08.2004, s. 2

⁹ Aimbekov, *Kırgız Etnopedagogikası*, Bışkek 1996, s. 7

gelenek, vicdan anlayışını benimseyen bireyler olarak yetiştirilmesini ve genel insani değerleri öğrenmesini amaçlayan bir derstir.¹⁰

Bu amaçlar doğrultusunda oluşturulan ders programında Kırgız kültürü ve geleneği, ahlaki değerleri geniş bir şekilde işlenmektedir. İslam dini, Kırgız kültürünün bir unsuru olarak kabul edilmektedir. Bu nedenle, programda temel dini bilgiler, ahlak kavramı çerçevesinde işlenmektedir. Bunun yanı sıra diğer dinleri tanıtan temel bilgiler de yer almaktadır.

Adep Sabagı Dersinde yer alan konular, sosyal, kültürel ve örf adetler çerçevesindedir. Belirtilen çerçeve çok geniş olması nedeniyle çalışmamız Adep Sabagı programında bulunan din bilgileri açısından ele alınacak.

Tezimizin konusu, öğrencilerde sadece din eğitimi ile ilgili amaçların gerçekleşme düzeyinin tespiti olarak sınırlandırılmıştır.

Kırgızistan'ı gerek coğrafi, gerek sosyo-politik açıdan Kuzey - Güney şeklinde iki bölgeye ayırarak ele alabiliriz. Oş şehri Güney Kırgızistan'ın başkenti niteliğindedir. Araştırmamız Oş örneği ile sınırlıdır.

“Öğrencilerin Başarı Düzeyini Ölçen Test Soruları” Ölçeği 2004–2005 eğitim senesinin Ekim-Kasım aylarında Oş şehrinde 7 ortalık mekteplerinde ve dört ilçede 8 ortalık mekteplerinde öğrenim gören 430 7–11 sınıf öğrencilerine uygulanmıştır

c. Hipotezler

1. Kırgızistan'ın genel orta öğretiminde uygulanan Adep Sabagı Dersinin Din Eğitimi ile ilgili amaçları büyük oranda gerçekleşmektedir

2. Kırgızistan'ın genel orta öğretiminde uygulanan Adep Sabagı Dersinde öğrenciler Din bilgisi ile sınırlı başarı düzeyleri yüksektir

3. Adeb Sabağı dersinin din eğitimi ile ilgili amaçlarının gerçekleşme düzeyi öğrencilerin cinsiyetlerine göre anlamlı bir şekilde farklılaşmaktadır

4. Adeb Sabağı dersinin din eğitimi ile ilgili amaçlarının gerçekleşme düzeyi öğrencilerin okuduğu okullara göre anlamlı bir şekilde farklılaşmaktadır

5. Adeb Sabağı dersinin din eğitimi ile ilgili amaçlarının gerçekleşme düzeyi öğrencilerin yerleşim yerlerine göre anlamlı bir şekilde farklılaşmaktadır

¹⁰ *Koom Cana Üy- Bülö*, No.26, Bişkek 2002, s. 4

6. Adeb Sabağı dersinin din eğitimi ile ilgili amaçlarının gerçekleşme düzeyi öğrencilerin sınıf düzeylerine göre anlamlı bir şekilde farklılaşmaktadır

7. Adeb Sabağı dersinin din eğitimi ile ilgili amaçlarının gerçekleşme düzeyi öğrencilerin kardeş sayısına göre anlamlı bir şekilde farklılaşmaktadır.

8. Adeb Sabağı dersinin din eğitimi ile ilgili amaçlarının gerçekleşme düzeyi öğrencilerin anne babalarının hayatta olup olmamasına göre anlamlı bir şekilde farklılaşmaktadır.

9. Adeb Sabağı dersinin din eğitimi ile ilgili amaçlarının gerçekleşme düzeyi öğrencilerin babalarının mesleklerine göre anlamlı bir şekilde farklılaşmaktadır.

10. Adeb Sabağı dersinin din eğitimi ile ilgili amaçlarının gerçekleşme düzeyi öğrencilerin annelerinin mesleklerine göre anlamlı bir şekilde farklılaşmaktadır.

11. Adeb Sabağı dersinin din eğitimi ile ilgili amaçlarının gerçekleşme düzeyi öğrencilerin ailelerinin aylık gelir düzeylerine göre anlamlı bir şekilde farklılaşmaktadır.

12. Adeb Sabağı dersinin din eğitimi ile ilgili amaçlarının gerçekleşme düzeyi öğrencilerin aile fertlerinin namaz kılma sıklığına göre anlamlı bir şekilde farklılaşmaktadır.

13. Adeb Sabağı dersinin din eğitimi ile ilgili amaçlarının gerçekleşme düzeyi öğrencilerin okul dışında din eğitimi alıp almamalarına göre anlamlı bir şekilde farklılaşmaktadır.

14. Adeb Sabağı dersinin din eğitimi ile ilgili amaçlarının gerçekleşme düzeyi öğrencilerin okul dışında dinle ilgili eğitim alıyorsa aldıkları yerlere göre anlamlı bir şekilde farklılaşmaktadır.

15. Adeb Sabağı dersinin din eğitimi ile ilgili amaçlarının gerçekleşme düzeyi öğrencilerin Kur'an okumayı bilip bilmemesine göre anlamlı bir şekilde farklılaşmaktadır.

16. Adeb Sabağı dersinin din eğitimi ile ilgili amaçlarının gerçekleşme düzeyi öğrencilerin ailelerinde dini bayramların kutlanıp kutlanmamasına göre anlamlı bir şekilde farklılaşmaktadır.

E. YÖNTEM

Tezimizin amacı olan Adeb Sabagı dersinin din eğitimi ile ilgili amaçlarının gerçekleşme düzeyinin tespiti için öğrencilerin Adep Sabagı dersinde dini konularla ilgili başarısının tespit edilmesi gerekmektedir. Kırgızistan Oş bölgesi evreninden Adep Dersi alan ortaokul öğrencilerin başarı düzeylerini tespit etmek için, "Başarı Testi" uygulanmıştır.

Tezimizin kaynağını esasen Rusça, Kırgızca, Özbekçe, İngilizce dilde yazılan makale ve kitaplar olmaktadır. Bu nedenle önce bu kaynakların tercümesi yapılmıştır.

Kırgızistan’da dini durumun değerlendirmesi, Adep Sabagı dersinde yer alan dini konuların öğretmenler tarafından derste işlenişi ile ilgili gözlemler yapılmıştır. Konu ile ilgili Kırgızistan Milli Eğitim Bakanlığına bağlı olan Öğretmenler Geliştirme Enstitüsünün Oş merkezinde her sene okul dönemi açılmadan önce yapılan seminerlere katılım gösterilmiştir. Burada Adep Sabagı öğretmenlerine yönelik yapılan seminere gelen öğretmenlerin araştırma ile ilgili konularda görüşleri alınmıştır. Bununla birlikte anket uygulama sırasında Adep Sabagı öğretmenleriyle öğrenciler ve konu ile ilişkin görüşmeler yapılmıştır. Adep Sabagı dersinin müfredatı, öğretmenlerin kullandıkları metot, kaynaklar, öneri ve istekleri üzerinde bilgi alış verişi yapılmıştır. Dini bilgileri içeren konuların anlatımı, kaynaklar, konu işlenişi ve metodoloji ile ilgili sorular sorulmuştur. Bu konular doğrultusunda seminer dersleri verilmiştir.

a. Evren ve Örneklem

Araştırmanın evrenini Oş bölgesindeki Kırgızistan Milli Eğitim Bakanlığına bağlı Orto Mektepler olmaktadır. Örneklemi Oş şehri ve ona bağlı olan Nookat, Kara-Suu, Aravan, Özgen ilçeleri ortaokullarında 7–11 sınıflarda okuyan 430 öğrenci oluşturmaktadır.

b. Veri Toplama Araçları

Çalışmamızda yer alan Kırgızistan eğitim sistemi, Kırgızistan eğitim sisteminde din eğitimi, Kırgızistan Anayasasında din ve eğitim ile ilgili konularda kaynak taraması yapılmıştır.

Kırgızistan’da Orto Mekteplerdeki Adep Sabagı dersinde din eğitimi ile ilgili amaçların gerçekleşme düzeyi bu okullarda okuyan öğrencilerin başarı düzeylerini tespit etmeye yönelik olarak hazırlanmış “Başarı Testi” uygulanmıştır.

Adep Dersi alan ortaokul öğrencilerin başarı düzeylerinin hangi değişkenlere göre farklılaştığını tespit etme amacı ile uygulanan “Öğrencilerin Başarı Düzeyini Ölçen Test Soruları” ölçeği (EK:1) iki bölümden oluşmaktadır. Ölçeğin ilk bölümünde öğrencilerin kişisel bilgilerini belirlemeye yönelik 13 soru vardır. Aynı zamanda araştırmanın bağımsız değişkenlerini oluşturan bu bölümde öğrencinin cinsiyeti, okuduğu okulu, sınıfı, yerleşim

yeri, ailesinin aylık geliri, anne babanın mesleği, öğrencinin ek din dersi alıp almaması ile ilgili sorular yer almaktadır.

İkinci bölüm ise öğrencinin Adep Sabağı dersinde aldığı dini bilgileri ölçen sorular ve cevap anahtarlarından ibarettir. Adep Sabagı dersinin din eğitimi ile ilgili amaçlarının gerçekleşme düzeylerini ölçmek için hazırlanan bu başarı testi 20 sorudan oluşmaktadır. 7–11 sınıflarda işlenen Adeb Sabagı dersinin dini bilgiler içeren konuları bir birinden çok fazla farklılık göstermediği ve her sınıfta çok az konu işlenmesi nedeni ile başarı testi tüm bu 7–11 sınıf düzeylerine uygulanmıştır, her sınıf için ayrı ayrı bir başarı testi hazırlanmamıştır.

“Öğrencilerin Başarı Düzeyini Ölçen Test Soruları” ölçeği 7–11 sınıflarda okuyan 430 öğrenciye uygulanmıştır.

Ölçeğin güvenirlik çalışması İTEMAN programı ile yapılmıştır. Elde edilen Alfa değeri 0,673'dür.

c. Verilerin Analizi

Örneklemin kişisel bilgilerini belirlemeye yönelik soruları ve “Başarı Testi”ni içeren Anket formlarından elde edilen verilerin çözümlenmesinde SPSS istatistik paket programından yararlanılmıştır.

“Başarı Testi”nde yer alan her doğru cevaba 5 puan verilmiştir. Cevap verilmeyen veya birden fazla cevap şıkları işaretlenen sorularına 0 verilerek, cevabı kayıp olarak kabul edilmektedir.

Araştırmada frekans (f), yüzde (%), standart sapma (ss), ortalama, öğrenci başarı oranının bağımsız değişkenlerle göre farklılaşmalarını belirlemek için ilişkisiz örneklem T Testi ve öğrencinin başarı puanının, ikiden fazla alt kategoriye sahip bağımsız değişkenlerle farklılaşmalarını belirlemek için tek yönlü varyans analizi (ANOVA) uygulanmıştır. Gruplar arasında farkın anlamlı çıktığı durumlarda, farkın hangi gruplar arasında olduğunu saptamak için Dunnet C testi uygulanmıştır. Gruplar arasındaki farklar 0.05 anlamlılık düzeyinde test edilmiştir.

Öğrencilerin kişisel özellikleri olarak belirlenen cinsiyetleri, okuduğu okulları, yerleşim yerleri, kardeş sayısı, anne babalarının hayatta olup olmaması, babalarının meslekleri, annelerinin meslekleri, ailelerinin aylık gelir düzeyleri, aile fertlerinin namaz kılma sıklığı, okul dışında din eğitimi alıp almamaları, okul dışında dinle ilgili eğitim alıyorsa aldıkları

yerler, Kur'an okumayı bilip bilmemesi, ailelerinde dini bayramların kutlanıp kutlanmaması değişkenlerinin betimlenmesinde frekans, yüzde, ortalama ve standart sapma kullanılmıştır.

II. BÖLÜM

KIRGIZİSTAN’DA DİN EĞİTİMİ VE KIRGIZİSTAN EĞİTİM SİSTEMİ İÇİNDE ADEP SABAGI

A. KIRGIZİSTAN’DA DİN EĞİTİMİ TARİHİ

a. Kırgızlar ve İslamiyet

Kırgızlar, Orta Asya’daki en eski milletlerden biridir. Kırgızlar ile ilgili ilk yazılı belgelere, M.Ö. III. yüzyıla ait Çin kaynaklarında rastlanmaktadır. Bu dönemde Hun yöneticisi Modeu tarafından Kırgız toprakları zapt edilmiş ve Kırgızlar uzun asırlar boyunca birçok göçebe imparatorlukta aktif bir şekilde savaşmışlardır.

M.S. I. asrın sonlarında Kırgızlar Uygur Kağanlığını yıkarak Kırgız Kağanlığını kurmuşlardır.

1207 yılında Yenisey Kırgızları Moğol devletine bağlılıklarını bildirmişler, ancak belirli ölçüde bağımsızlıklarını sürdürmüşlerdir. Kırgızlar 13. asır boyunca Moğol boyunduruğundan kurtulmaya çalışmışlardır. Bunda ancak 1273 yılında başarılı olmuşlar ve 20 yıl sonra 1293 yılında Moğol orduları tekrar Kırgız ordularını mağlubiyete uğratmıştır. Yenisey Kırgızlarının devleti nihai olarak tasfiye edilmiş ve diğer Türk boylarına karışmıştır. Kırgız Türkleri daha çok kendi manaplarının¹¹ yönetiminde ve yarı bağımlı küçük toplum birimleri halinde göçebe hayat sürmüşlerdir.¹² Böyle bir hayat tarzında, eğitim ve öğretim kurumları ve yazılı kaynaklardan bilgilenme imkânı az olduğundan daha çok sözlü kültür ürünleri olan örfler, adetler ve destanlara ağırlık verilmiştir. Göçebe hayat tarzı Kırgızların siyasi, sosyal, ekonomik ve dini anlayış ve yapılarının şekillendirilmesinde etki eden unsurların başında gelmektedir.¹³

XV. asırda Altay Kırgızlarının bir kısmı Tian- Shan’a göç etmiş ve daha sonraları gelen kabilelerle yerli akraba kabileler kaynaşmak suretiyle bugünkü Kırgız halkını oluşturmuşlardır.¹⁴

Kırgızların kendi devletini kurma yolundaki yolları hem çok zorlu, hem de çok uzundu. Kırgızların yerleşik hayata geçme süreci 20. yüzyıl başlarına tekabül etmektedir. Bugünkü toprakları içinde egemen Kırgız devletini oluşturma imkânının tohumu 1924 yılında atıldı. Bu

¹¹ Kırgız Türklerindeki kabile veya küçük bir toplulukların reisi, ağası.

¹² V. Bartold, *Kırgızlar*, Bişkek–1992, s.126.

¹³ Seyfettin Erşahin, *Kırgızlar ve İslamiyet*, Sek yay., Ankara-1999, s. 19.

¹⁴ *Kırgız Cumhuriyetinin İlk Cumhurbaşkanı Askar Akayev*, Ankara 1999, s.

sene Rusya Federatif Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti bünyesinde Kara-Kırgız Özerk Bölgesi kuruldu. Daha sonra Şubat 1926'da, Bölgenin adı Kırgız Özerk Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti olarak değiştirildi. 1936 yılında ise, Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği bünyesinde Kırgız Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti oldu. Sovyet iktidarı döneminde Kırgızlar için başka bir çağ başladı.¹⁵

Kırgızistan, Gorbaçov yönetimi ve Glastnost- Perestroyka süreci ile Sovyetler Birliği içinde başlatılan demokrasileşme çabalarının en belirgin olarak görüldüğü Orta Asya Cumhuriyetlerinden biridir. Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla birlikte «Kırgızistan Sovyet Cumhuriyeti» de tarihe karışmıştır.

Kırgızistan 15 Aralık 1990'da egemenliğini, 31 Ağustos 1991 tarihinde de bağımsızlığını ilan etmiştir. Kırgız Cumhuriyeti Anayasası 5 Mayıs 1993 tarihinde Parlamento'da oy birliği ile kabul edilmiş, yine aynı tarihte Yüksek Şura Genel Kurul Toplantısı'nda alınan kararla, ülkenin resmi adı Kırgız Cumhuriyeti olmuştur.

Orta Asya'nın kuzeydoğu ülkesi olan Kırgızistan'ın yüzölçümü 198,500 km²'dir. Nüfusu yaklaşık 5 milyondur. Kırgız Cumhuriyeti çok uluslu bir devlettir, burada yaklaşık 80 milletin temsilcileri ikamet etmektedirler. Kırgızistan 7 idari bölgeye sahiptir. Onlar: Çuy, Issık-Köl, Narın, Talas, Celal- Abad, Batkent ve Oş vilayetleridir. Bu bölgelerin arasında yaklaşık 1 200 000 bin nüfusu ile Oş bölgesi en kalabalık olma ve jeopolitik konumu ile Güney Kırgızistan'ın başkenti olma özelliği ile önemli ve ayrı konuma sahiptir.

Kırgızlar diğer Türk boyları gibi İslam'a girmeden önce geleneksel Türk inançlarına sahiplerdi. Bazı Kırgızların ise Maniheizm, Budizm ve Nesturi Hristiyanlığını kabul ettikleri ileri sürülmektedir.¹⁶ Kırgızların Kök (Gök) Teniri başta olmak üzere Kün (Güneş) Teniri, Ay Teniri, Su Teniri, Cer (yer) Teniri, Ot (Ateş) Teniri gibi çeşitli Küçük Tanrılara ve ata ruhlarına inandıkları, ancak Gök Tanrısı bütün Tanrılardan üstün tuttıkları ve kâinatın kaderinin onun elinde olduğuna inandıkları belirtilmektedir.¹⁷

İslam öncesi Kırgız inançlarına baktığımızda Şamanizm ve Zerdüştlüğün de etkili olduğu ve benimsendiğini görmekteyiz. Kırgızlar arasında İslamiyet VIII. yüzyılda Araplar tarafından Fergana'da gerçekleştiren fetihler ile yayılmaya başlamıştır.¹⁸ Bu fetihler önce Fergana havzasında yaşayan Kırgızlar, daha sonraki asırlarda özellikle Karahanlı hakimiyeti

¹⁵ *Kırgız Sovyet Ensklopedyası*, Frunze 1989, s. 270

¹⁶ Erşahin, *a.g.e.*, s. 21

¹⁷ Mustafa Erdem, *Kırgız Türkleri*, ASAM Yay., Ankara-2000, s. 94-96

¹⁸ Erşahin, *a.g.e.*, s. 22

sırasında ülkenin merkezinde ve kuzeyindeki Kırgızların bir kısmının İslam'ı kabulleri ile sonuçlanmıştır. Kırgızlar arasında İslamiyetin yayılmasında tasavvufun önemli etkisi olduğu da belirtilmelidir. İslam'ın Orta Asya'ya giriş tarihi yaklaşık VIII yüzyıllara tekabül etmektedir,¹⁹ ancak Kırgızlar arasında İslam Dininin yayılması VIII-XII asırları kapsamaktadır. Kırgızistan'da İslam XVII-XVIII yüzyıllarda gelişme göstermiştir.²⁰

Orta çağda Kırgızistan'da İslam Medeniyetinin yaygınlaşması ve gelişmesi ile ilgili tarihi dokümantasyon ve kaynaklara dayanarak iki farklı süreç gözlemlenmektedir. Bu durum Kırgızların yaşam tarzı ile bizzat alakalıdır. Bir birinden farklılık arz eden süreç yerleşik hayata geçen ve göçebe hayatı sürdüren gruplar arasında söz konusudur. Kırgızistan'ın güneyinde yer alan Oş bölgesi 3000 yıllık geçmişe sahiptir. Eski tarihe sahip olan Oş şehri İslam ile tanıştıktan sonra İslam Medeniyetinin önemli bilim merkezlerinden biri haline gelmiştir. Şimdiki Kırgızistan hudutlarında İslam'ın güçlü bir şekilde yaygınlaşması ve gelişmesi Karahanlılar dönemine denk gelmektedir. Samani devletini yenerek Yarkent ve Kaşgar'dan Buhara'ya kadar geniş topraklara sahip olan Karahanlılar İslam'ı, resmi dinleri olarak ilan ettiler.²¹ Oş bölgesinde İslam'ın benimsenmesi Karahanlılar döneminde gerçekleşirken aynı durum göçebe hayatını sürdüren ve hayvancılıkla uğraşan halk için geçerli değildir. Nitekim bu durum sonucu Kırgızların İslam'ı tamamen benimsemesinin XX. Yüzyılın ilk yıllarına kadar geldiği bilinmektedir.²²

Bazı tarihçilerin eserlerinde Kırgızların dindarlık düzeyleri şöyle ifade edilmektedir, XVI yüzyılın sonlarında Türkistan'a seyahat eden Osmanlı gezgini Seyfi Çelebi eserlerinde Kırgızları inanç bakımından “Ne müslüman ne de kâfirdirler, onlar ölülerini gömmemektedirler. Ceset tabuta konulmakta ve oradaki ağaca asılmaktadır, kemikler çürüyene dek orda bırakılmaktadır”²³. XIX y.y.'ın 60 yıllarında meşhur tarihçi Çohan Valihanov Kırgızların İslam dinine karşı tutumlarını şöyle izah etmektedir “Kırgızlar kendilerini müslüman saymaktalar ancak ne İslam Dini'nin farzlarını ne de gereksinimlerini bilmekteler. Kırgızlar muhafazakâr değildirler. Bir gün Sarıbağış manapı Orman Han kabile mensupları müracaatı üzerine yaz aylarına denk gelen Ramazan orucunu daha kısa günleri

¹⁹ Shirin Akiner, “Sovyet Sonrası Orta Asya Cumhuriyetlerinde Modernleşme, Siyaset ve İslam”, (çev. Barış Öngel), T. A., C.19, Ankara 2002, s. 43

²⁰ Shamshi Bazarbayev, *Ruhîy Madaniyat jana Din*, Oş 1995, s. 45, *Kırgızdar*, (Hazırlayan: Keneş Cusupov), C. II, Bişkek 1993, s. 535 – 536

²¹ Anarbayev, “Poyavleniye Mirovıh Religiy na territorii Kırgızistana pri Dinastii Karahanidov”, *İslam v İstorii Kırgızskoy Gosudartstvennosti*, Bişkek 2003, s. 53-56

²² Kenesariyev, *İslam Dininin Orto Asyada jana Kırgızistanda Taralışı*, Oş 2000, s. 34

²³ Junuşaliyev, “Vliyaniye İslama Na Soznaniye i Povedeniye Kırgızov-koçevnikov”, *İslam v İstorii Kırgızskoy Gosudartstvennosti*, Bişkek 2003, s. 10

olan kış aylarına değiştirilmesine karar vermiştir. ”²⁴ 1860’lı yıllarda bazı Kırgız boyları üzerine araştırma yapan W. Radlof, “Kara-Kırgızlar kendilerini çok ciddi Müslüman sayar ve Kalmuklara kafir diyerek kendilerini onlardan kesin surette ayırırlar. Din üzerine bilgileri az olmakla beraber, onlar Kazaklara göre daha fanatiktirler, destanları din savaşlarından bahseder. Bu durumun nedenlerinden biri de onların kâfirlerle komşu olmalarıdır.”²⁵ İfadeleri ile Kırgızların İslam’a inanmalarına rağmen dini vecibeleri yerine getirme konusunda zayıf olduklarını belirtmektedir.

Ancak İslami yaşantı bakımından Kırgız toplumu bir bütünlük arz etmemektedir. Güney Kırgızistan’ın bir bölümünü oluşturan Fergana Vadisi’ndeki Kırgız şehirleri Türkistan’ın önemli kültür merkezlerinden sayılmaktadır, ülkenin kuzey ve doğu bölgelerindeki İslami duyarlılık farklılık arz etmektedir.²⁶

Kırgızistan’da günümüzde de kuzey ve güney bölgesi söz konusudur. XV. yüzyılda yaşayan alim ve Timurlular hükümdarlarından biri olan Zahiriddin Muhammed Babür Şah “Babür Name” adlı eserinde, Oş şehri hakkında bilgi vermektedir. Seyyah ve tarihçilerin sunduğu kaynaklar ve bölgede bulunan türbe, cami ve medreselerden Oş’un Orta Asya İslam Medeniyeti tarihinde önemli bir yer aldığını, bilim ve manevi irfan merkezlerden biri olduğunu açıkça görmekteyiz.

b. Kırgızistan’da Din Eğitiminin Gelişimi

Kırgızların İslamlaşma sürecinin uzun olması, Kırgızların göçebe hayat sürmelerine, İslami merkezlerden uzak kalmalarına ve Kırgız toplumunun sosyal hayatına vakıf olan Kırgız asıllı mollaların olmayışına dayandırılmaktadır.²⁷ Kırgızların dini ihtiyaçlarının daha çok Uygur, Özbek ve Tatar mollaları tarafından karşılandığı ifade edilmektedir. Kaşgardan gelen Uygur mollalar kuzey ve doğu Kırgızlarına, Orenburg ve Kazan tarafından gelen Tatar mollaları Tokmok Kırgızlarına, Fergana’dan gelen Özbek mollalar da güney Kırgızlarına din hizmetleri verdikleri ve Kırgızların bu mesleği daha çok yerleşik halkın işi olarak algıladığı belirtilmektedir.²⁸

²⁴ Çokan Valihanov, *Sobraniye Soçineniy v 5 Tomah*, C. 2, Ama-Ata 1985, s. 72-73

²⁵ Bazarbayev, *a.g.e.*, s. 45, Erşahin, *a.g.e.*, s. 63

²⁶ Erşahin, *a.y.*

²⁷ *İstroriya Kırgızskoy SSR*, c. III, s. 239-243

²⁸ *İstroriya Kırgızskoy SSR*, *a.y.*

Kırgızların XIX yüzyıla kadar sistematik bir din eğitimi ve din eğitimi kurumları olmamıştır. Kırgız mektep ve medreselerin kurulması, XIX yüzyılın sonlarına rastlamaktadır.²⁹ Kırgızistan’da medrese ve mekteplerinin meydana gelmesi XIX y.y.’ın ilk yarısına rastlamaktadır. Hokand Hanlığı döneminde Kırgızistan’da din eğitimi belirli gelişmeler yakalamıştır ve çok sayıda medreselerin açıldığı bilinmektedir. Medreselerde dini bilimler okutulmaktaydı.³⁰ 1841 yılında Hokand Hanlığının Kırgız asıllı valisi Alımbek Datka tarafından Oş şehrinde Akmedrese kurulduğu tarihi belgelerde verilmektedir. 1892 tarihindeki kayıtlara göre Oş bölgesinde sadece 7 medrese vardı.³¹

XIX y.y.’ın ikinci yarısında Orta Asya’da Tatar düşünürü İsmail Gaspralı’nın öncülük ettiği, “İslam Din Eğitiminde Reform Hareketi” etkisini göstermeye başlamıştır. Bu hareket, dini okullarda eğitim öğretim yöntemlerinin yenilenmesini ve geliştirilmesini amaçlamaktadır. XIX y.y.’ın sonları XX y.y.’ın başlarında Kırgızistan’da diğer Orta Asya devletlerinde olduğu gibi eski medrese usulü din öğretimine alternatif olarak, “Usul-u Cedit” okulları açılmıştır. Bu okullarda, eski tipteki okullardan farklı olarak, gramer, hat, matematik, tarih derslerinin okutulmasına önem verilmiştir. Kırgızistan’da Ekim İhtilaline kadar, 10–15 tane bu tip okul açılmıştır.³² Ancak bu okullar çok geliştirilememiştir, fazla bir zaman geçmeden bütün Orta Asya Rus istilasına maruz kalmıştır. Söz konusu kurumların, Çarlık Rusya’nın siyaseti gereği, Rus – Tuzem okullarının açılması sonucu faaliyetleri zayıflamış ve kapatılmaya maruz kalmışlardır.³³

Kırgızların 1863 yılında Çarlık Rusya’nın himayesi altına girmesi ile Kırgızlar için diğer Orta Asya halkları için de söz konusu olduğu gibi, Ruslarla iletişim devri başlamıştır. Bu iletişim eğitim alanında da etkisini göstermiştir. Kırgızistan’da XIX. yüzyılın sonlarında yeni tip mekteplerden olan, Rus-Tuzem okulları açmaya başlamıştır. Kırgızistan’da Rus-Tuzem Okulu ilk olarak 1884 tarihinde Tokmok’ta açılmıştır. İkincisi 1886 tarihinde Oş şehrinde faaliyete girmiştir. Daha sonraki yıllarda bu gibi okullar yavaş yavaş çoğalmaya başlamıştır. Birinci Dünya Savaşına kadar bu okulların sayısı yirmiye ulaşmıştır.³⁴

²⁹ Dilaram Akramova, *Din Eğitiminin Genel Eğitim İçindeki Yeri ve Kırgızistan’daki Durum*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2000, s. 77-80.

³⁰ İsmailov, Bektanova, “O Roli İslama v Duhovnoy Jizni Kırgızov”, *İslam v İstorii Kırgızskoy Gosudartstvennosti*, Bişkek 2003, s. 107-108

³¹ *İstroriya Kırgızskoy SSR*, c. III, s. 240

³² “Diniy Okuu Caylar”, *Kırgız Sovet Ensiklopediyası*, Frunze, 1977, c. 4, s. 335.

³³ Akramova, a.g.e., s. 78.

³⁴ *Kırgızskaya Sovetskaya Ensiklopediya*, Frunze 1989, 268-269

XIX. yüzyılın sonunda XX. yüzyılın başlarında Kırgızistan topraklarında eğitim faaliyeti gösteren eski din okullarından medreseler, Türk dilinde eğitim veren Usul-u Cedit okulları ve Rus-Tuzem okulları görülmektedir.

1917 senesinde yapılan Bolşevik devriminden sonra Orta Asya kendini Rusya hâkimiyeti altında bulmuştur. Bu devrim bütün Orta Asya'nın kaderini kökten etkilemiş ve bu topraklarda yaşayan halklar sosyo-ekonomik, din, siyaset ve eğitim alanlarında büyük değişimler geçirmişlerdir. Sovyet hükümeti ateizm ideolojisini benimseyen bir hükümet olduğu için, en belirgin değişim din eğitimi alanında gerçekleşmiştir. 1917 Ekim devrimi ile Rusya'da iktidarı ele geçiren Bolşevikler mevcut sosyal, ekonomik, kültürel ve siyasi hayatın tamamını yeniden yapılandırmak için tarihi diyalektik maddeciliğin Marksist yorumunu benimsemiştir. Bilindiği gibi, Marksizm her türlü tabiatüstü güce inanmayı reddetmekte ve ona karşı düşmanca tavır almaktadır. Bu tavır Rus komünistleri tarafından Komünist Parti'sinin esaslarından biri haline getirilmiştir.

Dinlerin ayakta kalması, Sovyet iktidarı açısından, “Siyasi Çağdaşlaşma”nın gecikmesi olarak algılanıyordu. Bu nedenle iktidar, Müslümanların yaşadığı bölgelerdeki dini kalıntıların siyasi hiçbir hürriyeti olmadığını iddia etmiştir. Dini etkinliklerinin devam ettiğini itiraf etmek durumunda kalındığında da, bunun ideolojik ve toplumsal Sovyet Modelinin topluma girişinin bir parça yavaş yürüdüğü anlamına geldiğini söylemiştir.³⁵

“Sovyet devletinin hedefi bir, “Sovyet İnsanı” yaratmaktır. Tarihi diyalektik materyalizmin Marks ve Engelse tarafından yapılan yorumunu benimseyen ve içselleştiren Sovyet hükümeti toplumdaki din ve millet realitesini zayıf bırakarak, tamamen dini hurafelerden arınan ateist yeni bir toplum meydana getirecek Sovyet tipi insan modelinde sosyalist vatandaşların yetiştirilmesini amaçlamıştır.”³⁶

Böyle bir siyaset izleyen Sovyet Rejimi altında Orta Asya'da bulunan din eğitimi kurumları ve camilerin büyük çoğunluğu kapatılmaya maruz kalmış, bazıları da idare tarafından işgal edilerek yok edilmiştir. 1928–1940 arasındaki yıllar sosyalizmi inşa etme, Sovyet toplumunu refaha kavuşturma düşüncesinin yayıldığı, ateizm ve pan-Türkizm propagandasının çok güçlendiği dönemdir. “Dincilere, halk düşmanlarına ve zenginlere karşı savaş” dönemi olmuştur bu dönem. Arap harfleri ile yazılan yazıyı okuyan insan; “Dinci”, halka doğru yolu tanıtmaya çalışan düşünür ve aydınlar; “Halk düşmanı” ilan edilerek, hükümete muhalefet suçu ile sürgüne gönderilmekte veya idam edilmekteydiler.

³⁵ Helen Carrere D'encausse, *Sovyetlerde Müslümanlar*, Çev. Adnan Teşken, İstanbul, Ağaç yay., s. 13.

³⁶ Alaeddin Yalçınkaya, *Sömürgecilik ve Panislamizm Işığında Türkistan*, Tümaş yay., İstanbul 1997, s. 240.

II. Dünya savaşı sırasında hükümet din konusunda bazı müsamahalar göstermiştir. 1943'te merkezi Taşkent'te bulunan Orta Asya ve Kazakistan Dini Kurumu oluşturulmuştur. 1945 senesinde sayıları az olmakla birlikte bazı vatandaşlar hacca gitme imkanına kavuşmuşlardır. SSCB, siyaseti kontrollü din eğitimi tercih etmiştir. Orta Asya ve Kazakistan Dini Kurumu denetimi altında sadece, 1530 yılında kurulup ihtilalden sonra kapatılan ancak bazı siyasi nedenleri sonucunda 1945'te yeniden açılan, Buhara'da bulunan Mir Arap Medresesi vardı. Daha sonra bu Dini Kuruma bağlı olarak, Taşkent'te 1971 senesinde kurulan İslam Enstitüsü faaliyet göstermiştir. Fakat bu din eğitimi kurumları, dini eğitim alanında, çok düşük ve kısıtlı faaliyet göstermeye mecbur olmuştur.³⁷

Bu yumuşayan politikaya rağmen Sovyetler Birliği'nde yaşayan halklara inanç Özgürlüğü gerçekte asla tanınmamıştır. Savaştan sonra ateizm propagandası revaca geçmiştir. Nitekim Sovyet Devleti'nin ana yapı taşları oluşturulmuştu, eğitim sistemi de tamamen hükümet kontrolü altındaydı, "halk düşmanı" aydınların faaliyetleri bastırılmıştı. Artık Sovyet toplumu tüm hızı ile amaçlanan Sosyalizm-Komünizme doğru ilerlemekte idi. Sovyet eğitimi içinde hiç bir dini veya belirli bir halkın milli ideolojisine ilişkin unsurları barındırmayan bir eğitimdi. Bu yüzden halkın serbest din eğitimi talebi gündeme gelmemektedir. Halk dini inançlarını ancak örf adet ve gelenekler yolu ile yaşatmaktadır. Her ne kadar devlet siyaseti dine karşı tavır almış ve bütün çabaları insanların zihninden dini inançları silmek olmuşsa da halkını din eğitimi gizli bir şekilde devam ettirdiği de bir gerçektir. Böyle kısıtlamalar neticesinde doğal olarak vatandaşlar dinlerini tam olarak öğrenememiş; din adına yanlış, eksik ve batıl şeyleri öğrenip uygulamaya çalışmışlardır.

Gerek Kırgızların İslam'ı geç kabul etmiş olmaları gerekse din eğitiminin eksikliği sonucunda Komünist rejimi Kırgızistan'da çok etkili olabilmektedir. Ancak bu dönemlerde din eğitimi faaliyetleri gizli, kaçak yolda devam etmiş ise de din uzmanlarının yokluğundan, bazı hurafe ve gelenekler karışarak dinin ne olduğu tam olarak anlaşılamaz hale gelmiştir. Dolayısıyla Sovyet döneminden sonra Kırgızistan'daki manevi boşluk, bünyesinde büyük sorunları barındıran bir hal ile karşımıza çıkmaktadır.

c. Bağımsızlıktan Sonra Kırgızistan'da Dini Durum

SSCB'nin dağılması ile Komünist ideolojisi de kendi geçerliliğini kaybetmiştir. Eski SSCB'de yaşayan bütün halklar ateizm propagandasından kurtulmuş ve on yıllarca

³⁷ *İslam v Kırgızstane: Tendensii Razvitiya, GosKomisiya KR po Delam Religii*, Oş 2004, s. 17-18

yasaklanan kendi milli ve manevi değerlerine sahip çıkma hakkına kavuşmuşlardır. Kırgızistan vatandaşları 1991 senesinde kabul edilen, “İnanç Özgürlüğü” sayesinde unutulmaya yüz tutan dini ve milli değerlerini yeniden tanıma, öğrenme, inandıklarını yaşayabilme, ibadetlerini rahatça yerine getirebilme imkanına kavuşmuşlardır. Orta Asya’daki bütün Türk Devletlerinde olduğu gibi Kırgızistan’da da İslam, atalardan kalan en güçlü dayanak ve manevi değer olarak kabul edilmiştir. Bu nedenle bağımsızlıktan hemen sonra yapılan reform çalışmalarında devlet, dayanaklarını milli unsur ve İslam dininde aramıştır.

Sovyetler döneminde Kırgızların dini alt yapısı çok büyük zarar görmüştü. Orta Asya halklarının asırlarca yaşata geldiği gelenekleri İslam’ın Sünni Hanefi anlayışı ile yoğrulmuştur. Genelde İslam sadece bu yönü ile tanınmaktadır, Sovyet döneminde din eğitimi konusunda yapılan yasaklar sonucunda halk İslam veya diğer dinlerin mezhepleri ile ilgili konularda bilgisizdir.

Kırgızistan’ın kuzeyi ile güneyi arasında dini durum bakımından farklılıklar söz konusudur. Kuzeyde Rus kültürünün etkisi daha yoğun hissedilir, burada İslam dini açısından dini durum daha zayıftır. Güney Kırgızistan’da ise coğrafi konumu gereği Kırgızlar ile Özbekler asırlardan beri beraber yaşamaktadır, Özbeklerin İslami yaşayışları ve anlayışları güneydeki Kırgızları etkilemiştir. Dolayısıyla güneyde dine olan ilginin kuzeye oranla daha fazla olduğu dikkat çekmektedir.³⁸

Bağımsızlıkla elde edilen inanç özgürlüğü, halkın dini bilgiler açısından yetersiz olması ve onu giderme ihtiyacı yabancı misyonerler tarafından bu topraklarda ileriye dönük amaçlarının gerçekleştirmesinde bulunmaz fırsata dönüşmüştür. Kırgız halkı, bağımsızlıkla Orta Asya’ya akın eden çeşitli mezhep ve grupların propagandası karşısında boğulmuş durumdadır. Bütün eski Sovyet Cumhuriyetlerinde olduğu gibi Kırgızistan’da da dini patlama yaşanmaktadır.³⁹

1991’de, “İnanç Özgürlüğü ve Dini Kurumlar”la ilgili Kanun kabul edilmiştir. Daha sonra toplumda çok hızlı gelişmekte olan din olgusunun ve din eğitiminin devlet tarafından kontrol edilmesi amacı ile 1996’da “Dini kurumların kayıt olması ile ilgili geçici kararname”, “Kırgızistan Cumhuriyetine Dini faaliyet amacı ile gelen yabancı şahıs ve kurumların kayıt olmaları ile ilgili geçici kararname”, “Din eğitimi ile ilgili geçici kararname” kabul edilmiştir.

³⁸ Mustafa Erdem, “Kırgızistan’da Dinî Hayat”, *Türk Yurdu Dergisi*, Kasım–2001, C.21, S. 171, s. 74

³⁹ T. Artıkbayev, “K Voprusu o Meste İslama v Sotsiokulturnoy i Politicheskoy Jizni Tsentralnoaziatskih Narodov”, *İslam v İstorii Kirgizskoy Gosudartstvennosti*, Bışkek 2003, s. 125

Kırgızistan Cumhuriyeti Kazıyatı, 1993 yılında Taşkent'ten bağımsız olarak kurulmuştur. 1996 senesinin Mart ayında Kırgızistan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı tarafından onaylanan karar ile Devlet Din İşleri Komisyonu kurulmuştur. Onlarca din eğitimi kurumları açılmıştır. Bunlar arasında orta mesleki özel eğitim veren kurumlar olduğu gibi, yüksek eğitim veren kurumlar da vardır. Örneğin: 42 medrese, 8 İslam Enstitüsü, OşDÜ İlahiyat Fakültesi, Bibleyski Kolej, “Emanuel” Hristiyan Eğitim Merkezi v.b.

Günümüzde Kırgızistan'da kayıttan geçen 1300 kadar din eğitimi amaçlayan kurum faaliyet yürüttüğü bilinmektedir. Onların 1032'si İslam'a, 44'ü Pravoslavlara, 40'ı Yehova Şahitlerine, 35'i Baptistlere, 19'u Lüteranlara, 19'u 7.gün Adventistlerine, 21'i Hristiyanlığın diğer mezheplerine, 10'u Bahailere ve 41'i diğer dinlere ait kurumlardır.⁴⁰

1991 senesinde Kırgızistan'da 39 cami varken, 2002 senesinde bu rakam 2000'e yükselmiştir. On bine yakın Kırgızistan vatandaşı hacca gitmiştir.⁴¹

Din görevlileri yetiştirmeyi amaçlayan medreseler bağımsızlıktan sonra hızla çoğalmaya başlamıştır. Ancak bu medreselerin hepsinin amaçlarına ulaştığı konusu tartışmaya açıktır. Nitekim bunların çoğu halkın bireysel imkânları ile açılmıştır, maddi desteğe ihtiyaçları vardır. Öğretim araç ve teknolojileri, derslikler ve uzman öğretmen kadrosu yetersizliği mevcuttur. Kırgızistan'da faaliyet yürüten bütün medreseler için geçerli olan sistematik öğretim planı ve programı yoktur. Yeni öğretim metotlarından istifade edilememektedir. Yani bu tip medreseler maddi desteğe, kadro ve metodoloji açısından geliştirilmeye muhtaçtır.⁴² Burada altının çizilmesi gereken bir husus vardır o da; günümüzde pek çok medresede hala orta çağ öğretim usul ve metotları kullanılmaktadır. Bu durum Kırgızistan'ın en önemli din eğitimi problemlerinden biridir ve Kırgızistan'da İslam din eğitimi gelişimine ket vurmaktadır. Diğer taraftan bu medreseler sadece dini bilimleri okutmakla, cami hocalarını yetiştirmekle sınırlandırılmaktadırlar. Bu imkanlarla din eğitimi alan kişilerin, daha geniş kitleye hitap edebilmeye ve onlar tarafından anlaşılma, bilhassa gençlere bugünkü dini durumu izah edebilme, dine muhtaç olan insanlara dinlerini doğru öğretebilme, inanç ikileminde olanlara dinimizin evrenselliğini öğretebilme, bununla birlikte çeşitli dinleri kendi aralarında karşılaştırabilme, onların farklarını ortaya koyarak öğretebilmeleri, bunun için gerekli bilgi ve

⁴⁰ C. Rısbayev, “Reigiya i Grajdanskoye Obshestvo v Suverennom Kırgızstane”, *İslam v İstorii Kırgızskoy Gosudartstvennosti*, Bışkek 2003, s. 145

⁴¹ U. Şarşenaliyev, “İslamdın Kırgızstandağı Ordu”, *İslam v İstorii Kırgızskoy Gosudartstvennosti*, Bışkek 2003, s. 170

⁴² Avazbek Asanov, “Kırgız Respublikasında Diniy Bilim Beruunun kee bir Problemaları”, *Oş Mamlekettik Universitetinin İlmiy Jurnalı*, S 1,Oş 2000, s. 132

donanına sahip olabilmeleri zordur. Ancak sıralanan bu kriterler günümüz Kırgızistan'ının bir din öğretmeninden beklentilerinin bazılarıdır. Hali hazırda Kırgızistan'da bulunan ve din eğitimi gerçekleştiren medreselerin çoğu toplumun bu beklentilerini karşılayamamaktadır.

Günümüzde Kırgızistan'da karşılaştığımız din eğitimi çeşitlerinden biri de, "Hücre" eğitimidir. Buna göre, öğrenci hocanın evinde belirli din bilimleri öğrenmekte, diğer sosyal bilimlerin hiç birini öğrenmemektedir. Bu eğitim tarzı da günümüz gereksinimlerine cevap verebilecek konumda değildir.

Camilerde hocalar tarafından verilen din eğitimi de Kırgızistan'da yürütülen din eğitimi faaliyetlerinden biridir. Eğitimin bu türü genelde anne babaların isteği ile çocuklarına temel dini bilgilerin kazandırılması amacı ile tercih edilmektedir. Burada din öğretimini üstlenen hocaların medrese mezunları olduklarını göz önünde bulundurursak, onların pedagojik formasyona yeterince sahip olmamaları ve günümüz toplumunun din eğitimi konusundaki ihtiyaçlarına tam olarak cevap veremedikleri yönünde olumsuz bir tablonun ortaya çıktığını görebiliriz.

Bağımsızlıkla birlikte Kırgızistan vatandaşlarının din öğrenimi maksadı ile başka ülkelere gittikleri bilinmektedir. Bu konuda da devletin denetim yapması çok önemlidir. Hassas dengeler üzerinde kurulu olan mezhepler arası ilişkiler konusu Kırgızistan için daha pek tanınmamış bir konudur. Mezhepler arası eğitim seviyesine daha gelinebilmiştir. İleride dini zeminde oluşabilecek huzursuzlukların önlenmesi için, din eğitimi devlet tarafından kontrol altına alınmalıdır. Asırlardan beri Orta Asya halkları genelde amelde Sünni-Hanefi mezhebini, itikadi olarak da İmam Maturidi mezhebini benimsemekte ve yaşatmaktadır. Örf adet ve gelenekleri bu anlayış ile yoğrulmuştur. Diğer mezhep ve anlayışlar yabancıdır. Bu durumu değerlendirmeye çalışan, ideolojik yapıdaki bir takım grup ve akımlar pek çok vatandaşı etkilemiş ve etkilemeyi devam etmektedir. İslam'ın doğru tanıtılması, İslam'ın özü ile bağdaşmayan radikal siyasi fikirlerden arındırılan asıl bilgilerin halka iletilmesi ile gerçekleştirilebilir.

Günümüzde Kırgızistan'da yürütülen din eğitimi faaliyetlerden biri de devlet kurumlarında sunulan din eğitimidir. Bu kurumlarda verilen din eğitimi daha önce sayılan çeşitlerden bir noktada fark arz etmektedir. Daha önce zikredilen yerlerde dini eğitim söz konusudur, devlet ise din eğitimi vermeyi amaçlamaktadır. Nitekim din devletten ayırdır, yasal olarak Kırgızistan devlet eğitim kurumlarında dini eğitim yapılamaz. Bu nedenle devlet

okul ve üniversitelerinde mevcut dinle ilgili derslerde dinlerle ilgili teorik bilgiler, dinlerin tanıtımı, dinler tarihi, özellikleri, farkları, mezheplerin tanıtımı gibi konular ele alınmaktadır.

d. Kırgızistan Anayasasında Din ve Din Eğitimi

Bağımsızlıkla özgürlüğünü kazanan Kırgız toplumunun bütün tabakalarında hızlı bir şekilde dine karşı ilgi gözlemlenmektedir. Eski Sovyetler Birliği topraklarında 90'lı yıllarda ortaya çıkan dine karşı yoğun ilgi, dinin hiç bir siyasi ve kurumsal sistem tarafından yok edilemeyeceğini açık göstergesidir.

Demokratik toplumun esas amaçlarından biri de, temel insan haklarından, inanç özgürlüğünü vatandaşlarına kazandırmaktır.

1991 senesinin 16 Aralıkta “İnanç Özgürlüğü ve Dini Kurumlar”la ilgili kanun kabul edilmiştir.

Orta Asya Cumhuriyetleri arasında dini özgürlük konusunda Kırgızistan'ın en çok tolerans tanıyan Cumhuriyet olduğunu söyleyebiliriz. Böylece, günümüzde Kırgızistan'da İslam ile beraber Hristiyanlık ve diğer çeşitli din, dini akım ve mezhep taraftarları söz sahibi olmaktadır.

1996 senesinin Mart ayında Kırgızistan cumhuriyeti cumhurbaşkanı tarafından onaylanan karar ile Devlet Din İşleri Komisyonu kurulmuştur.

Kasım 1996'da “Dini kurumların kayıt olması ile ilgili geçici kararname”, “Kırgızistan Cumhuriyetine Dini faaliyet amacı ile gelen yabancı şahıs ve kurumların kayıt olmaları ile ilgili geçici kararname”, “Din eğitimi ile ilgili geçici kararname” kabul edilmiştir. Kırgızistan'da yürütülmekte olan din eğitimi faaliyetleri bu kararnamelerle şekillenmek zorundadır. Bu kararnameler doğrultusunda dini faaliyetleri amaçlayan bütün şahıs ve kurumlar yasal kayıttan geçmek zorundadırlar.

İnanç Özgürlüğü ve Dini Kurumlar kanunu 6 bölüm 23 maddeden oluşmaktadır. Bu bölümler başlıkları ile birlikte şu şekilde sıralanabilir:

- Genel Durum (6 madde)
- Dini Teşkilatların Kurulması (4 madde)
- Dini Teşkilatların Maddi Durumları (4 madde)
- Vatandaşların ve Dini Teşkilatların Din Özgürlüğü ile İlgili Hakları (4 madde)
- Dini Teşkilatlar ve Faaliyetleri (2 madde)

— Devlet ve Dini Teşkilatlar (3 madde)

Din Eğitim ile İlgili geçici Kararname aşağıdaki maddelerden oluşmaktadır:

— Din eğitimi kurumları (enstitüler, medreseler, seminerler, Pazar okulları ve ruhani daireler) Kırgızistan Cumhuriyetinin Din İşleri Komisyonu’nda zorunlu olarak hesap kaydından geçmesi gerekir. Kırgızistan Cumhuriyeti’nin sınırları içerisinde belirlenen düzene göre hesap kaydından geçmediği sürece dini eğitimin verilmesi yasaklanmıştır.

— Kırgız Cumhuriyeti vatandaşlarının yabancı ülkelerde dini eğitim almaları Din İşleri Komisyonu ile yapılan anlaşmaya göre yürütülür. Din eğitimi için yabancı ülkeye giden Kırgızistan vatandaşı belirli formu doldurmalıdır.

Dini eğitim veren merkezlerin hesap kaydından geçirilmesi için, bu merkezlerin kurucuları tarafından Devlet Komisyonu’na dilekçe vermesi ve bu dilekçeye şunların eklenmesi gerekmektedir:

1. Okulun tüzüğü
2. Okulu kurma ile ilgili olarak eğer okulu kuran özel şahıs ise kuruluşla ilgili toplantının protokolü veya özel kurucu tüzel şahıs ise kurma emrinin kopyası
3. Eğitimin tam programı
4. Finans kaynaklarının var olduğu hakkındaki belgeler
5. Eğitim yapılacak yerler ve binaların var olduğu ve bunların eğitim süreci için uygunluğu hakkında gerekli kurumların kararları.

Dini okulun tüzüğünde şunların belirlenmesi gerekir:

1. Kurumun adı ve bulunduğu yeri
2. Amacı, görevleri ve eğitiminin temel şekli
3. Hangi dine mensup olduğu
4. Yönetici organları ve düzeni
5. Finans kaynakları ve kurucularla olan mali münasebetleri
6. Okulu değiştirerek yeniden yapılandırma veya kapatma tertibi

Devlet Komisyonu’nun dini okulların faaliyetlerini teftiş etme, tespit edilmiş düzen bozulmalarını gidermek için direktif verme hakkı vardır. Eğer dini eğitim kurumu kaydedilme zamanında belirlenmiş eğitim programlarını ve şartlarını korumaz ise Devlet Din Komisyonu onun faaliyetini durdurma hakkında karar vermeye yetkilidir.

Devlet Komisyonu Kırgız Cumhuriyeti'nde faaliyet gösteren dini eğitim kurumlarının sayım listesi ve diğer devlet eğitim kurumları ve merkezlerinde eğitim gören insanlar hakkında bilgi bankası işlerini yürütmektedir.

Vatandaşların din eğitimi alma hakkı yukarıda verilen inanç özgürlüğü ve dini kurumlara ilişkin kanun, din eğitimi ile ilgili geçici kararnameler yoluyla korunmakta, bu doğrultuda yürütülecek faaliyetler Kırgızistan Anayasası ve konu ile ilişkin belirlenen kanun ve kararnamelerde yer alan yönergeler çerçevesinde uygulanmaktadır.

B. KIRGIZİSTAN EĞİTİM- ÖĞRETİM SİSTEMİ

XX. yüzyıl Kırgızistan için, eğitim öğretim sisteminin oluşması ve gelişmesi açısından büyük önem taşımıştır. Sovyet döneminde okul öncesi eğitim, genel ve yüksek öğretim geliştirilmiş ve yaygınlaştırılmıştır. Diğer Sovyet Cumhuriyetleri'nde olduğu gibi, Kırgızistan'da da temel Sovyet Eğitim Sistemi söz konusu olmuştur. Yüzyılın sonlarına doğru Kırgızistan, uygulanan sistematik Sovyet eğitim- öğretim faaliyetleri sonucunda; okur-yazar oranı yüksek olan, bilim ve kültür alanlarında pek çok gelişmeler gösteren ülkeler safına katılmıştır.

Sovyetler birliğinin dağılmasından sonra Sovyet eğitim politikası geçerliliğini kaybetmiş ve Kırgızistan için bir milli eğitim politikasının geliştirilmesi meselesi gündeme gelmiştir.

Uzun yıllar boyunca her yönü ile tekâmül edilen güçlü bir eğitim sisteminin hemen değiştirilmesi çok zordur. Bağımsızlığın ilk yıllarında kabul edilen yeni Anayasa'da eğitimle ilgili ana kanunlar yerini almıştır. Gençlere milli ve kültürel değerleri kazandırma yönünün ağırlıklı olması ile dikkat çeken bu kanunlar çerçevesinde, yeni milli eğitim politikasının ana hatları belirlenmiştir. Bununla beraber gerek eğitimle ilgili kanunlarda, gerekse milli eğitim politikasının genel ve özel amaçlarının belirlendiği maddelerde eğitimci, politikacı ve halkın yeni tecrübe birikimleri doğrultusunda bazı gerekli değişimler yapılacağı da belirtilmiştir.⁴³

Eğitim ve öğretim konusu Anayasanın 32. maddesinde şöyle ifade edilmektedir:

1. Kırgızistan Cumhuriyeti'nin her vatandaşının eğitim görmeye hakkı vardır.
2. Temel eğitim zorunlu ve ücretsizdir. Her vatandaş bu eğitimi, devletin ve devlete ait organların eğitim kurumlarından alma hakkına sahiptir.

⁴³ "Obshaya Osenka Sostoyaniya Strani-2003", *Doklad OON*, http://www.open.kg/info/prof/expert_prof.doc

3. Devlet, tüm vatandaşların özel kabiliyetlerine göre mesleki, özel, orta ve yüksek eğitim alması için gerekli şartları hazırlar.

4. Vatandaşların devlet ve diğer eğitim kurumlarında ücretli eğitim almaları kanunen belirlenen esaslara ve şartlara göre yapılır.

5. Devlet, kanunda belirtildiği şekilde eğitim-öğretim kurumlarının ve eğitimle ilgili diğer kurumların faaliyetlerini kontrol eder.⁴⁴

Kırgızistan Cumhuriyeti Eğitim Yasasına göre,

Kırgızistan Cumhuriyeti vatandaşları, cinsiyet, ırk, dil, sosyal konum ve mülkiyet durumu, iş türü ve niteliği, inanç, siyasal ve dinsel görüş, ikamet yeri vb. şartlarına bakılmaksızın, eğitim hakkına sahiptirler.⁴⁵

Anayasada belirtilen temel eğitim süreci 9 yıl devam etmekle beraber zorunludur. Genel orta öğretim ise 11 yıllıktır. 9 yıllık temel eğitimi tamamlayan öğrenci isterse genel orta öğretimi tamamlamayabilir, yani 10–11 sınıfları okumadan diğer meslek okullarında eğitimini devam ettirme hakkına sahiptir.

Kırgızistan'daki eğitim sistemi birkaç kademedен oluşmaktadır: okul öncesi eğitim, okul eğitimi (yani, Türkiye eğitim sistemindeki ilköğretim, ortaokul ve lise eğitiminin basamaklarını tek bünyede birleştiren öğretim kademesi), teknik- meslek eğitimi ve yüksek öğretim.

Kırgızistan Eğitim sistemi şu şekilde örgütlenmiştir:

1. Okul öncesi eğitim kurumları
 - a. Kreş (1–3 yaş arası çocuklar için)
 - b. Ana sınıfı (3–7 yaş arası çocuklar için)
2. Temel Eğitim
 - a. I. Basamak - İlköğretim (1–4 sınıf)
 - b. II. basamak - Orta öğretim (5- 9 sınıf)
 - c. III. basamak - Lise eğitimi (10- 11 sınıf)

Kırgızistan'da temel eğitim veren okullar 3 çeşittir: temel eğitim planını uygulayan devlet okulları, bazı seçmeli derslere ağırlık veren devlet okulları ve çeşitli özel lise ve kolejler.⁴⁶

⁴⁴ *Slovo Kirgizstana*, 21 02 2003, No: 20, s. 5.

⁴⁵“Bilim Berüü Cönündö Kirgız Respublikasının Mıyzamı”, 3. madde, *Erkin Too Gazetesi*, 13 Mayıs, 2003, s. 19.

⁴⁶Emine Gürsoy Naskali, , *Bağımsız Kirgızistan Düşümler ve Çözümler*, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 2001, s. 160.

3. Okul Dışı Eğitim ve Öğretim Kurumları
4. Mesleki ve Teknik Eğitim Kurumları
5. Araştırma Enstitüleri
6. Üniversite ve Enstitüler

Eğitim sistemi, Kırgızistan Cumhuriyeti'nin 1992 yılında kabul ettiği Eğitim Yasası ve diğer kararnameler doğrultusunda şekillenmiştir ve kontrol edilmektedir. Eğitim Yasasında belirtildiği gibi, Kırgızistan Cumhuriyeti'nin her vatandaşı öğrenim görme hakkına sahiptir; ırk, din, dil, sosyal fark gözetilmeksizin herkes eşit şekilde bu hakka sahiptir.

Kırgızistan Eğitim Sistemi aşağıdaki prensipleri benimsemiştir:

- Hümanizme dayalı eğitim, insani değerlerin üstünlüğü;
- Bilimsel gelişmeler ve uluslar arası eğitim standartları doğrultusunda uygulama;
- Eğitimin, siyasi ve dini kurumlardan bağımsızlığı;
- Eğitim kurumlarının talim ve terbiye uygulamasında çeşitliliği;
- Devlet okullarında öğretimin laiklik kavramına uygun şekilde verilmesi;
- Alternatif eğitim kurumlarının faaliyette bulunma imkânı;

Eğitim Yasası, eğitimin temel eğitim standartlarına uygun olmasını, zorunlu eğitim çerçevesinde devletin eğitime hassasiyetle yaklaşmasını ve devlet okullarında temel eğitimin parasız yapılmasını öngörmüştür. Yabancı uyruklu kimseler ise eğitim konusunda uluslararası sözleşmeler ve Kırgızistan Cumhuriyetinin bu mevzuatıyla ilgili yasaları doğrultusunda hareket ederler.

30 Nisan 2003'te kabul edilen “Kırgızistan Cumhuriyeti Yeni Eğitim Kanunu” ile birlikte bütün eğitim sistemine hitap eden felsefî ve ideolojik gelişim esasları yönergesi de kabul edilmiştir. Kırgızistan Cumhuriyeti Eğitim Doktrinini oluşturan bu yönerge milli felsefe ve değerlere ağırlık vermesi ile dikkat çekmektedir. Doktrinde vatandaşların eğitim hakları belirtilmekte, bu hakların korunması; eğitim alanında devletin görev ve vazifeleri; milli eğitimin amaçları ve meseleleri tanıtılmaktadır. Doktrin, vatandaşlara en önemli temel haklarından biri olan eğitim hakkının tanıtımını, onun korunması ve geliştirilmesini amaçlamaktadır.⁴⁷

⁴⁷ “Obshaya Osenka Sostoyaniya Strani-2003”, *Doklad OON*, http://www.open.kg/info/prof/expert_prof.doc

C. KIRGIZİSTAN EĞİTİM - ÖĞRETİM SİSTEMİ İÇİNDE ADEP SABAGI'NIN YERİ

a. Adep Sabagı'nın Tarihçesi

Kırgızistan'da bağımsızlıktan sonra din konusu gerek siyasi gerek eğitim ve gerekse sosyal ekonomik yönü ile devletin çok önem verdiği ve acil çözümler aradığı meseleler arasında yer almaktadır. Kırgızistan'ın bağımsızlığın ilk günlerinden itibaren din eğitimi arayışı içinde olduğunu görmekteyiz. Kırgızistan'da dinin sosyo-ekonomik yönünü, eğitim-öğretim sistemindeki yeri ve önemi konusunda çeşitli konferanslar, müzakereler yapılmaktadır; bilim adamları konu ile ilgili makaleler yayınlamaktadırlar.

Kırgızistan ortaokullarında 1992 tarihinden itibaren örgün din eğitiminin bir örneği diyebileceğimiz “İyman Sabagı” dersi okutulmaya başlamıştır. Söz konusu ders genel kültür çerçevesi içinde ahlak eğitimi amaçlamaktadır. Bu çerçevede program müfredatında yer alan dini bilgiler, Türkiye'deki DKAB dersi örneğinde olduğu gibi sistematik bir şekilde verilmemiştir. Temel İslam bilgileri ahlak eğitimi çerçevesinde verilmektedir. Bununla birlikte konular içinde diğer dinlerle ilgili genel tanıtım bilgileri de yer almaktadır.

İyman Sabagı Dersi'nin içerisinde geçen “İyman” kavramı dini literatürdeki anlamı ile kullanılmamaktadır. Kırgızcada “İymanlı” kelimesi ahlaklı, onurlu anlamını içermektedir. Yani “İyman Sabagı” ile kastedilen “Ahlak Dersi”dir. Kırgız Anayasası'nın Eğitimle ilgili Kanunu'nda dinin, devletin eğitim sisteminden ayrı olduğu belirtilmektedir. İyman Sabagı Dersi Programı'nda yer alan dini bilgiler; dinin, kültürün bir ögesi olması, toplumsal anlayışın bir çeşidi olması gerekçesi ile kültüroloji bazında verilmektedir.⁴⁸

İyman Sabagı Dersi 2003 senesine kadar Kırgızistan'ın bazı okullarında seçmeli olarak okutulmuştur. Ancak, o zamana kadar devlet okulları için Milli Eğitim Bakanlığı tarafından bu dersin resmi programı, dersliği çıkarılmamış olup, öğretmenler bir birinden farklı programlar uygulamışlardır. Halk tarafından talep görmesine rağmen sistematik program ve düzenin, konuya vakıf olan eğitimcilerin eksikliği ve diğer problemler neticesinde İyman Dersi başarı yakalayamamıştır. 05.09.2003 tarihinde Kut Bilim eğitim gazetesinde yayınlanan İyman Sabagı Ders Programı Sunuş bölümünde konuyla ilgili şu ifadeler yer almaktadır: “Bu program gelişmekte olan ülkemiz için önem taşıyan İyman Sabagı dersi ile ilgili düzensizlik ve tek program sorununun çözümü için resmi olarak sunulmaktadır.”⁴⁹

⁴⁸ *Kut Bilim*, 05.09.2003, s. 3.

⁴⁹ *Kut Bilim*, s. 3.

Program 1–11 sınıflar için hazırlanmıştır. Programın muhtevasını Kırgız halkının yüzyıllardır devam eden milli eğitim ahlak ilkeleri, manevi değerleri, örf adet örnekleri, insani değer ve erdem konuları oluşturmaktadır.

Iyman Sabagı Dersi Programı'nın oluşturulması, ayrı bir ders olarak Kırgızistan Eğitim Öğretim Sisteminde yer alması konusunda Kırgızistan Milli Eğitim Bakanı Boljurova İşengülün emeği büyük olmuştur. Konuyla ilgili 03.07.2003 tarihinde özel karar çıkartmıştır.

Iyman Sabagı Dersi Programı'nın oluşturulmasından önce «Kırgızistan Cumhuriyeti okul öğrencilerine yönelik eğitim ideolojisi» ve «Kırgızistan Cumhuriyeti okul öğrencilerine yönelik ahlak eğitimi ideolojisi» kamuoyuna sunulmuştur, daha sonra da bakanlık tarafından resmi olarak kabul edilmiştir. Bu ideolojilerin geliştirilmesinde etnopedagog bilim adamı Sabır İptarovun emeği göz ardı edilemez. Iyman Sabagı Dersi Programı bu ideolojiler çerçevesinde ve genel öğretim metodolojisi esaslarına uygun olarak Kırgızistan Bilimler Akademisi tarafından geliştirilmiştir.

Devletin takip ettiği din politikalarının etkisini eğitim alanında da görmek mümkündür. 1992den itibaren çeşitli okullarda seçmeli olarak okutulan ve 2003 senesinde Kırgızistan Milli Eğitimi Kanun'u esasında devlet okullarında haftada bir saat olmak üzere zorunlu dersler arasında okutulmaya başlatılan “Iyman Sabagı” dersinin adını, “Iyman” kelimesinin yanlış yorumlara neden olduğu, dini muhteva yüklenmiş olması gerekçesi ile Kırgızistan Bilimler Akademisi alimlerinin önerisi ile Kırgızistan Milli Eğitim Bakanlığı tarafından 19.07.2004 tarihinde çıkartılan 545 Sayılı Özel Kanun doğrultusunda “Adeb Sabagı” olarak değiştirilmesine karar vermiştir. Müfredatta fazla değişiklikler yapılmamıştır.⁵⁰

b. Adeb Sabagı'nın Amacı ve Metodolojisi

Kırgızistan devleti bugün yeni siyasi-ekonomik, sosyo- kültürel ve tarihi açılardan önemli meselelerde çözüm arayışı içindedir. Devlet ahlak eğitiminin geliştirilmesi konusunu da göz ardı etmemektedir. İhtiyaç duyulan ahlak eğitim ve öğretimini hayata geçirecek olan özel programın düzenlenmesi ve uygulanması gündemdeki meselelerin arasında yer almaktadır. Günümüzde toplumda cinayet ve suç oranlarının yükselmesi bu konuda acil ve verimli çözümlerin üretilmesini gerekli kılmaktadır.

Adeb Sabagı programını hazırlayanlar bu dersin günümüz Kırgızistan toplumu için önemini şöyle açıklamaktadırlar: “Sosyal bilimler ve eğitim sosyolojisi bize karşımıza çıkan

⁵⁰ *Kut Bilim №26-27*, 13.08.2004, s. 2

bu durumun geçmişte ahlaki ve manevi eğitim konusunda yapılan hataların göstergesi ve sonucu olduğunu belirtmektedirler. İnsanın manevi ahlaki yönünün geliştirilmesi bireysel özellik taşımaktadır. Toplumun manevi huzuru yakalaması her bireyin manevi yönünü geliştirmesi ile gerçekleştirilebilir. Ancak devletin bu konuda önemi ve belirleyici gücü büyüktür. Devlet politikası bireylerini doğru amaçlara ulaştıran düşünce ve ahlaki-manevi normlar içermelidir. Eğer toplum bu konuda bir ideolojiye sahip olmaz ve eğitim- öğretim sistemi sistematik ahlak eğitimi içermiyor ise bu toplum anarşi ve yüksek suç oranı göstergelerinden kurtulamaz hale geleceği bir gerçektir.”⁵¹

Bunun gibi, eğer biz kendi eğitim-öğretim sistemimize özel program, derslikler ile çocuklarımıza anaokullarında, okullarda ve aileler aracılığı ile kendi milli değer, etnopedogoji ilkelerimizi, insanlık değerleri ile birlikte nüfuz etmez isek her yönlü gelişen ve vatansever birey yetiştirmemiz imkansız olacaktır.⁵²

Bu konu Kırgızistan Mili Eğitim Bakanlığının 25.03.2002 tarihinde kabul ettiği “Kırgızistan Cumhuriyeti Okul Öğrencilerine Yönelik Eğitim İdeolojisi”nde ve Kırgızistan Cumhurbaşkanı tarafından 15.05.2003 tarihinde kabul edilen “Kırgızistan Milli İdeoloji Programı”nda ele alınmaktadır, sunulan bu dokümanlarda ahlak eğitiminin geliştirilmesi ile ilgili yönergeler yer almaktadır.

Adep Sabagı dersi toplumun ahlaki ve manevi değerlerinin tekrar güçlendirilmesini, öğrencilerin milli ideoloji ilkeleri doğrultusunda eğitilmesini, onlara erdem, temel ahlaki ve manevi ve insani değerlerinin kazandırılmasını amaçlamaktadır.

Iyman Sabagı’nın başlıca vazife ve amaçları: okul öğrencilerinin mili ideolojiye uygun ahlaki, manevi ve kültürel değerleri kazanmalarını sağlamaktır. Bu amaç öğrencilerde derin ahlaki şuur ve anlayışın oluşumu ve kazanımı, ahlaki ilkelerin öğretilmesi, günlük yaşantı ve ilişkilerde ahlaki ilkelerin uygulanması ile gerçekleştirilebilir.

Iyman Sabagı’nın ders olarak önemi: “Dersin muhtevası Kırgız halkının yüzyıllar devamında kalıplanan milli eğitim ahlak ilkeleri, örf adet, manevi değerleri ve bütün insani değer ve erdem konularından oluşmaktadır. Program hazırlığında öğretim metodolojisinde yer alan basitten- karmaşığa doğru yöntemi kullanılmıştır, bununla birlikte güncel hayat ile bağlantılı olma, dersler arası uyum, öğrenci gelişim psikolojisi de göz önünde bulundurulmuştur. Ayrıca muhteva açısından ahlaki ve manevi eğitim etnopedogoji ve etnopsikolojik esaslara dayanılmıştır. Milli ve genel insanlık, manevi değerlerin öğretimi ile

⁵¹ *Kut Bilim*, 05.09.2003, s. 3.

⁵² *Kut Bilim*, a.y.

değerlendirici, üretici olma gibi bireysel yeteneklerin gelişimi amaçları İyman Sabagı Dersi'nin diğer amaçlarının arasında yer almaktadır.”⁵³

Adep Sabagı öğretmenlerine tecrübelerini gençlerle paylaşabilecek değerli ihtiyarların, anne-babaların, el sanatları ustalarının, bilim adamları ve akademisyenlerin, manevi-ahlaki yönden zengin olan insanların derse davet edilerek onlarla soru-cevap, münazara ve paylaşım derslerinin yapılması önerilmektedir.⁵⁴

Öğretmen öğrencilere, halkın asırlarca yaşattığı ve nesilden nesle aktara geldiği geleneklerin, örf adetlerin ve manevi değerlerin menşeyini açıklamalı, onlarda kendi halkına karşı sorumluluk duygusu, kendi halkının tarihine, örf adetlerine, ecdat ve anne babalarına karşı saygı ve koruma duyguları uyandırmalıdır. Örf adet, gelenek ve edebiyat örnekleri ile milli eğitim yöntemlerine dayanarak öğrencilere adab-ı muaşeret, insan ilişkileri ve diğer ahlaki konular öğretilecektir.

Konunun kapsamına bağlı olarak öğrencilerin daha iyi öğrenmeleri amacı ile onlara ödev verilir, gerektiğinde sınıf dışında etkinlikler yapılır.

Öğretmenlerin ebeveynlerle işbirliği içerisinde olmaları Adep Sabagı amaçlarının gerçekleştirilmesinde göz ardı edilemez öneme sahip olan bir unsurdur.

Öğretmenlerin konularla ilgili kullanabilecekleri kaynak kitaplar listesi ek olarak programda verilmiştir.

Bireysel olarak her öğrencide, “Ahlak günlük karne defteri oluşturulur”. Öğrenci bu defterine kendisinin adep ve ahlakı konusunda elde ettiği gelişme ve eksiklikleri not eder. Öğretmenin de öğrencilerin ahlakı ile ilgili not alan özel defteri olur. Adep Sabagı'nda şeffaf metot hakimdir, yani öğretmen öğrencilerin aldıkları notlarını okuyabildiği gibi öğrenciler de öğretmenin veya diğer arkadaşlarının bu not defterlerini okuyabilirler, fikir alış verişinde bulunabilirler. Bu yöntemin uygulanması ile bilgi, tecrübe paylaşımı, çözüm üretimi amaçlanmaktadır. Bununla birlikte her öğrenci ile bireysel olarak kendini tanıma, kendini eğitime planı oluşturulur.⁵⁵ Oluşturulan bu projenin gerçekleştirilmesi ve sorunları ile ilgili sohbetler sınıfta olduğu gibi bireysel olarak öğretmen-öğrenci şeklinde de yapılır. Adep Sabagı öğretmeni yönlendirici, yol gösterici olma vasfı ile öğrencilerin hayatında önemli bir

⁵³ *Kut Bilim*, 05.09.2003, s. 3.

⁵⁴ Bkz., *Kut Bilim*, 05.09.2003, s. 4

⁵⁵ Bkz., *Kut Bilim*, a.y.

yer tuttuğunu unutmamalıdır. Okul senesi sonunda öğretmen her öğrenci için “öğrencinin ahlakı” tavsifi niteliğinde yazı hazırlar.⁵⁶

Adep Sabagı Dersinde Ölçme Ve Değerlendirme: Adep Sabagı Dersinde öğrenciye iki not verilir. Biri teorik bilimlerin ölçülmesidir ki 5 puanlık ölçme usulü kullanılır, diğeri de ahlak ve adab-ı muaşeret yönünün değerlendirilmesidir. Bu da “pekiyi”, “iyi”, “orta” ve “zayıf” şeklinde puanlandırılır.⁵⁷

9. ve 11. sınıflarda Adep Sabagı devlet sınavı yapılır.

Öğretmen konularda esnek davranabilir, konuları bulunduğu kasaba veya mahallenin ihtiyaç ve taleplerine göre genişletebilir, ek konular işleyebilir.

Adep Sabagı’nın geliştirilmesi ve daha verimli olmasında okul müdürü, öğretmenler ve anne babalar işbirliği içerisinde olmalılar. Okulda özel Adeb Sabagı sınıfı düzenlenmelidir. Sınıfın kaynak kitapların temininde okul müdüriyeti, okulun bağlı olduğu Milli eğitim kurumu ve yüksek öğretim kurumları duyarlı davranmalılar. Adeb Sabagı okulun ahlak eğitiminin güçlü direği olmalıdır.

Aslında bu önemli ders uzmanlarca okutulmalıdır, ancak maalesef bu konuda zamana ihtiyaç duymaktayız. Bu nedenle bu ders en azından konuya vakıf daha önce bu dersi okutan, manevi değerler konusunda bilgili olan insanlara emanet edilmelidir.

Sunulan program bir deneme niteliğindedir, program konuya vakıf olan öğretmen, bilim adamları ve ilgililerin eleştiri ve tekliflerine açıktır.⁵⁸

Öğretim programı 1–11 sınıfları içine almaktadır. Her sınıfa haftada 1 saat olmak üzere senede 34 saati oluşturmaktadır. Öğretim programı aşağıdaki üniteler şekilde düzenlenmiştir:

1–4 sınıf için « İyman Sabagı »

5–7 sınıflar « Muras »

8 sınıf «İnsan»

9 sınıf «Aile»

10 sınıf «Hak Tanıma»

11 sınıf «Kültür»

⁵⁶ Bkz., *Kut Bilim*, a.y.

⁵⁷ *Kut Bilim*, a.y.

⁵⁸ Bkz. *Kut Bilim*, a.y.

D. ADEP SABAGI MÜFREDATI

Eğitim Bakanlığınca uygun görülen ve onaylanan Adep Sabagı müfredatı aşağıdaki şahıslar tarafından hazırlanmıştır:

1. Sovetbek BAYGAZİYEV Kırgızistan Cumhuriyeti Eğitim Akademisi Başkan Yardımcısı, (aynı zamanda programı hazırlayan grubun başkanı)

2. Sabır İPTAROV Kırgızistan Cumhuriyeti Eğitim Akademisi Etnopedagoji Bölümü Başkanı

3. Bektur İSAKOV Kırgızistan Cumhuriyeti Halk Öğretmeni

4. Erkin AŞIRBAYEV “Kalem” Vakfı Başkanı, Çüy il Milletvekili

5. Manas KALMANBETOV Talas Devlet Üniversitesi Dekanı

6. Kaldıbek KALDIBAYEV Programın İlmi Danışmanı, Kırgızistan Cumhuriyeti Eğitim Akademisi Başkanı

Eğitim Bakanlığı tarafından hazırlanan Adep Sabagı müfredatı 6 üniteye ayrılmaktadır:

1. “Adep Sabagı” Ünitesi 1–4. sınıfları için ayrılmıştır.

Bu ünite de Ahlak bilgilerinin temeli verilmektedir. Müfredatın bu basamağında temel ahlaki kavramlarının açıklanması, bireysel ve sosyal ahlak kurallarının, günlük muamelat kurallarının öğrenimi amaçlanmaktadır. Bu aşamada eğitimciler öğrencilerin anne-babaları, çeşitli öğrenci teşkilatları, okul dışı eğitim kurumları ile işbirliği içinde olmaktadır.

Bu programı bitiren öğrenciler için aşağıdaki hedef davranışlar belirlenmiştir:

Hedef Davranışlar: Öğrenci 1-4 Sınıf “Adep Sabagı” programını gördükten sonra bu davranışları kazanması beklenmektedir

1. Kırgız Devlet milli marşı söylenirken öğrenci ayakta olmayı, sağ elini göğsüne getirerek kendisi de beraber söylemeyi bilir.
2. Büyüklere selam verilmesi gerektiğini bilir
3. Eve gelen misafire – “Buyurun eve, ekmeğin tadına bakın.” demeyi bilir
4. Misafire saygı adabını bilir
5. Adete göre ikramda bulunmak
6. Misafirlere elini yıkamak için su sunma adabını bilir
7. Sofra adabını bilir
8. Okuldan sonra ayakkabılarını temizlemesini, elbiselerini dikkatle kullanması gerektiğini bilir
9. Yıkama ve duş adabını bilir

10. Otobüslerde büyüklere yer verilmesi gerektiğini bilir
 11. Fidanların kırılmaması gerektiğini bilir
 12. Sokakta ayakaltındaki taşın başkalarına zarar vermemesi için alınması gerektiğini bilir
 13. Sokakların pisletilmemesi gerektiğini bilir
 14. Islık çalmaması gerektiğini bilir
 15. Oturma adabını bilir
 16. Soy ağacını bilir
 17. Yalan söylememesi gerektiğini bilir
 18. Verdiği sözünde durması gerektiğini bilir
 19. Büyüklerden dua istemesi gerektiğini bilir
 20. Çok dinleyerek az konuşması gerektiğini bilir
 21. Mütevazi olması gerektiğini bilir
 22. Yüksek sesle gülmemesi gerektiğini bilir
 23. Başa giyilen şeylerin tepilmemesi gerektiğini bilir
 24. Kız-erkek olması ayırt edilmeksizin tepilmemesi gerektiğini bilir
 25. Çok fazla televizyon izlenmemesi gerektiğini bilir
 26. Eşiğe oturulmaması gerektiğini bilir
 27. Kimseye sırt dönerek oturulmaması gerektiğini bilir
 28. Arkadaşın yolda bırakılmaması gerektiğini bilir
 29. Yardıma ihtiyacı olana yardım edilmesi gerektiğini bilir
 30. Anne babaya saygı duyulması gerektiğini bilir
 31. Uyuşuk olmaması gerektiğini bilir
 32. Argo ve kötü laflar konuşmaması gerektiğini bilir
 33. Kötü insanlardan uzak olması gerektiğini bilir
 34. Bugünün işini yarına bırakmaması gerektiğini bilir
 35. Başkasının iyiliğini unutmaması gerektiğini bilir
 36. Egoist olmaması gerektiğini bilir
 37. Genel muamelat(her kesin önünde dış temizleme v.b) adabını bilir
 38. Güneş doğduktan sonra uyulmaması gerektiğini bilir
 39. Başkaları konuşurken onların konuşmalarını bölmemesi gerektiğini bilir
- Hatırlatma: Her öğretmen hedef davranışları konuya uygun olarak ekleyebilir.

Programda öğretmenlere bu Ünite de kullanabilecekleri aşağıdaki kaynakça listesi verilmektedir:

1–4 sınıfta kullanılabilir kaynak listesi:

1. Akayeva, M., Danışmandar, Bişkek 2002
2. Akmataliyev, A., Baba Saltı, Ene Adebî: Eldik Salt, Bişkek 1993
3. Akmataliyev, A., Beş Tülük Kütü Saltı, Bişkek 2001
4. Baygazyev, S., Ayköl Manas, Bişkek 2002
5. Japarov, Ş., Senin İsmi Kim?, Frunze 1990
6. Jetmişbayev, K., Mısırakunov, T., Sanjıra Sanatı, Bişkek 1995
7. İsakov, B., Manastın Jeti Osuyatı, Bişkek 1997
8. Kamıçek Yan, Sılıktıgından Jazbagın(çec. A. İmankulov), Frunze 1991
9. Kırgız El Jomoktoru, Frunze 1995
10. Mamıtoev, A., Sımbattuu bolu Özündön, Frunze 1987
11. Nadirov, T., Adeptüülük- Adep Körkü, Oş 1999
12. Umötaiyeva, B., ağabeyirindi Jaşından Sakta, Frunze 1983
13. Nakıl (Düzeneyenler: Jusupov, Ömuraliyev), Bişkek 2002
14. Halk edebiyatı ile ilgili piyasada bulunan kitaplar
15. Eğitim ile ilgili makale vb. kaynaklar

2. “Muras” ünitesi 5–7. sınıfları için ayrılmıştır.

Bu aşamada öğrencilerin bilinçli ahlaki gelişimi amaçlanmaktadır. Bu bağlamda öğrencilerde ilk önce anne-babalarına karşı saygı, milli ve genel insani manevi zenginliklerine sahip çıkma ve koruma duygularının geliştirilmesi amacı ile konular işlenmektedir. Öğretmenlere psikoloji, ahlak, etik ve özel öğretim metodoloji kaynaklarından istifade etmeleri önerilmektedir. Adeb Sabagı müfredatının bu basamağı daha sonra okutulacak olan “İnsan”, “Aile”, “Halk Bilim”, “Kültür” ünitelerin temeli niteliğindedir.

Programda öğretmenlere bu Ünite de kullanabilecekleri aşağıdaki kaynakça listesi verilmektedir:

5-7 Sınıf İçin Kullanılacak Kaynak Kitaplar Listesi:

1. Akayeva, M., Umutum- Menin Üy Bülöm, Kırgız Tuusu, S. 18-25.07.2003
2. Akmataliyev, A., Baba Saltı, Ene Adebî: Eldik Salt, Bişkek 1993
3. Alimbekov, A., Kırgız Elinin Bilim Berüü Salttarı, Bişkek 2000

4. Danışman Köp, Öspürümdör üçün, (haz: Andabekov), Frunze 1990
5. İsakov, B., Manastın Jeti Osuyatı, Bişkek1997
6. Kadırova, S., Kızdırbayeva, R., Kırgızdın Kada-Salt Irları, Bişkek 2000
7. Kulmatov, N., Jaştardı Adepke Tarbiyaloo, Frunze 1981
8. Nakıl (Düzeneyenler: Jusupov, Ömüraliyev), Bişkek 2002
9. Halk edebiyatı ile ilgili piyasada bulunan kitaplar
10. Eğitim ile ilgili makale vb. kaynaklar

3. **“İnsan”** ünitesi 8. sınıf öğrencileri için ayrılmıştır.

Bu ünite insan bir “Birey” olarak sosyolojik, kültürel, ahlaki, antropolojik, bilimsel ve dini açıdan ele alınmaktadır. Bununla beraber söz konusu ünite sahip olunan milli mirasın ahlaki ve manevi önemine değinilmektedir. Ayrıca günümüz toplumunda örnek insan portresi çizilmekte ve öğrencilere insanın bir “birey” olarak kendisini nasıl geliştirebileceği konusunda araştırma yapmaları için başvurabilecekleri ana kaynaklar hakkında bilgi verilmekte, bu konu ile ilgili çeşitli müzakereler yapılmaktadır.

4. **“Aile”** ünitesi 9. sınıf için ayrılmıştır.

Bu ünite öğrencilere bir meslek sahibi veya iyi bir vatandaş olma konuları ile birlikte aile mefhumunun önemi konusu anlatılmaktadır. Bu ünite gençlerin aile hazırlığı niteliğinde karşımıza çıkmaktadır. Ünite gençlerin sakınması gereken hastalıklar, aşk kültürü ve karşı cins ile sağlam bir ilişki kurabilme ile ilgili konulara yer verilmiştir. Bu konuların daha verimli olması için uzmanların derse davet edilmesinin büyük önem taşıyacağına işaret edilmektedir.

Programda öğretmenlere bu iki Ünitelerde kullanabilecekleri aşağıdaki kaynakça listesi sunulmaktadır:

8–9 Sınıf İçin Kullanılacak Kaynak Kitaplar Listesi:

1. Akayev, A., Manastan Mamlekettülökkö Karay, Bişkek 1995
2. Akmataliyev, A., Kırgızdın Könörbös Döölöttörü, Koldonmo, Bişkek 2000
3. Alımov, B., Şakırtı Kat, Frunze 1974
4. Afanasyev, T., Üy”Bülö(çev: Borkeyev), Frunze 1986
5. Baygaziye, S., İnime Kat, Bişkek1995
6. Grebennikov, İ., Mektep jana Üy Bülö, Frunze 1988
7. İyin, A., Nikeleşeturgan Ulandarga jana Kızdarga, Frunze 1986

8. Kalçoroyev, T., Sıpaykerçilik jana Adamgerçilik Jönündö, Frunze 1984
9. Karasayev, Min Türküm Suroogo, Min Türdü Joop, Bişkek 1998
10. Kulmatovi Jurum Turum Madaniyatı, Frunze 1974
11. Levi, Özün Özü Başkarabilüü İsskustvosu, Frunze 1975
12. nazaraiyeva, Özünö-Özün Jardam Ber, Bişkek 1998
13. Oy Güdörü, Eldik Çıgarma, Bişkek 1991
14. Raykan, Irlar, Termeler, Satıralar, Frunze 1987
15. Sapayev, Toolor jana Ayazlat Tagdırı, Bişkek 1998
16. Soltonbekov, Kılımdardı Karıktan Kırgızdın Kaada Salttarı, Bişkek 2000
17. Tabaldiyev, Süyüüdön Turmush Taralat, Frunze 1970
18. Turdukojoyev, Ukuk Tarbiyası Jashtarga, Frunze 1987
19. Üy-Bülö Tarbiyası, Sözdük, Frunze 1971
20. Üy-Bülö turmuşunun Etikası jana Psihologiyası, Frunze 1989
21. Halk edebiyatı ile ilgili piyasada bulunan kitaplar
22. Eğitim ile ilgili makale vb. kaynaklar

5. **“Halk Tanıma”** ünitesi 10. sınıf öğrencilerine ayrılmıştır.

Ünitede tarih derslerinden farklı olarak halkın manevi değerlerinin, tecrübelerinin, geleneklerinin, hayat felsefelerinin, örf adetlerinin ve merasimlerinin anlamlarının doğru anlaşılmasına önem verilmiştir. Kırgız halkının ahlak anlayışı konularına öncelik verilerek, günümüzde toplumda ortaya çıkan ahlaki problemleri Kırgız milletinin ahlak anlayışına göre değerlendirilmesine gayret edilmiştir.

6. **“Medeniyet”** ünitesi 11. sınıflar için ayrılmıştır.

Bu ünite Adep Sabagı programının özeti niteliğindedir. Ünitede öğrencilerin ahlak anlayışlarının davranışlarına yansımaya yönelik konular yer almaktadır. Öğretmen öğrencilerin sözleri ile davranışlarının bütünlüğünü sağlama doğrultusunda müzakereler oluşturmaktadır, vatanseverlik ve ahlaki davranış alışkanlıklarını geliştirmeye özen göstermektedir.

Adep Sabagı öğretmenlerine program içinde bu iki Ünitelerde kullanabilecekleri aşağıdaki kaynakça listesi sunulmaktadır:

10–11 Sınıf İçin Kullanılacak Kaynak Kitaplar Listesi:

1. Aytmatov, Ç., Biz Düynönü Janırtabız, Düynö Bizi Janırtat, Frunze 1988

2. Akayev, A., Kırgız Mamlekettüülügü jana Eldik “Manastan”Eposu, Bışkek 2002
3. Ak Bata, (Düz. Jusupov, Ömüraliyev), Bışkek 2003
4. Akmataliyev, A., Baba Saltı, Ene Adebı: Eldik Salt, Bışkek 1993
5. Akmataliyev, A., Kırgızdın Könörbös Döölöttörü, Koldonmo, Bışkek 2000
6. Aimbekov, Kırgız Etnopedagogıkası, Bışkek 1996
7. Alımkuov, Baardugı Özübüzgö Baylanıştuu, Bışkek 2003
8. Attokurov, Kırgız Sanjırası, Bışkek 1995
9. Baygaziye, S., Uluu Manas Urpaktarıbızdın Dil jana Ti Beşıgi, Bışkek 1994
10. Baygaziye, S., Atuul jan Ata Jurt, Bışkek 1990
11. Baygaziye, S., Alatoonu Manastay Süy, Ata Jurtuna Koşoydoy Küy, Kırgız Tuu, S. 27.05.2003
12. Baygaziye, S., Ata Jurtun On Soolugu, Kut Bilim, S. 7-10 2002
13. Jaynakov, Kıska jana Nuska Sözdör, Bışkek 2001
14. Jusup Balasagın, Kuttu Bilim, NİK, 1993
15. Jusupov, Bayırkının İzderi, Bışkek 2001
16. Karasayev, Nakıl Sözdör, Bışkek 1995
17. Körköm Madaniyat: Tüşünüktör jana terminder, Bışkek 1989
18. Kırgızdar, Sanjıra, Tarıh, Muras, Salt, (Haz: Jusupov), Bışkek 1991-1996
19. Kırgız Taanuga Kirişüü, Bışkek 2000
20. Kırgız El Pedagogıkası, Bışkek 1998
21. Manas, Ensiklopediya, Bışkek 1995
22. Muras, (Haz: Abdıldayev), Bışkek 1990
23. Osmonov, Manap Biy Degen Kim Bolgon? “Manapçılık” Degen Emne?, Bışkek 2003
24. Ömüraliyev, Tenirçiik, Bışkek 1994
25. Psihologıçeskiy Slovar, Moskva 1997
26. Ruhaniyat. Ruh insandarı- el kutu (Haz: İptarov), Bışkek 2002
27. Sarıgulov, Turmuş Göçü, Bışkek 2000
28. Söz Bermetteri, Frunze 1983
29. Çelovek, Ensiklopediçeskiy Slovar, Moskva 1999
30. Eldik Pedagogıkanın Bermetteri, Bışkek 1998
31. Etika Boyunça Sözdük, Frunze 1983

32. Halk edebiyatı ile ilgili piyasada bulunan kitaplar

33. Eğitim ile ilgili makale vb. kaynaklar⁵⁹

Programda her sınıf için 34 saat ayrılmış olup bu saatler çeyrekler arasında paylaşılmıştır.⁶⁰:

a. Adep Sabagı'na Giriş(1–4 sınıflar)

1. sınıf (34 saat)

I. çeyrek (9 saat) - İnsan Ahlakı ile Güzeldir.

Ahlak alfabesi

Selamlaşma ve vedalaşma edebi

Temizlik edebi

Sağlıklı yaşam ve beden eğitimi edebi

Sofrada oturma edebi

Yolda, arabada, okulda, toplumun arasında davranma edebi

Alçak gönüllülük ve çeviklik

Titizlik ve anlayışlı olmak

Selamlaşmayı ve vedalaşmayı öğrenelim (uygulama dersi)

II. çeyrek (7saat) - Ana-Babam Ayım ve Güneşimdir.

Ana-baba her şeyden değerlidir

Dede, nine v.b. saygı

Adımızın ne anlama geldiğini öğrenelim

Yedi atamızı ve soyumuzu bilelim.

Baba şefkati ve aşırı şımarıklık

Ana-baba ve akrabalarımızla açık konuşalım

Ana-babamı nasıl sevindirebilirim? (uygulama dersi)

III. çeyrek (9 saat) - Vatanım – Altın Beşiğimdir.

Beyaz kalpaklı Ala-Dağ

Kırgızistan topraklarındaki suları, nehirleri, gölleri, dağları ve ormanları öğrenelim

⁵⁹ Kut Bilim, S. 15.09.2003, s. 10

⁶⁰ “İyman Sabagı”Calpı Bilim Berüüçü Mektepterdin I-X klasstarı üçün Sınak Okuu Programası, Kırgız Bilim Berüü Akademyası, Kutbilim Gazetesi, S. 05.09.2003, s. 3-12.

Ala-Dağ hayvanları

Ala-Dağın hangi hayvanlarını seversin? Niçin? (uygulama dersi)

Dört mevsim Ala-Dağ

Kahramanlar niçin vatanımızı korudular?

Köyümüzün kahramanları

Özden çıkmış düşman kötüdür

Vatanını savunamaya hazır mısın?

IV. çeyrek (9 saat) – Ataların Korudukları Manevi Değerler

Manevi değerlerimiz hakkında bilgi edinelim

Masallar

Masallardaki sihirbaz olursam...

“Manas” destanı hakkında bilgi vermek

Millî elbiselere saygı göstermek ahlaki bir davranıştır.

Ahlaki davranmayı öğrendin mi? (uygulama dersi)

Aile ahlakı (uygulama dersi)

Öğretmen istediği konu

İyman Sabagı’ndan neleri öğrenebildim? Yıllık değerlendirme dersi

2.sınıf (34 saat)

Giriş

Bağımsızlık bayramını nasıl kutladım? Diyalog dersi

Sofra edebi

Sofra edebi ile ilgili uygulama dersi

Misafir ağırlama

Rızacılık bildirme ve özür dileme edebi

Telefonda konuşma edebi

Temiz, çevik, titiz anlayışlı olmaya çalışalım

Edepsiz çocuk ipini koparmış at gibidir

Ahlaksız çocuk hırçınlaşır

Uygulama dersi

Yalancının tenceresi kaynamaz

Kötü alışkanlıklarımdan nasıl kurtulabilirim?

Hayvanlara iyi davranalım

“Kuğu kuşunu görürsen vurma” Sohbet dersi
Temizlik sağlığın kaynağıdır.
Uygulama dersi
Halk – sanat kaynağıdır.
Manas söyleme sanatı
Güçlü kolun bire, güçlü ilmin bine gücü yeter.
İyman - insanlığın kaynağıdır. Uygulama dersi
Serbest konu

3. Sınıf (34 saat) - Muamelat

Giriş - Etik kavramlarının açıklanması
İkinci sınıfta işlenen konuların tekrarı
Büyüklerle ve küçüklerle karşı davranış kuralları
İyi davranış sergilemeye alışalım. Pratik ders
Sözünde durmak ahlaki bir davranıştır
Birlik ve beraberlik
Diğer milletlerin kültürüne ve geleneklerine saygı duyalım
Medyanın olumsuz etkilerinden sakınelım
Uygulama dersi
Hayvancılık
Ala Dağ bizim gururumuz
Nevruz Bayramı
Çalışmak insanın güzelliğidir
Çalışmayan aç kalır
Davranış edebi
Yardım severlik ahlaki bir alışkanlıktır
Temizlik ömrün kaynağıdır
Yemek yemek edepleri
Oruç
Sigaranın zararları
Hediye verme edebi
Vatanseverlik hakkında bilgi vermek

Kendimizi deęerlendirebilelim

Serbest konu

4. Sınıf (34 saat) - İyman – Toplumun Direğidir.

Giriş - İyman Sabagı'nın amacı ve görevleri

Üçüncü sınıfta geçilen konuların tekrarı

Namusunu korumayı unutma

Cimrilik, bencillik ve kıskançlık İyman dışı davranışlardır

Birlik, misafirperverlik ve cömertlik

“Geceleyin görebilen, her şeye bir çözüm bulan” atasözünün açıklanması

“Kız saçı kutsaldır”

Kendini eğitmek İymanın temelidir

Dünya dinleri

İslam ahlakı

İnsan hakları, hürriyet ve sorumluluk

İmansızlık ve ahlaksızlık cinayete neden olur

Kişiliğimizi kaybetmekten sakınelım

Ana-babamın, vatanımın beklentilerini nasıl yerine getirebilirim?

Halkın geleneklerine sahip çıkalım. (Beşik düğünü, centek ve tuşoo kesmek)

Misafirlere et ve yemek dağıtımı ile ilgili bilgiler

Rahmetli kimselerin ruhuna saygı duyalım

Millî oyunlarımızı öğrenelim

Kız edebi – kutsaldır

Er halkının dışında, düşmanın karşıındadır

Kahramanlar ile ilgili öyküler

Ana dilimizi sevmek kutsal bir görevimizdir

Tabiat benim hayatımdır

Serbest konu

İyman Sabagı'nda neleri öğrenebildim? Değerlendirme dersi

b. “Muras”(Milli Manevi Değerler) (5–7 sınıflar)

5. sınıf (34 saat)

I.çeyrek (9 saat)- Halk Değerleri Eskimez

Giriş - Muras ünitesinin muhteva ve amaçlarının açıklanması

İyi olmak basamak basamaktır, kötü olmak bir anlıktır

Kötülüklerin kaynağı nedir?

Kötü söz söylemek ahlaksızlıktır

Halk içinde ahlak anlayışı

Uygulama dersi

Serbest konu

II. çeyrek (7 saat)

Ana-babaya itaat edersen, kendi çocuğundan saygı görürsün

Babanın sözü-aklın gözüdür

Çocuklar ne yaparak ana babanın rızacılığını alırlar?

Uygulama dersi

Ailedeki kardeşlerin birbirlerine karşı görevleri

Uygulama dersi

Serbest konu

III. çeyrek (9 saat) - Merhametlilik

Halk geleneğinde merhametlilik

Uygulama dersi

Hangisi merhametli davranıştır? (tartışma)

Dost ve arkadaş olmak

Manas'ın yedi nasihati “Uluslar arası dostluk, huzurluk ve birlik”

Cimrilik kötü alışkanlıktır

Uygulama dersi

IV. çeyrek (9 saat) - Halk Pedagojisi ve Ahlak

Aile büyüklerinin görevleri

Komşularımızla iyi geçinelim

Amaç ve amaca ulaşmak için mücadele

Arkadaş ve onlara karşı görevlerimiz

Kin besleme bağışlayıcı olmaya çalış
Birisini hakkında kötü zanda bulunma ve kötülük yapma
Arkadaşlık için hazır mıyım?
Yıllık değerlendirme dersi

6. sınıf (34 saat)

I. çeyrek (9 saat) - Vatan ve Vatandaş

Beşinci sınıfta geçilen konuların tekrarı
Vatanım Kırgızistan
Kırgızistan'daki kutsal yerler hakkında bilgi edinelim
Adına uygun olan güzel göller kimde var?
Yer ve suların isimleri
Önceki derste zikredilen isimleri unutmayalım
Vatan özlemi nedir?
Uygulama dersi
Serbest konu

II. çeyrek (7 saat) - İnsandaki Güzel Sıfatlar

Çok dinle, az konuş
Çalışkan insanlar toplumun direğidir
Alçak gönüllü, çevik ve sade insan olmaya çalış
Tenkide açık ol ve eksikliklerini itiraf etmeyi öğren. Bağışlayıcı olmaya çalış
Güler yüzlü, cömert ve ağır olmaya gayret et
Saygılı, ince huylu insanı destekle
Uygulama dersi

III. Çeyrek (9 saat) - Kötü Davranış-Ahlaksızlığın Sembolüdür

Kin ve kin duymak
Bencillik ve sorumsuzluk
Kibir ve yalakalık
Dedikodu yapmak ve birisinin arasını açmak
“Öfke düşman- akıl dost”
Haset, kötü niyetli olmak ve kıskançlık
İsraf ve tembellik

Kabalık ve yersiz gülmek- ahlaksızlığın işaretidir

Kandırmak, yalan söylemek ve iftira

IV. çeyrek (7 saat) - Millî Değerler

Yedi atasın bilmemek eksikliklerdir

Kırgız halkı yaratıcı bir halktır

Halkımızın 2200 yıllık tarihi geçmiş

Halk saygısı ve misafirperverliği

Kırgız Halkının cömertliği ve insanlık anlayışı

Kırgız Halkının kadınlara verdiği saygılı değerleri

Atalarımızı zikrederim, ruhlarına saygı gösterelim

Değerlendirme dersi

Serbest konu

7. sınıf (34 saat)

I. çeyrek (9 saat) - Irz ve Namusu Korumak Ahlaklılıktır

Irz ve namus hakkında bilgi edinelim

Millî gurur ve namus

Namusumuzu koruyan kahramanlarımız hakkında bilgi edinelim

Namuslu kadınlarımız ile ilgili konuşalım

Namus yüce yurt gibidir

Kırgız'ı Manas korumuş, Manas'ı Kırgız desteklemiştir

Namuslu insan nasıl birisidir? Kompozisyon

Uygulama dersi

Serbest konu

II. çeyrek (7 saat) - Millî Meslekler Çocuklara Rehberdir

Milli oyunlarımız ve elbiselerimiz

Uygulama dersi

Kabiliyetin varsa göster. Sergi dersi

Köyde yaşıyorsan atı süslemeyi ve aletleri öğren

Kasaplık büyük bir meslektir

Uygulama dersi

Halk sanatını nasıl geliştirebiliriz?

İnek ve kısırak sağmayı öğren. Yoğurt ve kımız yapmayı bilmeliyiz

III. çeyrek (9 saat)

Kitap-ilmin kaynağıdır, ilim ise yaşamın ışığıdır

Manas'ın yedi nasihatı: “Yorulmadan gayret, öncü sanat, ilim ile saadete ulaşmaya gayret etmek”

Diğer milletlerden neleri öğrenmeliyiz?

Devletin bütünlüğü ve ona senin katkın nedir?

Manas'ın yedi nasihatı: “Halkın ayrılmaz bütünlüğü”

Bireysellik ve toplumsallık hangisine öncelik tanırsın?

Manas'ın yedi nasihatı: “Hümanizm, cömertlik ve bağışlayıcılık”

IV. çeyrek (9 saat) - Ekoloji Ahlakı

Vatanımın suyu-ilaç, taşları-altındır

Uygulama dersi

İlaç otlar halkımızın zenginliğidir

Uygulama dersi

Vahşi hayvanlara iyi davranalım

Hava, ateş, su ve toprak hakkında bilgi edinelim

Yarın kıyamet kopacaksa da, bir ağaç dikmelisin

Uygulama dersi

Manas'ın yedi nasihatı: “Tabiat ile iyi muamelede olmak”

c. “İnsan” (8. sınıf)

8. sınıf (34 saat)

I. çeyrek (9 saat)

Giriş “İnsan” ünitesi hakkında bilgi vermek

Dünyaya insan geldi

Beşik düğünü ve onunla ilgili merasimler

Tuşoo kesüü (çocuğun ilk adımını attırmak) merasimi

Kız çocuğunun buluğ çağına ermesi

Gelişmekte olan çocukların özellikleri

Ailedeki kız edebi

Ailedeki erkek çocuğu edebi

Yükselmek için çalışmak gerekir

II. çeyrek (7 saat)

Kendimizi tanıyalım

Geliştirmek kendini tanımaktan geçer

Kendimizi eğitelim

Uygulama dersi

İnsan ne yaparsa, büyük insan olur

İnsanı insan yapan imanıdır

Serbest konu

III. çeyrek (9 saat)

İnsan hayatının esas unsurları

İnsanın hayatının anlamı ve amacı

İnsan değeri ve akli

İnsan ahlakı

Gelişmiş insan

Çalışkan insan

Gerçekçi ve adil insan

Kabiliyetli insan

Serbest konu

IV. çeyrek (9 saat)

İş adamı

Siyasetçi insan

Asker insan

Merhametlilik farz ve görevimizdir

İnsanın dünyaya bakışı

İnsan ruhu ve vicdanı

Ahlakın temeli dildir

İnsan olmak istiyor musun?

Değerlendirme dersi

d. “Aile”(9 sınıf)

9. sınıf (34 saat)

I.çeyrek (9 saat)

Giriş; Aile ünitesi hakkında bilgi vermek

Nikâh ve aile tarihi

Aile eğitimindeki halk pedagojisi

Yedi ata şeceresi

Aile gelenekleri

Kırgız boz üyü (Kırgız çadırı) halkımızın milli özelliğidir

Günümüz aile problemleri

Gençler yarının aileleridir

Serbest konu

II. çeyrek (7 saat)

İnsan ilişkileri psikolojisi

Günümüz genç kızları

Canıl Mırza kızın hikâyesi

Günümüz erkek gençler

Arkadaşlık ve dostluk

Sevgi

Sevgi ahlakı

Serbest konu

III. çeyrek (9 saat)

Duygu kültürü

Gençlik

Yuva kurmaya hazır olmak nedir?

Genç aile

Ailenin ideolojik-ahlakî değerleri

Aile psikolojisi

Ailenin güzelliği bütünlüktür

Serbest konu

IV. çeyrek (9 saat)

Ev hayvancılığını ve tarımcılığını yapmak

Yaşam tarzı
Ailedeki boş zamanı değerlendirme
Aile kavgalarını önlemek
Çocuk-ailenin çekirdeğidir
Anne olmak
Baba olmak
Serbest konu

e. “Etnopedogoji”(Milli İdeoloji Eğitimi) (10. sınıf)

10. sınıf (34 saat)

I. çeyrek (9 saat)

Giriş: Kırgız halkı ile ilgili bilgiler
“Baban hayatta iken halk tanı, atın varken yer tanı”
Halkın kutsal olarak gördüğü üç değer: Ana-baba, vatan ve ana dili
Kişiliği kaybetmek günümüzün facialarından biridir
Bireyin dünya bakışının şekillenmesinde Ana dilinin önemi
Kırgızların hayat felsefesi
At insanın kanadıdır
Bireyin dünya bakışının şekillenmesinde yaşadığı yerin tabiatının önemi
Serbest konu

II. çeyrek (7 saat)

Kırgız halkının geleneksel yaşam tarzı
Halkın siyasi ve hukuki kültürü
Halkın demokratik kültürel gelenekleri
Halkın paradoksal gelenekleri. Müzakere dersi
Halkın geleneksel tarım ve iktisadi yaşam tarzı
Halkın genetik ideolojisi. Yedi ata
Serbest konu

III. çeyrek (9 saat)

Halkın genel insanlık ve hümanist düşünce tarzı
Halk ahlakı ve medeniyeti
“Manas” destanı halkın rehber kaynağıdır

Kırgız halkının maddî ve kültürel zenginlikleri

Kırgız evi-dünya çapındaki bir modeldir

Halkın bilimleri ve hayati anlamları

Halkın etnik-kültür ilişkisi

Serbest konu

IV. çeyrek (9 saat)

Halkın geleneksel dinî inançları

Tanrıçılık-halkın eski dünya bakışıdır

İslam'ın halkın hayatındaki yeri

Gelenekler ve din

Ülkemizin millî sembolleri

Ülkemizin millî ideolojisi

Halkın manevi değerleri

2200 yıllık tarih

Millî kimlik: dün, bugün ve yarın

Serbest konu

f. “Medeniyet” (11 sınıf)

11. sınıf (34 saat)

Giriş: “Kültür” hakkında bilgi

Kırgız kültürünün temelleri

Günümüz Kırgız kültürü

İlk kültürel mimari

“Taşlarda yazıtlar bırakmış halk”

Hurafeler ve merasimler

Halk şiirleri

Dünya çapındaki destanlar

Kültürün bir unsuru olarak din

Sanat dünyası

Sinema ve televizyon yayınları

Sağlık

Neslimizin sağlığını ve devamını nasıl sağlayabiliriz? (Münazara dersi)

Tabiatı koruma

Korunan tabiat -insan sağlığıdır.

Maddi ve iktisadi zenginlikler

Vatanımızın maddi ve iktisadi zenginliklerinin korunması.(Münazara)

Manevi değerler

Manevi değerlerimizi nasıl koruyabiliriz? (Münazara)

Ana Dil

Ana dilimizi nasıl geliştirebiliriz? (Münazara)

Gelenek kültürü

Günümüzde millî geleneğin durumu ve problemleri. Nasıl katkıda bulunurum?

(Münazara)

Kadınlara verilen değer

“Kadınların hayatı vatanın kaderidir” Münazara

Dostluk

Vatanı iç ve dış düşmanlardan korumada dostluğun rolü. (Münazara)

Bilim

Yetişkinler eğitimi problemleri. (Münazara)

Serbest konu

Köyümüzdeki insan haklarının çiğnenmesi ile ilgili örnekler. (Münazara)

Ala-Dağı Manas gibi sev, vatanına Koşoy gibi yan.

Değerlendirme dersi. Adep Sabagı 11 yıl boyunca neleri kazandırdı?

E. ADEP SABAGI MÜFREDATINDA YER ALAN DİN BİLGİSİ

Daha önceden de belirtildiği gibi, Adep Sabagı dersinin müfredatında dini bilgiler sistematik bir şekilde yer almamıştır. Ayrıca, konuların öğrencilerin yaş özelliklerine uygun olarak dağıtılmamış olduğunu görmekteyiz. Aşağıda Adep Sabagı Müfredatında din eğitimi ile ilgili yer alan üniteler verilmektedir.

1–4 sınıflar için “**Adep Sabagı’na Giriş**” Ünitesi

1 sınıf.(6–7 yaş)

1.ders-Ahlak alfabesi.

“Öğrencilere vicdan, namus, ahlak kavramlarının açıklanması verilecek. Namuslu çocuk nasıl bir çocuktur? Namuslu ahlaklı olmanın gerekçeleri nelerdir? Bu konularda müzakere yürütülecektir.”⁶¹

II. çeyrek -Aile ahlakı.

“Anne baba her şeyden daha kıymetidir. Anne babaya saygı ahlakın direğidir. Anne baba kutsaldır. Anne babanın değerini anlama. Anne baba için de çocukları aynı şekilde çok değerlidirler. Nine ve dedelerimize saygı duymalıyız. Kırgızlarda “Yedi atasını bilme” kavramının açıklanması. Hepimiz aile ecdatlarımızı; soy ağacımızı bilmeliyiz. Onlara saygı göstermeliyiz, saygı ve dua ile anmalıyız. Akraba ve yakınlarla saygı gösterme.”⁶²

2.sınıf.(8 yaş)

1.ders-“İman” kavramının açıklanması

“İman”, “Ahlak” kavramlarının 1.sınıfta yapılan açıklamalara göre daha detaylı ve örneklerle açıklanacak. Vicdan, ahlak, büyüklerin sözünü dinleme, zeki olma kavramlarının ve “Ahlaklı çocuk memleketin geleceğidir” sözünün açıklamaları verilecek. 1.sınıfta işlenen konuların tekrarı yapılacaktır.”⁶³

21.ders- İman-insanlığın manevi kaynağıdır.

“Adep Sabagı” bana ne öğretti? Hangi güzel alışkanlıkları kazandım ve hangi kötü alışkanlıklardan kurtuldum? Her öğrenci derse aktif katılım gösterecek. Her öğrenci izlenimleri ile ilgili bu derse özel olan “Adep defterinde” not tutar. Yılsonunda öğretmen her öğrencinin ahlak notunu verir.”⁶⁴

3.sınıf.(9 yaş)

19.ders- Oruç

“Oruç kavramının açıklanması verilecek. Ramazan Bayramı ve Kurban Bayramlarının mahiyeti ve önemi anlatılacak. Müslümanların temel dini bayramları olan bu iki bayramların Kırgız geleneklerinde aldığı yeri açıklanacak. Kırgız geleneklerinde olan ve Ramazanda söylenen Ramazan türküsü, “Ja-Ramazan” türküsünün, anlatımı ve öğrenciler tarafından ezberi.”⁶⁵

20.ders- Sigara İçmenin Zararları

⁶¹ Kut Bilim, S. 15.09.2003, s. 4

⁶² Kut Bilim, S. 15.09.2003, s. 4

⁶³ Kut Bilim, S. 15.09.2003, s. 4

⁶⁴ Kut Bilim, S. 15.09.2003, s. 4

⁶⁵ Kut Bilim, S. 15.09.2003, s. 4

“Sigara içmenin ve benzeri sağlığa zararlı olan maddelerin kullanma sağlığı ve insanın manevi dünyasına zararlıdır. Konu örneklerle açıklanacak ve anlatılacaktır.”⁶⁶

4.sınıf.(10 yaş)

9.ders- Dünya dinleri

“İslam, Hristiyanlık ve Budizm dinleri hakkında genel bilgi. Kur’an İslam dininin kutsal kitabıdır. Hz. Muhammed hakkında bilgi.”⁶⁷

10.ders-İslam Ahlakı

“İslam dininin temel kaynaklarında yer alan anne babaya saygı, ölenlerin ruhunu rahmetle anma, dedikodu, hırsızlık, içki ve ahlakla ilgili konuların örneklerle açıklanması.”⁶⁸

17.ders- Ölenlerin Ruhunu Rahmetle Anmak ve Saygı Duymak

Öleni son yolculuğuna saygı ile göndermek diğer insanlar için farzdır. Defin merasiminin kuralları. Baş sağlığı dileme kuralları. Ölenin ruhuna Kur’an okumak, mezar ziyaretleri.

5–7 sınıflar “**Muras**” (Milli Manevi Değerler) ünitesi

5.sınıf (11 yaş)

III. çeyrek:1.ders- Giriş-Muras ünitesinin görevleri ve amaçlarının açıklanması; Örf adette yardımseverlik; Oruç, orucun özellikleri

Oruç kavramının açıklanması yapılacak. Ramazan ayında verilen Fıtır Sadakasının anlamı ve önemi. Yardımseverlik imanın esasıdır. Yardıma muhtaç olan insanlar kimlerdir? Kırgız halkının Allah’tan medet umma, dua etme, Allah yolunda yemek verme, İftar yemekleri verme geleneğinin yardımseverlik açısından öneminin açıklanması. Aramızda zorda kalan kendi, gelirlerini karşılayamayan, yardıma muhtaç olan insanların var olduğu ve onlara yardım etmenin büyük sevap olduğu konusunda bilgi verilecek.

IV. çeyrek; Halk pedagojisi ve ahlak ünitesi

6.sınıf (12 yaş)

I. Çeyrek; 3.ders- Kırgızistan’daki ziyaret yerleri. Türbeler.

Kutsa ziyaret yerleri ve türbeler hakkında bilgi verilecek. Kırgızistan bölgesinde olan Manas’ın türbesi, Burana Minaresi, Süleyman dağı, Taşrabat, Kurmanbeyin Koş Arık türbesi v.b. yerlerin tarihi bilgisi verilecek ve önemi açıklanacak.

7.sınıf (13 yaş)

⁶⁶ Kut Bilim, S. 15.09.2003, s. 4

⁶⁷ Kut Bilim, S. 15.09.2003, s. 4

⁶⁸ Kut Bilim, S. 15.09.2003, s. 4

IV. Çeyrek; 7.ders-Yarın kıyamet kopacaksa da, bir ağaç dikmelisin; Hz. Peygamberimizin hadisleri ışığında konunun açıklanması.

“İyi insandan bağ kalır.” atasözünün anlamının açıklanması. Fidan dikmenin, sahip olduğumuz ormanların korunması gerektiğinin faydası ve önemi üzerinde sohbet yapılacaktır. Hz. Muhammed’in “Yarın kıyamet kopacağını bilsen de fidan dik.” hadisinin anlamı ve önemi açıklanacaktır.

8.sınıf “**İnsan**” ünitesi (14 yaş)

II. Çeyrek; 6.ders- İnsanı insan yapan ahlakıdır

Etik ahlak bilimidir. Ahlak biliminin ortaya çıkışı, tarihi gelişimi. Milli ahlak eğitimi anlayışının oluşumu ve gelişimi. İnsanın ahlakı onun iç dünyasının aynasıdır. Ferdin kendisi, ailesi, vatanı ve insanlık önünde ahlaki görev ve sorumlulukları. “İyi kız evladı yaka broşu, iyi erkek evladı gökteki yıldız gibidir.” atasözünün ahlaki yönünden anlamı ve açıklanması.

9.sınıf “**Aile**” ünitesi (15 yaş)

I. Çeyrek; 2.ders- Nikah ve aile kütüğü (Soy ağacı)

Nikah ve aile kavramının açıklanması ve önemi. Kırgız ailesinin tarihi gelişim serüveni. Dinin nikah, aile, yaşam tarzına, örf adetlerine ve hayat anlayışına gösterdiği etkisi ve öneminin açıklanması. Nikah ve düğün adabı. Aile ilişkileri ve sorumluluklar.

10.sınıf “**Etnopedagoji**” ünitesi

II. Çeyrek; 9.ders- Halkın geleneksel dini inançları

Kırgız halkının bir millet olarak özellikleri, değer yargıları, dünya bakışı ve sosyal ilişkilerde benimsediği kriterler. Kırgızcılık.

II. Çeyrek; 16.ders- Kırgız halkının ahlak anlayışı

Kırgız halkının milli ahlak anlayışı. Milli eğitim anlayışını şekillendiren unsurlar. Bu unsurlar ve geleneklerin koruma, kullanma ve geliştirilmesi.

IV. Çeyrek; 23.ders- Kırgız halkının geleneksel inançları

Kırgız halkının eski geleneksel inançları. Animizm, Fetişizm, Şamanizm. Kozmolojik üç kutsal anlayış: Yaradan-Tabiat-Birey

IV. Çeyrek; 24.ders- Tanrıçılık- Kırgız halkının eski inancı

Tanrıçılık Altay-Türk halklarının eski inancıdır. Tenir Ata ve Umay Ene anlayışları. Tanrıçılık din biliminin ahlaki ve ekolojik anlamı.

IV. Çeyrek; 25.ders- Toplumda İslam’ın yeri

İslam Dininin Kırgız toplumu içinde, gelenek- göreneklerinde ve dünyaya bakış anlayışında aldığı yeri ve önemi. Kutsal kitabı. Kur'an'da eğitim ve ahlakla ilgili ilkeler. Hz. Muhammed'in hayatı ve örnek şahsiyeti.

IV. Çeyrek; 26.ders- Gelenekler ve din

“Kırgız halkının örf adetleri ve din ilişkisi.” konusunda müzakere dersi yapılacaktır.

11.sınıf-“**Medeniyet**” ünitesi

I. Çeyrek; 9.ders- Kültürün bir unsuru olarak din

İslam, Hristiyanlık, Budizm ve Judaizm dinleri hakkında genel bilgiler. Bu dinlerin maddi ve manevi dünyaya getirdikleri kazanımları. İslam dininin kültürel, ahlaki ve manevi özellikleri. Hadisler, insanlığın kültürel ahlaki ve eğitsel zenginliğidir. Hz. Muhammed'in ahlak ilkeleri.

IV. Çeyrek; 23.ders- Manevi değerlerimizi nasıl koruyabiliriz? (Münazara)

III. BÖLÜM

BULGULAR VE YORUMLAR

Bu bölümde Kırgızistan ortaokullarında okuyan ve Örneklemen Adeb Sabagı dersinde din eğitimi ile ilgili başarı düzeylerinin cinsiyet, ailede çocuk sayısı, ebeveynlerin her ikisinin sağ olup olmaması, yerleşim merkezi, okul ve sınıf, anne-babanın mesleki durumu, ailenin aylık geliri, öğrencinin okul dışında dini bilgileri alıp almaması, eğer alıyor ise nerede aldığı, aile fertlerinin dini vecibeleri yerine getirip getirmemesine göre farklılık gösterip göstermediğine dair elde edilen veriler incelenmiş ve yorumlanmıştır.

Bulgular ve Yorumlar adlı bu bölümde, ilk önce Örneklemen kişisel özellikleri ile ilgili bilgiler verilmiştir. İkinci, Ölçekler İle İlgili Bulgular alt başlığında ise öğrencilerin başarı puanları ile elde edilen bulguların T-Testi, çoklu karşılaştırma testi (Anova) analizleri yapılarak ölçekler ile ilgili bulgular sunulmuştur.

A. ÖRNEKLEMİN KİŞİSEL ÖZELLİKLERİ

Tablo 1. Örneklemen Cinsiyete Göre Dağılımını Gösteren Tablo

		N	%
1	Kız	232	54,0
2	Erkek	198	46,0
	Toplam	430	100

Araştırmaya katılan Adeb Sabagı dersini gören öğrencilerin %46'ı (198) erkek, %54'ı (232)'i kızdır. Bu verilere göre Örneklemen çoğunu kız öğrenciler oluşturmaktadır.

Tablo 2. Örneklemin Okullara Göre Dağılımını Gösteren Tablo

		N	%
1	Oş şehrindeki okullar	204	47,4
2	Özgen ilçesi okulları	39	9,1
3	Nookat ilçesi okulları	43	10,0
4	Aravan ilçesi okulları	39	9,1
5	Kara-Su ilçesi okulları	105	24,4
	Toplam	430	100

Ankete Oş şehri ve Oş şehrine bağlı olan bir kaç ilçe okullarından öğrenciler katılmıştır. Oş şehrinin bir kaç Devlet okullarından 204 (47,4%) öğrenci, Özgen ilçesi okullarından 39 (9,1%) öğrenci, Nookat ilçesi okullarından 43 (10,0%) öğrenci, Aravan ilçesi okullarından 39 (9,1%) öğrenci, Kara- Su ilçesi okullarından 105 (24,4%) öğrenci katılmıştır. Görüldüğü gibi Oş şehrinden katılan öğrencilerin sayısı diğer ilçelerden katılan öğrenci sayısından daha yüksektir. Ankete Oş şehrinden 204 (47,4%) öğrenci katılırken ilçe okullarından 226 (52,6%) öğrenci katılmaktadır.

Tablo 3. Örneklemin Sınıflara Göre Dağılımını Gösteren Tablo

		N	%
1	7 sınıf	30	7,0
2	8 sınıf	61	14,2
3	9 sınıf	151	35,1

4	10 sınıf	73	17,0
5	11 sınıf	115	26,7
	Toplam	430	100

Ankete 7, 8, 9, 10, 11 sınıf öğrencileri katılmıştır. Katılan öğrencilerin 30'u (7,0 %) 7 sınıf öğrencileri, 61'i (14,2 %) 8 sınıf öğrencileri, 151'i (35,1 %) 9 sınıf öğrencileri, 73'ü (17,0 %) 10 sınıf öğrencileri ve 115'i (26,7 %) 11 sınıf öğrencileridir. Tablomuzun gösterdiği gibi anket uygulanan öğrencilerin çoğu 9 sınıf öğrencileridir. Ankete katılan öğrencilerinin en düşük sayısı 7 sınıfa aittir.

Tablo 4. Örneklemin Kardeş Sayısına Göre Dağılımını Gösteren Tablo

		N	%
1	Tek çocuk	62	14,4
2	2 çocuk	220	51,2
3	3'ten fazla çocuk	148	34,4
	Toplam	430	100

Ankete katılan öğrencilerin 62'si (14,4%) ailede tek çocuktur, 220 (51,2%) öğrencinin ailesinde çocuk sayısı 2'dir, 148'nin (34,4%) ailesinde çocuk 3'ten fazla çocuk vardır.

Tablo 5.1 Örneklemin Anne Babalarının Sağ Olup Olmamasına Göre Dağılımını Gösteren Tablo

		N	%
1	İkisi de var	395	91,9
2	Babam yok	30	7,0
3	Annem yok	4	0,9
4	İkisi de yok	1	0,2
	Toplam	430	100

Anket uygulanan öğrencilerin 395'nin (91,9%) ebeveynlerin her ikisi de vardır, 30'nun (7,0%) babası yoktur, 4'nün (0,9%) annesi yoktur, 1'nin (0,2%) anne-babası yoktur. Tabloların gösterdiği gibi öğrencilerin büyük çoğunluğunun anne babası vardır.

Bu dağılımın grafikteki görünümü Şekil 5.1'de verilmiştir.

Grafikte görüldüğü gibi öğrencilerin anne babalarının sağ olup olmamasına göre dağılımı dengeli değildir bu nedenle bu değişkeni oluşturan şıklar birleştirilerek yeni değişken oluşturulmuştur. Tablo 5.2'de (RECODE) edilen bu değişkenin dağılımı verilmektedir.

Tablo 5.2 (Recode) Örneklemin Anne Babalarının Sağ Olup Olmamasına Göre Dağılımını Gösteren Tablo

		N	%
1	Anne babam var	395	91,9
2	Ebeveynlerin birisi yok	35	8,1
	Toplam	430	100

Anket uygulanan öğrencilerin 395'nin (91,9%) ebeveynlerin her ikisi de vardır, 35'nin (8,1%) ya babası yoktur ya da annesi yoktur. Tabloların gösterdiği gibi öğrencinin büyük çoğunluğunun anne babası vardır. Bu dağılımın grafikteki görünümü ise Şekil 5.2'de görüldüğü gibidir.

Tablo 6. Örneklemin Baba Mesleğine Göre Dağılımını Gösteren Tablo

		N	%
1	Öğretmen	43	10,0
2	Doktor	14	3,3
3	Emekli	21	4,9
4	İş adamı	115	26,7
5	İşsiz	44	10,2
6	Çiftçi	166	38,6
7	Diğer	27	6,3
	Toplam	430	100

Ankete katılan öğrencilerin 43'nün (10,0%) babası öğretmen, 14'nün (3,3%) babası doktor, 21'nin (4,9%) babası emekli, 115'nin (26,7%) babası iş adamı, 44'nün (10,2%) babası işsiz ve 166'nın (38,6%) babası çiftçidir. Öğrencilerin 27'sinin (6,3%) babası diğer farklı mesleklerde çalışmaktadır. Görüldüğü gibi, öğrencilerin çoğunun babası çiftçilikle uğraşmaktadır. Kırgızistan'ın asıl geliri ziraat ile sağlandığını bu tablodaki verilerden de tekrar görebilmekteyiz.

Tablo 7. Örneklemin Anne Mesleğine Göre Dağılımını Gösteren Tablo

		N	%
1	Öğretmen	53	12,3
2	Doktor	33	7,7
3	Emekli	13	3,0
4	İş adamı	63	14,7
5	Ev hanımı	193	44,9
6	Çiftçi	72	16,7
7	Diğer	0	0
	Missing	3	0,7
	Toplam	430	100

Anket uygulanan öğrencilerin 53'nün (12,3 %) annesi öğretmen, 33'nün (7,7%) doktor, 13'nün (3,0%) emekli, 63'nün (14,7%) iş adamı, 193'nün (44,9%) ev hanımı ve 72'nin (16,7%) çiftçidir. Diğer şıkkı öğrenciler tarafından işaretlenmemiştir. Öğrencileri 3'ü (0,7%) bu soruya cevap vermemiştir. Tabloda yer alan verilerden anlaşıldığı gibi öğrencilerin çoğunun annesi ev hanımıdır, onları ziraatla uğraşanlar takip etmektedirler.

Tablo 8. Örneklemin Aile Ortalama Aylık Göre Dağılımını Gösteren Tablo

		N	%
1	1000somdan az	82	19,1
2	1000-4000som arası	210	48,8
3	4000-8000som arası	86	20,0

4	8000-12000som arası	27	6,3
5	12000-20000som arası	12	2,8
6	20000somdan fazla	13	3,0
	Toplam	430	100

Ankete ailenin ortalama aylık geliri 1000 somdan (yaklaşık 25 Amerikan doları) aşağı olan 82 (19,1%) öğrenci, ailenin ortalama aylık gelirleri 1000 ile 4000 som arası olan (yaklaşık 25–1000 dolar) 210 (48,8%) öğrenci, ailenin ortalama aylık gelirleri 4000–8000 som arası olan 86 (20,0%) öğrenci, ailenin ortalama aylık gelirleri 8000–12000 som arası olan 27 (6,3%) öğrenci, ailenin ortalama aylık gelirleri 12000–20000 som arası olan 12 (2,8%) öğrenci ve ailenin ortalama aylık gelirleri 20000somdan fazla olan 13 (3,0%) öğrenci katılmıştır. Görüldüğü gibi çoğunluk öğrencilerin aile ortalama aylık gelirleri 1000 ile 4000 arasında, yani 25 ile 1000 dolar arasındadır. Bu da Kırgızistan’da ailelerin aylık gelirlerinin Türkiye’ye nazaran çok düşük olduğunu göstermektedir. Ancak bu rakamın Kırgızistan yaşam standartlarına göre de düşük olduğunu belirtmeliyiz.

Tablo 9. Örneklemın Okul Dışında Dinle İlgili Eğitim Alıp Almamasına Göre Dağılımını Gösteren Tablo

		N	%
1	Evet	298	69,3
2	Hayır	132	30,7
	Toplam	430	100

Örneklemın 298’i (69,3%) okul dışında dinle ilgili eğitim almaktadır, 132’i (30,7%) ise okul dışında dinle ilgili eğitim almamaktadır. Tabloda görüldüğü gibi öğrencilerin büyük çoğunluğu okul dışında dinle ilgili eğitim almaktadırlar.

Tablo 10. Okul Dışında Dinle İlgili Eğitim Alan Öğrencilerin Aldıkları Yerlere Göre Dağılımını Gösteren Tablo

		N	%
1	Özel ders alırım	122	28,4
2	Medreseye (dini okul) giderim	37	8,6
3	Camiye giderim	57	13,3
4	Dini kitap okurum	95	22,1
5	Radio televizyon programlarından öğrenirim	47	10,9
6	Ailemden öğrenirim	72	16,7
7	Diğer	0	0
	Toplam	430	100

Ankete katılan ve okul dışında dinle ilgili eğitim alan öğrencilerin 122'si (28,4%) özel ders almaktadırlar, 37'si (8,6%) medreseye gitmektedirler, 57'si (13,3%) camide vaaz veya özel ders yolu ile ek dini bilgiler almaktadırlar, 95'i (22,1%) dini literatürleri okuyarak, 47'si (10,9%) din bilgileri aktaran özel radyo ve televizyon programlarından ve 72'si (16,7%) dini bilgileri aile fertlerinden öğrenmektedirler. Öğrencilerden hiç biri diğer şikkını işaretlememiştir.

Tablodaki verilerin gösterdiğine göre, okul dışında dinle ilgili eğitim alan öğrencilerin büyük çoğunluğu özel ders almaktadırlar, onları kendileri dini literatür okuyan ve aile fertlerinden dini bilgileri öğrenen öğrenciler takip etmektedirler. Bu göstergeler öğrencilerin dini tanımaya özel ilgileri olduğunu ve bireysel çabalarla dini öğrenmeye çalıştıklarını göstermektedir.

Tablo 11. Örneklemin Aile Fertlerinin Namaz Kılma Sıklığına Göre Dağılımını Gösteren Tablo

		N	%
1	Her gün 5 vakit	298	69,3
2	Sadece Cuma ve Bayram namazları kılınır	46	11,0
3	Bazen kılınır	86	20,0
4	Hiç kılınmaz	0	0
	Toplam	430	100

Ankete katılan öğrencilerin 298'inin (69,3 %) aile fertleri her gün farz olan 5 vakit namazlarını kılmaktadırlar, öğrencilerin 46'sının (11,0%) aile fertleri sadece Cuma ve Bayram namazlarını kılmaktadırlar, öğrencilerin 86'sının (20,0%) aile fertleri bazen namaz kılmaktadırlar. Tablodaki verilere göre öğrencilerin 70%'nin aile fertleri günlük farz olan 5 vakit namazları kılmaktadırlar, onları aile fertleri bazen namaz kılan öğrenciler takip etmekte. Bu sorunun cevap anahtarının 4 “Hiç kılınmaz” seçeneği hiç bir öğrenci tarafından işaretlenmemiştir.

Bu veriler bize Kırgızistan'da dini yaşam düzeyinin yüksek olduğunu göstermektedir. Ancak veriler halkın daha önce bu tür anketlerle sık karşılaşmamış olmasından ve dine karşı duydukları ilgiden dolayı kendi dindarlık düzeylerini yüksek görmek istedikleri sonucunda bu yüksek rakamlar ortaya çıktığı düşünülmektedir. Nitekim izlenimler halkın büyük kısmının temel dini ibadetlerden biri olan günlük 5 vakit namazın pek yerine getiremediklerini göstermektedir.

Tablo 12. Örneklemin Kur'an-ı Kerim Okumayı Bilip Bilmemesine Göre Dağılımını Gösteren Tablo

		N	%
1	Evet	260	60,5
2	Hayır	170	39,5
	Toplam	430	100

Örneklemin 260'ı (60,5%) Kur'an-ı Kerim okumayı biliyorlar ve 170 (39,5%) öğrenci Kur'an-ı Kerim okumayı bilmiyor. Görüldüğü gibi öğrencilerin çoğu Kur'an okumayı biliyorlar.

Tablo 13. Örneklemin Ailelerinde Kurban ve Ramazan Bayramlarının Kutlanıp Kutlanmamasına Göre Dağılımını Gösteren Tablo

		N	%
1	Evet	416	96,7
2	Hayır	14	3,3
	Toplam	430	100

Örneklemin 416'nın (96,7%) ailesinde Kurban ve Ramazan Bayramları kutlanmaktadır ve 14'nün (3,3%) ailesinde Kurban ve Ramazan Bayramları kutlanmamaktadır. Görüldüğü gibi öğrencilerin tamamına yakının ailesinde dini bayramlar kutlanmaktadır. Kırgızistan'da bağımsızlıktan sonra halk dini bayramları kutlama özgürlüğüne kavuştu ve kutlamaya başladı. Fakat Kırgızistan'da bu bayramlar Türkiye'de olduğu gibi geniş çapta kutlanmamaktadır, Kurban ve Ramazan Bayramları için resmi olarak sadece birer iş günü tatili verilmektedir, bunun yanı sıra Hristiyan dini bayramları da resmi tatil günü ilan edilmiştir.

B. ÖLÇEKLER İLE İLGİLİ BULGULAR

Tablo 14. Ankete Katılan Öğrencilerin Adep Sabagı Dersinde Dini Bilgilerini Ölçen Başarı Testinden Aldıkları Puanlarının Cinsiyete Göre T-Testi Sonuçları

Cinsiyet	N	$\bar{X}$	S	sd	t	p
Erkek	232	77,8664	14,3425	428	1,496	0,135
Kız	198	75,7778	14,5396			

Araştırmamıza katılan öğrencilerin Adep Sabagı dersinde dini bilgilerini ölçen başarı testinden aldıkları puanlarının cinsiyete göre T-Testi sonuçları tablo 14’te verilmiştir. Bu bulgulara göre, araştırmaya katılanların toplam puanları ve cinsiyetleri arasında anlamlı bir fark yoktur [$t(428) = 1,496$, $p > .05$]. Erkek öğrencilerin aldıkları başarı puanları $\bar{X}=77,8664$ iken kız öğrencilerinin aldıkları başarı puanları $\bar{X}=75,7778$ ’dir. Tablo değerleri varyansların eşitliği varsayımına göre alınmıştır.

Veriler cinsiyetin etkileyici bir faktör olmadığını göstermektedir.

Adeb Sabağı dersinin din eğitimi ile ilgili amaçlarının gerçekleşme düzeyi öğrencilerin cinsiyetlerine göre anlamlı bir şekilde farklılaşmaktadır hipotezimiz doğrulanmamıştır.

Tablo 15. Ankete Katılan Öğrencilerin Adep Sabagı Dersinde Dini Bilgilerini Ölçen Başarı Testinden Aldıkları Puanlarının Öğrencilerin Ebeveynlerin Her İkisinin Sağ Olup Olmamasına Göre T-Testi Sonuçları

Ebeveyn (Recode)	n	$\bar{X}$	S	sd	t	P
Anne-babam var	395	77,225	14,323	428	1,548	0,122
Ebeveynlerden birisi yok	35	73,285	15,621			

Araştırmamıza katılan öğrencilerin Adep Sabagı dersinde dini bilgilerini ölçen başarı testinden aldıkları puanlarının öğrencilerin ebeveynlerin her ikisinin olup olmamasına göre T-

Testi Sonuçları tablo 15’te verilmiştir. Bu bulgulara göre, araştırmaya katılanların toplam puanları ve öğrencilerin ebeveynlerin her ikisinin olup olmaması arasında anlamlı bir fark yoktur. [$t(428) = 1,548, p > .05$]. Ebeveynlerinin her ikisi de olan öğrencilerin aldıkları başarı puanları $\bar{X} = 77,225$ iken ebeveynlerinden birisinin olmadığı öğrencilerinin aldıkları başarı puanları $\bar{X} = 73,285$ olmaktadır. Tablo değerleri varyansların eşitliği varsayımına göre alınmıştır.

Bu bulgular öğrencilerin başarı düzeyinin onların anne babalarının hayatta olup olmamalarına bağlı olmadığını göstermektedir.

Bu bulgular bizim, Adeb Sabağı dersinin din eğitimi ile ilgili amaçlarının gerçekleşme düzeyi öğrencilerin anne babalarının her ikisinin de hayatta olup olmamalarına göre anlamlı bir şekilde farklılaşmaktadır hipotezimizi doğrulamamaktadır.

Adeb Sabağı dersinin din eğitimi ile ilgili amaçlarının gerçekleşme düzeyinde öğrencilerin ebeveynlerinin her ikisinin de hayatta olup olmama hususu etkileyici bir faktör değildir.

Tablo 16. Ankete Katılan Öğrencilerin Adep Sabagı Dersinde Dini Bilgilerini Ölçen Başarı Testinden Aldıkları Puanlarının Öğrencilerin Okul Dışında Dinle İlgili Eğitim Alıp Almamalarına Göre T-Testi Sonuçları

	N	$\bar{X}$	S	sd	t	p
Evet	298	79,1745	14,6189	428	5,029	0,000
Hayır	132	71,7803	12,7083			

Araştırmamıza katılan öğrencilerin Adep Sabagı dersinde dini bilgilerini ölçen başarı testinden aldıkları puanlarının Öğrencilerin Okul Dışında Dinle İlgili Eğitim Alıp Almamalarına Göre T-Testi Sonuçları tablo 15’te verilmiştir. Bu bulgulara göre, öğrencilerin toplam puanları ve onların okul dışında dinle ilgili eğitim alıp almamaları arasında anlamlı bir fark vardır. [$t(428) = 5,029, p > .05$]. Okul dışında dinle ilgili eğitim alan öğrencilerin aldıkları başarı puanları $\bar{X} = 79,1745$ iken, okul dışında dinle ilgili eğitim almayan öğrencilerinin aldıkları başarı puanları $\bar{X} = 71,7803$ olmaktadır. Tablo değerleri varyansların eşitliği varsayımına göre alınmıştır.

Bu veriler bize öğrencilerin ek olarak okul dışında dinle ilgili eğitim almalarının Adep Sabagı dersinde başarılarına etki ettiğini göstermektedir. Ek olarak okul dışında din eğitimi alan öğrenci Adep Sabagı dersinde daha başarılı olmaktadır. Bu da bize öğrenci ve ailelerinin din eğitimi konusunda gösterdikleri bireysel çabaların önemli olduğunu, Adep Sabagı dersinin din eğitiminde yeterli olamadığını göstermektedir. Dini bilgileri sadece derste gören öğrenciler okul dışında ek dini bilgileri alan öğrencilerden Adep Sabagı’nda daha düşük başarı göstermektedirler.

Bağımsızlıktan sonra Kırgızistan’da din eğitimi ve öğretimi konusu gündemi oluşturan önemli meseleler arasında yer almaktadır. Devlet legal din eğitimi arayışı içindeyken vatandaşlar kendi çabaları ile Sovyet döneminde oluşan din eğitimi boşluğunu doldurma çabasındadır. Bu hususun önemini bağımsızlıkla açılmaya başlayan ve kısa dönem içinde sayıları hızla yükselen cami ve din eğitimi veren kurumları göstermektedir. Aileler çocukların dini bilgileri öğrenmesi ile ilgili özel çabalar göstermektedirler. Çocuklar dini bilgileri ailelerinde öğrendikleri gibi, mahallelerde hocalardan özel ders için gönderilmekteler. Bu amaçla cami ve medreselere de gidenler vardır.

Bu analiz verileri bizim, Adeb Sabağı dersinin din eğitimi ile ilgili amaçlarının gerçekleşme düzeyi öğrencilerin okul dışında din eğitimi alıp almamalarına göre anlamlı bir şekilde farklılaşmaktadır hipotezimizi doğrulamaktadır.

Tablo 17. Ankete Katılan Öğrencilerin Adep Sabagı Dersinde Dini Bilgilerini Ölçen Başarı Testinden Aldıkları Puanlarının Öğrencilerin Kur’an Okumayı Bilip Bilmemelerine Göre T-Testi Sonuçları

	N	$\bar{X}$	S	sd	t	p
Evet	260	77,6500	13,3941	317,3	1,277	0,203
Hayır	170	75,7647	15,9140			

Araştırmamıza katılan öğrencilerin Adep Sabagı dersinde dini bilgilerini ölçen başarı testinden aldıkları puanlarının Öğrencilerin Kur’an Okumayı Bilip Bilmemesine Göre T-Testi Sonuçları tablo 17’da verilmiştir. Bu bulgulara göre, Örneklemen toplam puanları ve öğrencilerin Kur’an okumayı bilip bilmemesi arasında anlamlı bir fark yoktur [t (428)=

1,277, $p>.05$]. Kur'an okumayı bilen öğrencilerin aldıkları başarı puanları $\bar{X}=77,6500$ iken Kur'an okumayı bilmeyen öğrencilerin aldıkları başarı puanları $\bar{X}=75,7647$ 'dir. Tablo değerleri varyansların eşit olmadığı varsayımına göre alınmıştır.

Bulgular Adeb Sabağı dersinin din eğitimi ile ilgili amaçlarının gerçekleşme düzeyine öğrencilerin Kur'an okumayı bilip bilmemesinin etkileyici faktör olmadığını göstermektedir.

Kırgızistan'da din eğitimi denildiğinde ilk akla gelen Kur'an okuma öğretimidir. Mahallelerde çocuklara dini bilgiler öğretimini üstlenen her hocanın kendine özgü farklı üslubu vardır. Din eğitiminin bu çeşidinde öğretmenlerin yaş, pedagojik formasyon ve bilgilerinin yeterliliği konusu tartışmaya açıktır. Türkiye'deki gibi Kur'an kurslarında takip edilen belirli bir program yoktur. Kırgızistan'da Kur'an öğretiminde ilk önce "Mualimas-Sani" adlı Arap alfabesini, bazı tecvit kurallarını ve kısa namaz sürelerini içeren bir kitap takip edilir. Bu kitap Sovyet döneminden önce 1905 senelerinde Kazan'da basılmıştır. Kur'an'a giriş niteliğinde olan bu kitap içerik, metodoloji açısından geliştirilmeye muhtaçtır. Diğer taraftan çocuklara dini bilgileri ve tecvit eğitimi üstlenenlerin kendi yeterlilikleri de tartışmalı. Mahallede bulunan hocalar temel dini ve ilmihal bilgilerinden ziyade çocukların Arap alfabesini öğrenmesini daha çok ön planda görmektedirler. Bu tür problemler sonucunda çocuklar tarafından temel dini bilgiler ve tecvit konusunda çok eksik ve yanlış bilgiler alınmaktadır. Çocuklar yaz tatilinde aileler tarafından dini bilgilerin öğrenimi için genelde mahallelerinde bulunan hocaya gönderilirler. Yaygın din eğitiminin bu çeşidi bireysel olma özelliği ile kontrol altına alınması zor olan bir olaydır.

Bu durum göz önünde bulundurulursa, Kur'an-ı Kerim'i okumayı biliyorum diyen öğrencilerin temel dini bilgiler konusunda yetersiz kalmakta olduklarını anlamak zor değildir.

Analizden elde edilen bu bulgular bizim araştırmaya başlamadan önce belirlediğimiz, Adeb Sabağı Dersi'nin din eğitimi ile ilgili amaçlarının gerçekleşme düzeyi öğrencilerin Kur'an okumayı bilip bilmemesine göre anlamlı bir şekilde farklılaşmaktadır, hipotezini doğrulamamaktadır.

Tablo 18. Ankete Katılan Öğrencilerin Adep Sabagı Dersinde Dini Bilgilerini Ölçen Başarı Testinden Aldıkları Puanlarının Öğrencilerin Ailelerinde Kurban ve Ramazan Bayramlarının Kutlanıp Kutlanmamasına Göre T-Testi Sonuçları

	n	$\bar{X}$	S	sd	t	P
Evet	416	77,5096	13,9358	428	4,854	0,000
Hayır	14	58,9286	18,3112			

Araştırmamıza katılan öğrencilerin Adep Sabagı dersinde dini bilgilerini ölçen başarı testinden aldıkları puanlarının öğrencilerin ailelerinde Kurban ve Ramazan Bayramlarının kutlanıp kutlanmamasına göre T-Testi sonuçları tablo 18’de verilmiştir. Bu bulgulara göre, araştırmaya katılanların toplam puanları ve öğrencilerin ailelerinde Kurban ve Ramazan Bayramlarının kutlanıp kutlanmaması arasında anlamlı bir fark vardır. [$t(428) = 4,854$, $p > 0,05$]. Ailelerinde Kurban ve Ramazan Bayramları kutlanan öğrencilerin aldıkları başarı puanları $\bar{X}=77,5096$ ailelerinde dini bayramlar kutlanmayan öğrencilerinin aldıkları başarı puanları $\bar{X}=58,9286$ olmaktadır. Tablo değerleri varyansların eşitliği varsayımına göre alınmıştır.

Bu bulgular bize öğrencilerin Adep Sabagı dersindeki başarılarına onların ailelerinde Kurban ve Ramazan Bayramlarının kutlanıp kutlanmaması hususunun etkili olduğunu göstermektedir. Ailelerinde Kurban ve Ramazan Bayramları kutlanan öğrenci Adep Sabagı dersinde daha başarılı olmaktadır. Bu da bize öğrencinin başarısında ailenin dini vecibelere karşı hassasiyetinin önemli ve ailede dini yaşantının çok etkili olduğunu göstermektedir. Dini bilgileri okulda aldığı Adep Sabagı ile sınırlı kalan öğrenciler ailelerinde dini bayramlar kutlanan öğrencilerden Adep Sabagı’nda daha düşük başarı göstermektedirler. Bu veriler bize ailenin dini yaşantısının öğrencinin Adep Sabagı dersinin din eğitimi ile ilgili amaçlarının gerçekleşme düzeyinde etkili bir faktör olduğunu göstermektedir.

Tablo 19. Ankete Katılan Öğrencilerin Adep Sabagı Dersinde Dini Bilgilerini Ölçen Başarı Testinden Aldıkları Puanlarının Öğrencilerin Okuduğu Okullara Göre (Anova) Analizi

	Okullar	N	$\bar{X}$	S
	Oş şehrindeki okullar	204	78,3529	15,12226
	Özgen ilçesi okulları	39	78,3333	14,47927
	Nookat ilçesi okulları	43	83,7209	14,76374
	Aravan ilçesi okulları	39	74,3590	15,60952
	Kara-Su ilçesi okulları	105	71,7143	10,39667
	Toplam	430	76,9047	14,45442

Örneklemin Adep Sabagı dersinde dini bilgilerini ölçen başarı testinden aldıkları puanlarının öğrencilerin okuduğu okullara göre varyans analizi sonuçları Tablo 20’de verilmiştir.

Tablo 20. Örneklemin Adep Sabagı Dersinde Dini Bilgilerini Ölçen Başarı Testinden Aldıkları Puanlarının Öğrencilerin Okuduğu Okullara Göre Varyans Analizi Sonuçları

Varyans Kaynağı	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalam.	F	P	Anlamlı Fark
Guruplar arası	5586,782	4	1396,695	7,063	,000	1-5, 3-5
Guruplar içi	84044,309	425	197,751			
Toplam	89631,091	429				

Analiz sonuçları Örneklemenin Adep Sabagı dersinde dini bilgilerini ölçen başarı testinden aldıkları puanlarının öğrencilerin okuduğu okullara göre anlamlı bir fark olduğunu göstermektedir. [$F(4-425)=7,063$, $p>.05$]. Bir başka ifade ile öğrencilerin okuduğu okulların Adep Sabagı dersinin din eğitimi ile ilgili amaçlarının gerçekleşme düzeyini etkileyen önemli faktörlerden biri olduğu ortaya çıkmaktadır. Okullar arasında farkların hangi gruplar arasında olduğunu bulmak amacıyla yapılan Dunnett C testinin sonuçlarına göre, Nookat ilçesi okullarında okuyan öğrenciler ($\bar{X}=83,7$), Oş şehri okullarında okuyan öğrencilerden ($\bar{X}=78,3$)’den daha yüksek puana sahiptirler. Kara-Suu ilçesi okullarında okuyan öğrenciler ($\bar{X}=71,7$) Nookat ilçesi okullarında okuyan öğrencilerden ($\bar{X}=83,7$) daha düşük puana sahiptirler.

Yapılan Anova analizinin farkın kaynağının ilkinin Nookat ilçesi okulları ile Oş şehri okullarında okuyan öğrencilerin puanları oluşturmaktadır. İkincisini Kara-Suu ilçesinin okulları ve Nookat ilçesinin okullarında okuyan öğrencilerin puanları oluşturmaktadır.

Nookat ilçesi okullarında okuyan öğrenciler yüksek toplam puana sahip olmakla daha düşük başarı puanlarına sahip olan Oş şehri okullarında okuyan öğrenciler ile farklılık göstermektedirler (1–3).

Nookat ilçesi okullarında okuyan öğrenciler yüksek toplam puana sahip olmakla daha düşük başarı puanlarına sahip olan Kara-Suu ilçesi okullarında okuyan öğrenciler ile farklılık göstermektedirler (3–5).

Görüldüğü gibi, Nookat ilçesi okullarında okuyan öğrenciler en yüksek puana sahipler. Bu ilçe okullarında okuyan öğrenciler Kara-Suu ilçesi okullarında okuyan öğrencilerden daha yüksek puan alırken, Oş şehri okullarında okuyan öğrenciler de Kara-Suu ilçesi okullarında okuyan öğrencilerden daha yüksek puan aldıkları gözlemlenmektedir. Nookat ilçesi okullarında okuyan öğrenciler din eğitimi ile ilgili başarı testinde ortalama 83 puan, Oş şehri ve Özgen ilçesi okullarında okuyan öğrenciler 78 ve Kara-Suu ilçesinde okuyan öğrenciler en düşük ortalama 71 puan almışlardır.

Nookat ilçesi halkı İslam dini konusunda muhafazakar tavrı ile dikkat çekmektedir. Bu ilçede Kırgızistan’da karşılaşılabileceğiniz bütün din eğitimi çeşitlerini görebilirsiniz. burada birkaç medrese dini eğitim vermektedir, halk din eğitimi amacı ile camiye gelmektedir, en yaygın dini eğitim çeşitlerinden biri olan ‘hücre’- özel din eğitimi çeşidi de burada rağbet görülmektedir.

Analiz sonucunda elde edilen veriler araştırmanın, Adeb Sabağı dersinin din eğitimi ile ilgili amaçlarının gerçekleşme düzeyi öğrencilerin okuduğu okullara göre anlamlı bir şekilde farklılaşmaktadır ve Adeb Sabağı dersinin din eğitimi ile ilgili amaçlarının gerçekleşme düzeyi öğrencilerin yerleşim yerlerine göre anlamlı bir şekilde farklılaşmaktadır, hipotezlerini doğrulamıştır.

Tablo 21. Ankete Katılan Öğrencilerin Adep Sabagı Dersinde Dini Bilgilerini Ölçen Başarı Testinden Aldıkları Puanlarının Öğrencilerin Okuduğu Sınıflara Göre (Anova) Analizi

	Sınıflar	N	$\bar{X}$	S
1	7 sınıf	30	76,0000	17,14039
2	8 sınıf	61	75,9016	17,23630
3	9 sınıf	151	79,5298	13,24578
4	10 sınıf	73	76,7808	15,21535
5	11 sınıf	115	74,3043	12,70252
	Toplam	430	76,9047	14,45442

Örneklemin Adep Sabagı dersinde dini bilgilerini ölçen başarı testinden aldıkları puanlarının öğrencilerin okuduğu okullara göre varyans analizi sonuçları Tablo 22’de verilmiştir.

Tablo 22. Örneklemen Adep Sabagı Dersinde Dini Bilgilerini Ölçen Başarı Testinden Aldıkları Puanlarının Öğrencilerin Okuduğu Sınıflara Göre Varyans Analizi Sonuçları

Varyans Kaynağı	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	F	P
Guruplar arası	1905,224	4	476,306	2,308	,057
Guruplar içi	87725,867	425	206,414		
Toplam	89631,091	429			

Analiz sonuçları Örneklemen Adep Sabagı dersinde dini bilgilerini ölçen başarı testinden aldıkları puanlarının öğrencilerin okuduğu sınıflara göre anlamlı bir fark olmadığını göstermektedir. $[F(4-425)= 476,306, p>.05]$. Bir başka ifade ile öğrencilerin okuduğu sınıfının Adep Sabagı dersinin din eğitimi ile ilgili amaçlarının gerçekleşme düzeyini etkileyen önemli faktörlerden biri olmadığı ortaya çıkmaktadır.

Türkiye’de okullarda okutulan DKAB dersinden farklı olarak Adep Sabagı müfredatında yer alan dini bilgileri sınıflara göre dağılımı tedrici ve sistematik yapılmamıştır. Adeb Sabagı müfredatında yer alan din bilgisi, İslam dininin temel özellikleri, farzlarının ve ahlaki ilkelerinin öğretimi ile diğer dinlerin tanıtımını yapan bazı konularda ibarettir.

Bu nedenle yukarı sınıflar öğrencilerinden beklenen daha yüksek başarı görülmemiş olabilir.

Öğrencilerin sınıf düzeyleri öğrencilerin Adep Sabagı dersindeki başarıya etki etmemektedir. Araştırmamızın, Adeb Sabağı dersinin din eğitimi ile ilgili amaçlarının gerçekleşme düzeyi öğrencilerin sınıf düzeylerine göre anlamlı bir şekilde farklılaşmaktadır, hipotezi doğrulanmamış bulunmaktadır.

Tablo 23. Ankete Katılan Öğrencilerin Adep Sabagı Dersinde Dini Bilgilerini Ölçen Başarı Testinden Aldıkları Puanlarının Öğrencilerin Ailelerinde Çocuk Sayısına Göre (Anova) Analizi

	Ailede Çocuk Sayısı	N	X⁻	S
1	Ailede tek çocuk	62	75,8065	14,14774
2	Ailede 2 çocuk	220	77,7455	13,89092
3	Ailede 3'ten fazla çocuk	148	76,1149	15,39526
	Toplam	430	76,9047	14,45442

Örneklemin Adep Sabagı dersinde dini bilgilerini ölçen başarı testinden aldıkları puanlarının öğrencilerin ailelerinde çocuk sayısına göre varyans analizi sonuçları Tablo 24'de verilmiştir.

Tablo 24. Örneklemin Adep Sabagı Dersinde Dini Bilgilerini Ölçen Başarı Testinden Aldıkları Puanlarının Öğrencilerin Ailelerinde Çocuk Sayısına Göre Varyans Analizi Sonuçları

Varyans Kaynağı	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	F	P
Guruplar arası	322,621	2	161,310	,771	,463
Guruplar içi	89308,470	427	209,153		
Toplam	89631,091	429			

Analiz sonuçları Örneklemin Adep Sabagı dersinde dini bilgilerini ölçen başarı testinden aldıkları puanlarının öğrencilerin ailelerindeki kardeş sayısına göre anlamlı bir fark olmadığını göstermektedir. [F(2-427)= ,771, p>.05]. Bir başka ifade ile öğrencilerin

ailelerindeki kardeş sayısı Adep Sabagı dersinin din eğitimi ile ilgili amaçlarının gerçekleşme düzeyini etkileyen önemli faktörlerden biri değildir.

Adeb Sabağı dersinin din eğitimi ile ilgili amaçlarının gerçekleşme düzeyi öğrencilerin kardeş sayısına göre anlamlı bir şekilde farklılaşmaktadır, hipotezi doğrulanmamıştır.

Tablo 25. Ankete Katılan Öğrencilerin Adep Sabagı Dersinde Dini Bilgilerini Ölçen Başarı Testinden Aldıkları Puanlarının Öğrencilerin Baba Mesleklerine Göre (Anova) Analizi

	Baba mesleği	N	$\bar{X}$	S
1	Öğretmen	43	74,8837	19,00778
2	Doktor	14	62,5000	16,84203
3	Emekli	21	78,5714	15,66388
4	İş adamı	115	80,6000	13,78392
5	İşsiz	44	75,6818	15,23425
6	Çiftçi	166	76,0542	12,45367
7	Diğer	27	77,7778	11,95612
	Toplam	403	76,9047	14,45442

Örneklemin Adep Sabagı dersinde dini bilgilerini ölçen başarı testinden aldıkları puanlarının öğrencilerin baba mesleklerine göre varyans analizi sonuçları Tablo 26’de verilmiştir.

Tablo 26. Örneklemen Adep Sabagı Dersinde Dini Bilgilerini Ölçen Başarı Testinden Aldıkları Puanlarının Öğrencilerin Baba Mesleklerine Göre Varyans Analizi Sonuçları

Varyans Kaynağı	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	F	P	Anlamlı Fark
Guruplar arası	4915,705	3	819,284	4,09	,001	2–4
Guruplar içi	84715,386	426	200,273			
Toplam	89631,091	429				

Analiz sonuçları Örneklemen Adep Sabagı dersinde dini bilgilerini ölçen başarı testinden aldıkları puanlarının öğrencilerin baba mesleklerine göre anlamlı bir fark olduğunu göstermektedir. $[F(3-426)=4.09, p>.05]$. Bir başka ifade ile öğrencilerin baba mesleklerinin Adep Sabagı dersinin din eğitimi ile ilgili amaçlarının gerçekleşme düzeyini etkileyen önemli faktörlerden biri olduğu ortaya çıkmaktadır. Babalarının meslekleri arasında farkların hangi guruplar arasında olduğunu bulmak amacıyla yapılan Dunnett C testinin sonuçlarına göre, babası iş adamı olan öğrenciler ($\bar{X}=80,6$) babası doktor olan öğrenciler ($\bar{X}=62,5$)’den daha başarılı oldukları belirlenmiştir.

Babası iş adamı olan öğrenciler yüksek toplam puana sahiptirler ve daha düşük puan alan babası doktor olan öğrenciler ile farklılık göstermektedirler (2–4).

Analizden elde edilen veriler bize öğrencilerin babalarının mesleklerinin onların başarı düzeylerini etkilediğini göstermektedir. Bununla araştırmamızın, Adeb Sabağı dersinin din eğitimi ile ilgili amaçlarının gerçekleşme düzeyi öğrencilerin babalarının mesleklerine göre anlamlı bir şekilde farklılaşmaktadır, hipotezi doğrulamış bulunmaktadır.

Tablo 27. Ankete Katılan Öğrencilerin Adep Sabagı Dersinde Dini Bilgilerini Ölçen Başarı Testinden Aldıkları Puanlarının Öğrencilerin Anne Mesleklerine Göre (Anova) Analizi

	Anne mesleği	N	$\bar{X}$	S
1	Öğretmen	53	74,3208	15,80625
2	Doktor	33	77,4242	16,20770
3	Emekli	13	72,3077	16,40825
4	İş adamı	63	77,7778	14,80458
5	Ev hanımı	193	78,4197	14,08549
6	Çiftçi	72	75,9028	11,17487
	Toplam	427	77,1288	14,23775

Örneklemin Adep Sabagı dersinde dini bilgilerini ölçen başarı testinden aldıkları puanlarının öğrencilerin anne mesleklerine göre varyans analizi sonuçları Tablo 28’de verilmiştir.

Tablo 28. Örneklemin Adep Sabagı Dersinde Dini Bilgilerini Ölçen Başarı Testinden Aldıkları Puanlarının Öğrencilerin Anne Mesleklerine Göre Varyans Analizi Sonuçları

Varyans Kaynağı	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalam.	F	P
Guruplar arası	1179,325	5	235,865	1,166	,325
Guruplar içi	85176,591	421	202,320		
Toplam	86355,916	426			

Analiz sonuçları Örneklemenin Adep Sabagı dersinde dini bilgilerini ölçen başarı testinden aldıkları puanlarının öğrencilerin anne mesleklerine göre anlamlı bir fark olmadığını göstermektedir. [$F(5-421) = 1,166, p > .05$]. Bir başka ifade ile öğrencilerin annelerinin mesleği Adep Sabagı dersinin din eğitimi ile ilgili amaçlarının gerçekleşme düzeyini etkileyen önemli faktörlerden biri olmadığı ortaya çıkmaktadır.

Bu bulgulara göre, Adeb Sabağı dersinin din eğitimi ile ilgili amaçlarının gerçekleşme düzeyi öğrencilerin annelerinin mesleklerine göre anlamlı bir şekilde farklılaşmaktadır, hipotezini doğrulamamaktadır.

Tablo 29. Ankete Katılan Öğrencilerin Adep Sabagı Dersinde Dini Bilgilerini Ölçen Başarı Testinden Aldıkları Puanlarının Öğrencilerin Aylık Aile Gelirlerine Göre (Anova) Analizi

	Aylık aile geliri	N	$\bar{X}$	S
1	1000somdan az	82	74,7561	15,63279
2	1000-4000som arası	210	77,5476	14,22008
3	4000-8000som arası	86	78,5349	12,92121
4	8000-12000som arası	27	77,0370	15,58224
5	12000-20000som arası	12	74,5833	11,57158
6	20000somdan fazla	13	71,1538	19,16527
	Toplam	430	76,9047	14,45442□

Örneklemenin Adep Sabagı dersinde dini bilgilerini ölçen başarı testinden aldıkları puanlarının öğrencilerin aylık aile gelirine göre varyans analizi sonuçları Tablo 30’da verilmiştir.

Tablo 30. Örneklemen Adep Sabagı Dersinde Dini Bilgilerini Ölçen Başarı Testinden Aldıkları Puanlarının Öğrencilerin Aylık Aile Gelirlerine Göre Varyans Analizi Sonuçları

Varyans Kaynağı	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	F	P
Guruplar arası	1188,978	5	237,796	1,140	,338
Guruplar içi	88442,113	424	208,590		
Toplam	89631,091	429			

Analiz sonuçları Örneklemen Adep Sabagı dersinde dini bilgilerini ölçen başarı testinden aldıkları puanlarının öğrencilerin aylık aile gelirlerine göre anlamlı bir fark olmadığını göstermektedir. $[F(5-424)= 1,140, p>.05]$. Bir başka ifade ile öğrencilerin aylık aile gelirlerinin Adep Sabagı dersinin din eğitimi ile ilgili amaçlarının gerçekleşme düzeyini etkileyen önemli faktörlerden biri olmadığı ortaya çıkmaktadır.

Araştırmamızın, Adeb Sabağı dersinin din eğitimi ile ilgili amaçlarının gerçekleşme düzeyi öğrencilerin ailelerinin aylık gelirine göre anlamlı bir şekilde farklılaşmaktadır, hipotezi doğrulanmamış bulunmaktadır.

Tablo 31. Ankete Katılan Öğrencilerin Adep Sabagı Dersinde Dini Bilgilerini Ölçen Başarı Testinden Aldıkları Puanlarının Öğrencilerin Ek Olarak Okul Dışında Dinle İlgili Eğitim Aldıkları Yerlere Göre (Anova) Analizi

	Ek Din Eğitimi Aldıkları Yerler	N	$\bar{X}$	S
1	Özel ders alırım	122	79,7951	13,33605
2	Medreseye(dini okul) giderim	37	72,1622	19,80953
3	Camiye giderim	57	74,8947	14,40199

4	Dini kitap okurum	95	76,5263	14,85880
5	Özel radyo televizyon programlarından öğrenirim	47	72,8723	13,89967
6	Ailemden öğrenirim	72	79,1667	11,56732
	Toplam	430	76,9047	14,45442

Örneklemin Adep Sabagı dersinde dini bilgilerini ölçen başarı testinden aldıkları puanlarının öğrencilerin ek olarak okul dışında dinle ilgili eğitim aldıkları yerlere göre varyans analizi sonuçları Tablo 32’de verilmiştir.

Tablo 32. Örneklemin Adep Sabagı Dersinde Dini Bilgilerini Ölçen Başarı Testinden Aldıkları Puanlarının Öğrencilerin Ek Olarak Okul Dışında Dinle İlgili Eğitim Aldıkları Yerlere Göre Varyans Analizi Sonuçları

Varyans Kaynağı	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	F	P	Anlamlı Fark
Guruplar arası	3227,900	5	645,580	3,168	0,008	1-2, 1-3, 1-5, 6-2
Guruplar içi	86403,191	424	203,781			
Toplam	89631,091	429				

Analiz sonuçları Örneklemin Adep Sabagı dersinde dini bilgilerini ölçen başarı testinden aldıkları puanlarının öğrencilerin ek olarak okul dışında dinle ilgili eğitim aldıkları yerlere göre anlamlı bir fark olduğunu göstermektedir. [$F(5-424)=3,168$, $p>.05$]. Bir başka ifade ile öğrencilerin ek olarak okul dışında dinle ilgili eğitim almaları Adep Sabagı dersinin din eğitimi ile ilgili amaçlarının gerçekleşme düzeyini etkileyen önemli faktörlerden biri olduğu ortaya çıkmaktadır. Okul dışında dinle ilgili eğitim aldıkları yerlere göre farkların hangi gruplar arasında olduğunu bulmak amacıyla yapılan Dunnett C testinin sonuçlarına göre, özel ders alan öğrencilerin ($\bar{X}=79,7$) medrese’de ek ders alan öğrencilerden ($\bar{X}=72,1$), cami’de

ek ders alan öğrencilerden ($\bar{X}=74,8$) ve dinle ilgili özel radyo ve televizyon programlarını düzenli olarak takip eden öğrencilerden ($\bar{X}=72,8$) daha başarılı oldukları tespit edilmiştir. Ayrıca, ailede dini bilgileri öğrenen öğrencilerden ($\bar{X}=79,1$) medrese’de ek ders alan öğrencilerden ($\bar{X}=72,1$) Adep Sabagı dersinde daha başarılı oldukları belirlenmiştir.

Okul dışında dini bilgileri öğrenmek için özel ders alan öğrenciler, en yüksek toplam puana sahiptirler ve daha düşük başarı puanlarına sahip olan okul dışında dini bilgileri medresede öğrenen öğrencilerle farklılık göstermektedirler (1–2).

Aynı şekilde, okul dışında dini bilgileri öğrenmek için özel ders alan öğrenciler, en yüksek toplam puana sahip olmakla daha düşük başarı puanlarına sahip olan okul dışında dini bilgileri camide öğrenen öğrencilerle farklılık göstermektedirler (1–3).

Okul dışında dini bilgileri öğrenmek için özel ders alan öğrenciler, en yüksek toplam puana sahip olmakla daha düşük başarı puanlarına sahip olan okul dışında dini bilgileri dinle ilgili özel radyo ve televizyon programlarını düzenli olarak takip ederek öğrenen öğrencilerle farklılık göstermektedirler (1–5).

Okul dışında dini bilgileri ailede öğrenen öğrenciler, yüksek toplam puana sahip olmakla daha düşük başarı puanlarına sahip olan okul dışında dini bilgileri medresede öğrenen öğrencilerle farklılık göstermektedirler (6–2).

Yapılan Anova analizinin farkın kaynağını özel ders alan ve ailesinde dini bilgileri öğrenen öğrenciler diğer medreseye, camiye giden veya öze radyo-televizyon programlarını takip eden öğrencilerinden aldıkları daha yüksek puanlar oluşturmaktadır.

Bulgular bize özel ders alma ve dini bilgileri aileden öğrenmenin öğrencinin Adep Sabagı Dersi’nde başarılı olmasında etki eden en önemli faktörlerden olduğunu daha bir kere belirtmektedir. Nitekim eğitim konusunda ailenin etkisi çok büyüktür, ebeveynlerin çocuklarının eğitimi ile yakinen ilgilenmeleri, kontrol etmeleri onların başarısı ve ilerlemesi için çok önemli bir husustur. Özellikle günümüz Kırgızistan’ında anne-babalar çocuklarının sağlam geleceği için doğru dini bilgiler kazanmasında öncü ve doğru yol gösterici olmak zorundadırlar.

Böylece araştırmamızın, Adeb Sabağı dersinin din eğitimi ile ilgili amaçlarının gerçekleşme düzeyi öğrencilerin okul dışında din eğitimi alıp almamalarına göre anlamlı bir şekilde farklılaşmaktadır, hipotezi doğrulanmış bulunmaktadır.

Tablo 33. Ankete Katılan Öğrencilerin Adep Sabagı Dersinde Dini Bilgilerini Ölçen Başarı Testinden Aldıkları Puanlarının Öğrencilerin Aile Fertlerinin Namaz İbadetini Yerine Getirme Sıklığına Göre (Anova) Analizi

	Aile Fertlerinin Namaz İbadetini Yerine Getirme Sıklığı	N	X⁻	S
1	Her gün 5 vakit	298	78,7886	14,46739
2	Cuma ve Bayram namazları	46	76,1957	15,46267
3	Bazen kılınır	86	70,7558	12,06642
4	Hiç kılınmaz	0		
	Toplam	430	76,9047	14,45442

Örneklemin Adep Sabagı dersinde dini bilgilerini ölçen başarı testinden aldıkları puanlarının öğrencilerin aile fertlerinin namaz ibadetini yerine getirme sıklığına göre varyans analizi sonuçları Tablo 34’de verilmiştir.

Tablo 34. Örneklemin Adep Sabagı Dersinde Dini Bilgilerini Ölçen Başarı Testinden Aldıkları Puanlarının Öğrencilerin Aile Fertlerinin Namaz İbadetini Yerine Getirme Sıklığına Göre Varyans Analizi Sonuçları

Varyans Kaynağı	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	F	P	Anlamlı Fark
Guruplar arası	4332,298	2	2166,149	10,844	,000	1–3
Guruplar içi	85298,792	427	199,763			
Toplam	89631,091	429				

Analiz sonuçları Örneklemin Adep Sabagı dersinde dini bilgilerini ölçen başarı testinden aldıkları puanlarının öğrencilerin aile fertlerinin namaz ibadetini yerine getirme sıklığına göre

anlamalı bir şekilde farklılığını göstermektedir. [$F(2-427)= 10,844, p>.05$]. Bir başka ifade ile öğrencilerin aile fertlerinin namaz ibadetini yerine getirme sıklığının Adep Sabagı dersinin din eğitimi ile ilgili amaçlarının gerçekleşme düzeyini etkileyen önemli faktörlerden biri olduğu ortaya çıkmaktadır. Öğrencilerin aile fertlerinin namaz ibadetini yerine getirme sıklığına göre farkların hangi gruplar arasında olduğunu bulmak amacıyla yapılan Dunnett C testinin sonuçlarına göre, aile fertleri her gün 5 vakit farz namazlarını yerine getiren öğrencilerin ($\bar{X}=78,7$) aile fertlerinin bazen namaz kılan öğrencilerden ($\bar{X}=70,7$) Adep Sabagı dersinde daha başarılı oldukları belirlenmiştir.

Aile fertleri her gün 5 vakit farz namazlarını yerine getiren öğrenciler, yüksek toplam puana sahip olmakla daha düşük başarı puanlarına sahip olan aile fertlerinin bazen namaz kılan öğrenciler ile farklılık göstermektedirler (1-3).

Bulgular bize, dini vecibeleri yerine getirme konusunda daha hassas davranan ailelerin çocuklarının Adep Sabagı dersinde daha başarılı olduklarını göstermektedir. Ailede sergilenen dini tutum çocuğun dini gelişimini etkilemektedir. Daha önceki veriler ile birlikte şunları söyleyebiliriz; ailesinde dini bilgileri yaşayarak öğrenen öğrenci, Adep Sabagı dersinde aldığı dinle ilgili bilgileri aile ortamında pekiştirmesi sonucu Adep Sabagı dersinde daha yüksek başarıyı göstermektedir. Bulgular ailenin çocuğun ders başarısında önemi küçümsenemez bir faktör olduğunu daha bir kere ispatlamaktadırlar.

Analiz sonucunda elde edilen bulgular bize araştırmamızın, “Adeb Sabağı dersinin din eğitimi ile ilgili amaçlarının gerçekleşme düzeyi öğrencilerin aile fertlerinin namaz kılma sıklığına göre anlamlı bir şekilde farklılaşmaktadır”, hipotezini doğrulamaktadır.

Araştırmanın problemi Kırgızistan Milli Eğitim Sistemi içerisinde yer alan ve ahlak eğitimini amaçlayan, kısmen dini bilgileri içeren Adep Sabagı dersinin din eğitimi ile ilgili amaçlarının hangi düzeyde gerçekleştiğinin tespiti üzerine kurulmuştur.

Teme amaç, Kırgızistan’ın genel orta öğretiminde uygulanan Adep Sabagı dersinde öğrencilerin din eğitimi ile ilgili başarı düzeyinin ve öğrencilerin başarısına etki eden faktörlerin tespitidir. Bu doğrultuda Kırgızistan Oş bölgesi Orto mekteplerde okuyan 430 öğrenciye, Adep Sabagı dersindeki başarı düzeylerini tespit etmek amacı ile başarı testi uygulanmıştır. Faktörleri ve etki düzeylerini değerlendirmek amacıyla çeşitli bağımsız değişkenler içeren bir anket uygulanmıştır. Bu anketten elde edilen verilerin SPSS istatistik paket programı ortamında incelenmiştir.

Adep Sabagı, yeni nesli Kırgız halkının milli değerleri, etnopedagogisi ile eğitilmesini, yani Kırgız halkının yüzyıllardır süregelen ahlakını, milli değer, örf-adet, gelenek, vicdan anlayışını benimseyen bireyler olarak yetiştirilmesini ve genel insani değerleri öğrenmesini amaçlayan bir derstir.⁶⁹

Bireylere Kırgız etnopedagogisini, milli kültür ve kimliğini aşılarmayı; ahlaki ilkeleri kazandırmayı amaçlayan⁷⁰ Adep Sabagı çok geniş ve dağınık müfredatı sahiptir. Sınıflara göre konuların dağıtımında çocuk gelişim psikolojisi göz önünde bulundurulmadığı gözlemlenmektedir. Öte yandan din bilgisi konuları da sistematik bir şekilde işlenmemektedir.

Bu amaçlar doğrultusunda oluşturulan ders programında Kırgız kültürü ve geleneği, ahlaki değerleri geniş bir şekilde işlenmektedir. İslam dini, Kırgız kültürünün bir unsuru olarak kabul edilmektedir. Bu nedenle programda temel dini bilgileri, ahlak kavramı çerçevesinde işlenmektedir. Bunun yanı sıra diğer dinleri tanıtan temel bilgiler de yer almaktadır. Adep Sabagı programı din eğitimi açısından ele alınmıştır. Tez, Adep Sabagı müfredatında yer alan dini bilgilerin incelenmesi, öğrencilerde sadece din eğitimi ile ilgili amaçların gerçekleşme düzeyinin tespiti ile sınırlandırılmıştır.

Adep Sabagı Dersi, Kırgızistan Milli Eğitim Sisteminde yer alması, Kırgızistan'da örgün din eğitiminin örneği olması ve hedeflediği ahlak eğitimi ile önemli bir konuma sahip olmaktadır.

Araştırmadan elde edilen veriler, yaptığımız anket çalışmasında öğrencilerin genel olarak başarılı olduğunu göstermektedir. Öğrencilerin aldıkları notların ortalaması 76.9dur. Öğrencilerin 50%si 70 puandan yukarısını olan puana sahiptirler.

Öğrencilerin başarısına etki eden faktörler:

1. Öğrencilerin okuduğu okullar
2. Öğrencilerin baba mesleği
3. Öğrencilerin okul dışında dinle ilgili eğitim alıp almamaları
4. Öğrencilerin ek olarak okul dışında dinle ilgili eğitim aldıkları yerleri
5. Öğrencilerin aile fertlerinin namaz ibadetini yerine getirme sıklığı
6. Ailelerinde Kurban ve Ramazan Bayramlarının kutlanıp kutlanmaması

Öğrencilerin başarısına etki etmeyen faktörler:

1. Cinsiyet
2. Öğrencilerin okuduğu sınıfları

⁶⁹ *Koom Cana Üy- Bülö*, No.26, Bişkek 2002, s. 4

⁷⁰ *Kut Biim*, 05. 09. 2003, s. 3.

3. Öğrencilerin ailelerindeki kardeş sayısı
4. Öğrencilerin anne babalarının her ikisinin de hayatta olup olmaması
5. Öğrencilerin annelerinin meslekleri
6. Öğrencilerin aylık aile gelirleri
7. Öğrencilerin Kur'an okumayı bilip bilmemesi

Görüldüğü dibi çocukların Adep Sabağı dersindeki başarısına etki eden faktörlerin başında çocukların ailelerinde dinin tutum ve onların okul dışında din eğitimi alıp almamaları gelmektedir. Aile, çocuğun dini gelişiminin oluşumu ve gelişiminde çok önemli ve en büyük faktördür.

Çocukta dini duygunun teşekkülü ve gelişmesi ailenin dini yaşantısı ile bire bir alakalıdır. İlk çocukluk evresinde, çocukta dini tezahürler belirgin hal almaya başlar. Çocuk çevresindekilerin her türü hareketlerini bilinçli veya bilinçsiz olarak taklit ve tekrar eder. Aile fertlerinde gördüğü ibadetlere, dini motifli davranışlara içtenlikle yönelir ve onların dini yaşantılarından örnek alarak, kendi de aynı davranışları uygulamak ister. Kaynağını, sevileni takip etme psikolojisinden alan bu eğilim, çocuğun dini hayatının oluşmasında oldukça önemlidir.⁷¹ Çocuk aile fertlerinin her türü dini davranış, kullandıkları dini içerikli sözler ve ibadetlerinden derin etkilenmektedir. Bu husus çocuğun dini anlayışının teşekkülü ve gelişiminde en etkin olan faktörlerden biridir.

Çocuk son çocukluk evresinde, yani okul çağlarında, dini konuları daha rahat anlamaya ve öğrenmeye, ahlaki konuları da kendine göre değerlendirmeye başlar. Ayrıca bu dönemdeki çocukların zihinse gelişimine paralel olarak gelişen düşünceleri sorgulayıcı bir tavır almaya başlar. İlk çocukluk evresinde, şüphesiz ve itirazsız kabul ve taklit ettiği davranışları, son çocukluk döneminde akıl süzgecinden geçirerek kabul veya reddeder. Bu evrede, aile çocuğun dini gelişimine etki eden en önemli faktörlerden biri olmaya devam etmektedir. Çocuğun çevresi geliştikçe anne babaya bağlılığı azalmasına rağmen aile bireylerinin dini tutum ve davranışları çocuğu son derece etkilemeye devam etmektedir. Okula başlamadan önce anne ve babasını model olarak alan ve onarlı taklit eden çocuk, okula başladıktan sonra, özellikle öğretmenini örnek olarak almaya başlar. Onu otorite olarak kabul eder ve söylediklerine uymaya çalışır. Bu nedenle, öğretmenlerin davranışları, dinle ilgili sözleri çocuğun dini gelişimi açısından oldukça önemlidir. Ayrıca, okuduğu kitaplardan edindiği bilgiler ve zihinsel gelişimi, ondaki din şuurunun şekillenmesine katkıda bulunur. Son çocukluk

⁷¹ Armaner, Neda, Din Psikolojisine Giriş I, Ay Yıldız Matbaası, Ankara 1980, s. 83

evresinde mesuliyet duygusuna paralel olarak gelişim gösteren dini pratiklere ilgi, çocuğun dini bilgi nispetinde, dini uygulamalara dönüşebilir.⁷² Bunun sonucu, çocuk dini ibadetleri yerine getirme hususunda bir gayretin içine girerek, bilhassa cemaatle kılınan Cuma, teravih ve bayram namazlarına, yine ramazan ayında oruç tutmaya ilgi gösterir.

Bu noktada öğretmenler çocuğun gelişim özelliklerini göz önünde bulundurarak, bilhassa din eğitimi konusunda daha duyarlı ve dikkatli olmaları gerekmektedir. Çünkü çocuk artık okula başlamaktadır, çevresi genişlemektedir, aileden uzaklaşarak sosyal çevreye girmektedir. Ailede din eğitimi çocuğun dini gelişiminde çok etkili olmaktadır, ancak çocuk okula başlamakla aileden uzaklaşır ve sosyal çevre çocuğunun dini anlayışının gelişiminde etkili faktör durumuna gelmektedir.

Son çocukluk evresi, eğitim ve öğretim açısından son derece önemlidir. Çocuk ilk defa düzenli, programlı- planlı eğitimle karşılaştığı ve toplumsal hayata katıldığı için bu evre, psikologlar tarafından “Çocuğun psiko- kültürel doğumu” olarak nitelendirilmektedir.⁷³ Son çocukluk evresinde, çocuk üzerinde etkili olan en önemli faktörlerinden biri de okuldur. Okula başlamadan önce, anne ve babasını model olarak alan ve onların hareketlerini taklit eden çocuk, okula başladıktan sonra öğretmenini örnek almaya ve onun hareketlerini taklit etmeye başlar.⁷⁴

Okul çağına gelen çocuğun çevresi genişler, daha önce anlaşılmaz olan kavramlar yavaş yavaş açıklık kazanmaya başlar. Bu evredeki çocukta, bilinçli ve gerekçi bir din anlayışı oluşmaya başlar. Özellikle 7-11 yaşı dini inancın uyandığı ve geliştiği bir dönemdir. Çocuğun akli ve ruhi gelişmesine paralel dine karşı ilgisinde de gelişmeler olur. Çocuk, kavramsal düşünce yeteneğini geliştirdikçe, daha çok egosantik olan ilk düşünme biçiminde de değişimler gözlemlenir.⁷⁵ İlk çocukluk evresinde, Allah’ı insana ait modeller, çizgiler içinde düşünen çocukta bu antropomorfik düşünce, bu dönemde yerini gitgide yerini sembolik ve soyut bir anlayışa bırakır.⁷⁶ Çünkü son çocukluk evresinin ortalarından itibaren, somut düşünce safhasından, daha esnek, hatta soyut kavram ve konularda bir dereceye kadar

⁷² Şentürk, Habil, *Din Psikolojisi*, Esra Yayınları, Konya 1997, s. 102-103

⁷³ Yavuz, a.g.e., s. 23-24

⁷⁴ Yavuz, a.g.e., s. 24

⁷⁵ Arthur T.Jersild, *Çocuk Psikolojisi*, çev. G.Günce, Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yayınları, Ankara 1979, s. 91

⁷⁶ Armaner, a.g.e., s. 86-87

anlaşılacağı safhaya geçiş söz konusudur. Dönemin sonlarına doğru somut düşünme evresi sona ererken, soyut düşünme evresi başlar.⁷⁷

Yukarıda açıklanan çocuğun gelişim psikolojisi özelliklerini göz önünde bulundurarak son çocukluk evresini, din ve din öğretiminde başlangıç evresi olarak kabul edebiliriz. Bu evrede çocuğa Allah inancı ile ilgili bilgiler öğretilmeli ve çocuğun Allah ile içtenlikle ilişki kurması sağlanarak Allah'a dua edecek duruma getirilmelidir. 7 yaşından başlayarak 12 yaşına doğru çocukta Allah inancı konusunda bir değişme ve gelişme söz konusudur. Nitekim bu yaşlarda çocuk Allah'ı daha soyut düşünmeye başlar.⁷⁸ Ondaki bu değişiklik dikkate alınarak çevresindeki kişiler de, özellikle anne baba Allah ile ilgili tutum ve tavırlarını bilinçli olarak ve ona örnek teşkil edecek şekilde ortaya konmalıdırlar. Çocukta onunla yapılan iletişime göre dini kavramların anlam kazanıp yüceltileceği unutulmamalıdır.⁷⁹ Ayrıca Allah tasavvuru konusunda çevrenin telkinlerinin zararı yönleri önlenmelidir. Çünkü çocuğun zihninde, fiziki çevreden aldığı Allah tasavvuru ile yetişkinlerin ona öğrettiği bilgilerin çelişmesi onda gerçek değer taşımayan bir teoloji bilgisinin doğmasına sebep olabilir.⁸⁰

Adep Sabagı öğretmeni dinle ilgili konuların anlatımında çocuk gelişimi özelliklerini göz önünde bulundurmalıdır.

⁷⁷ Aydın, a.g.e., s. 40

⁷⁸ Yavuzer, Haluk, *Çocuk Psikolojisi*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul 1982, s. 123

⁷⁹ Selçuk, Mualla, *Çocuğun Eğitiminde Dini Motifler*, TDV Yayınları, Ankara 1991, s. 97

⁸⁰ Dodurgalı, a.g.e., 235

SONUÇ ve DEĞERLENDİRME

Orta Asya’da yaşayan en eski Türk boylarından biri Kırgızlardır. Kırgızlar ile ilgili ilk yazılı belgelere, M.Ö. III. yüzyıla ait Çin kaynaklarında rastlanmaktadır. Kırgızistan oldukça dağlık bir coğrafi araziye sahiptir. Halk genelde hayvancılık ve ziraatla geçimini sağlamaktadır. Kırgızlar XIX yüzyılın ortalarına kadar göçebe hayat tarzında yaşamışlardır. Böyle bir hayat tarzında, eğitim ve öğretim kurumları ve yazılı kaynaklardan bilgilenme imkânı az olduğundan daha çok sözlü kültür ürünleri olan örfler, adetler ve destanlara ağırlık verilmiştir. Göçebe hayat tarzı Kırgızların siyasi, sosyal, ekonomik ve dini anlayış ve yapılarının şekillendirilmesinde etki eden unsurların başında gelmektedir.⁸¹

Kırgızların yerleşik hayata geçme süreci 20. yüzyıl başlarına tekabül etmektedir. Bugünkü toprakları içinde egemen Kırgız devletini oluşturma imkanının tohumu 1924 yılında atıldı. Bu sene Rusya Federatif Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti bünyesinde Kara-Kırgız Özerk Bölgesi kuruldu. Daha sonra Şubat 1926’da, Bölgenin adı Kırgız Özerk Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti olarak değiştirildi. 1936 yılında ise, Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği bünyesinde Kırgız Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti oldu. Sovyet iktidarı döneminde Kırgızlar için başka bir çağ başladı.⁸²

İslam’ın Orta Asya’ya giriş tarihi yaklaşık VIII yüzyıllara tekabül etmektedir,⁸³ ancak Kırgızlar arasında İslam dinin yayılması VIII-XII asırları kapsamaktadır. Kırgızistan’da İslam XVII-XVIII yüzyıllarda gelişme göstermiştir.⁸⁴

Kırgızların İslam’ı kabulü ile din eğitiminde önemli değişiklikler getirmiştir. Ancak Kırgızların XIX yüzyıla kadar sistematik bir din eğitimi ve din eğitimi kurumları olmamıştır. Kırgız mektep ve medreselerin kurulması XIX yüzyılın sonralarına rastlamaktadır.⁸⁵ Bu dönemde Usul-U Cedit Hareketleri ile medreseler hızla çoğalmaya başlamıştır. Ekim İhtilaline kadar 10–15 usul-u cedit okulları açılmıştır.

Sovyet Döneminde ise Kırgızistan’da diğer bütün Sovyet Cumhuriyetlerinde olduğu gibi din eğitimi yasaklanmıştır. Devlet tarafından benimsenen Komünist ideolojisi amacı doğrultusunda bütün devlet kurumlarında resmi olarak ateizm eğitimi yürütülmektedir.

⁸¹ Erşahin, *a.g.e.*, s. 19.

⁸² Kırgız Sovyet Ensklopedyası, Frunze 1989, s. 270

⁸³ Akiner, *a.g.e.*, s. 43

⁸⁴ Bazarbayev, *a.g.e.*, s. 45

⁸⁵ Akramova, *a.g.e.*, s. 77-80.

SSCB'nin dağılması ile Komünist ideolojisi de kendi geçerliliğini kaybetti. Eski SSCB'de yaşayan bütün halklar ateizm propagandasından kurtulmuş ve on yıllarca yasaklanan kendi milli ve manevi değerlerine sahip çıkma hakkına kavuştular. Kırgızistan vatandaşları 1991 senesinde kabul edilen 'İnanç Özgürlüğü' sayesinde unutulmaya yüz tutan din ve milli değerlerini yeniden tanıma, öğrenme, inandıklarını yaşayabilme, ibadetlerini rahat yerine getirebilme imkanına kavuşmuştur. Orta Asya'daki bütün Türk devletlerinde olduğu gibi Kırgızistan'da da İslam ataların benimsediği ve koruduğu manevi değer olarak kabul edilmiştir. Bu nedenle bağımsızlıktan hemen sonra girişilen reformlarla devlet dayanaklarını milli unsur ve İslam dininde aramıştır.

Sovyetler döneminde Kırgızların dini alt yapısı çok büyük zarar görmüştü. Dini özgürlüğe kavuşmasıyla hemen halk bütün samimiyeti ile sarıldı dinine camileri kurmak ve medreseler açmak için bütün güçlerini seferber etti. Toplum dini bilgiler konusunda on yıllar zarfında oluşturulan açığı ve boşluğu kapatmak, dinini öğrenebilmek için can atıyordu. Orta Asya halkı din bilimleri konusunda halk zayıf düşmüştür, ancak asırlarca yaşatıla gelen gelenekler İslam'ın Sünni Hanefi anlayışı ile yoğrulmuştur. Genelde İslam sadece bu yönü ile tanılmaktadır, Sovyet döneminde din eğitimi konusunda yapılan yasaklar sonucunda halk İslam veya diğer dinlerin mezhepleri ile ilgili konularda bilgisizdir.

Daha önceden de belirtildiği gibi, Kırgızistan'ın kuzeyi ile güneyi arasında dini durum bakımından farklılıklar söz konusudur. Kuzeyde Rus kültürünün etkisi daha yoğun hissedilir, burada İslam dini açısından dini durum daha zayıftır. Güney Kırgızistan'da ise coğrafi konumu gereği Kırgızlar ile Özbekler asırlardan beri beraber yaşamaktadır, bu nedenle Özbeklerin İslami yaşayışları ve anlayışları güneydeki Kırgızları etkilemiş dolayısıyla güneyde dine olan ilginin kuzeye oranla daha fazla olduğu dikkat çekmektedir.⁸⁶

Bağımsızlıkla elde edilen inanç özgürlüğü, halkın dini bilgilerde önemli açığı sahip olması ve onu doldurma isteği bu sefer yabancı misyonerler elinde kendilerinin bu topraklarda ileriye dönük amaçlarının gerçekleştirmesinde bulunmaz fırsata dönüşmektedir. Halk bağımsızlıkla Orta Asya'ya akın eden çeşitli mezhep ve grupların propagandası karşısında boğulmuş durumundadır. Bütün eski Sovyet Cumhuriyetlerinde olduğu gibi Kırgızistan'da da dini patlama yaşanmaktadır.⁸⁷

Ancak bu durumun bir takım jeopolitik sonuçların izini de taşımaktadır. Orta Asya ABD, Rusya ve Çin gibi büyük güçlerin ilgi alanına girmiş bulunmaktadır; Özbekistan ve Çin

⁸⁶ Erdem, *a.g.m.*, s. 74

⁸⁷ Artıkbayev, *a.g.m.*, s. 125

terör ve siyasi dinin amacı, Kırgızistan, Kazakistan ve Tacikistan ise bir nevi antrenman sahası niteliğindedir; Orta Asya Afganistan'dan diğer BDT cumhuriyetleri ve Avrupa'ya uyuşturucu transferinde çok önemli geçit yolu niteliğindedir.⁸⁸

Bütün bu konular incelendiğinde problemlerin büyük çoğunluğu halkı acil dini konularda bilinçlendirmeden geçtiği anlaşılmaktadır. Gün geçtikçe Orta Asya'da durumlar daha da karmaşık hal almaktadır. Gençler arasında din değiştirme olayları çoğalmakta, uyuşturucu sorunu da ciddi boyutlar almaktadır, toplumda cinayet ve ahlaksızlık olayları sıklaşmaktadır. Gençlere kendi dinleri ve milli değerleri ile ilgili bilgiler sistematik bir şekilde aşılanmalıdır. Ancak bundan sonra başka din mensuplarına karşı tolerans tanıma hakkında söz edilebilir. Çünkü kendi benimsediği dinle ilgili detaylı bilgi bilmeyen, kendi inancına saygı duymayan insan diğer din mensuplarına karşı saygı duyma ve toleranslı davranma yeteneğini kazanması zordur.

Araştırmanın Bulgularına Dayalı Olarak Ulaşılan Sonuçlar Aşağıda Verilmiştir:

1. Kırgızistan'ın genel orta öğretiminde uygulanan Adep Sabagı Dersinin Din Eğitimi ile ilgili amaçları öğrencilerinin başarı testinde gösterdikleri başarı oranına bağlı olarak yüksek ölçüde gerçekleşmiş bulunmaktadır. Öğrencilerin aldıkları puanlarının ortalaması 76.9'dur.

2. Kırgızistan'ın genel orta öğretiminde uygulanan Adep Sabagı Dersinde öğrenciler Din bilgisi ile sınırlı başarı düzeyleri yüksektir hipotezimiz öğrencilerin başarı testinde aldıkları ortalama puanlarına göre doğrulanmış bulunmaktadır. Öğrencilerin 50'si 70ten yüksek puana sahiptirler

3. Bulgular Adeb Sabağı dersinin din eğitimi ile ilgili amaçlarının gerçekleşme düzeyine öğrencilerin cinsiyetleri etkileyen faktör olmadığını göstermektedirler.

Adeb Sabağı dersinin din eğitimi ile ilgili amaçlarının gerçekleşme düzeyi öğrencilerin cinsiyetlerine göre anlamlı bir şekilde farklılaşmaktadır hipotezimiz doğrulanmamıştır.

4. Bulgular Örneklemin Adep Sabagı dersinde dini bilgilerini ölçen başarı testinden aldıkları puanlarının, öğrencilerin okuduğu okullara göre anlamlı bir şekilde farklılaştığını göstermektedir. Oş şehri okullarında okuyan öğrenciler yüksek toplam puana sahip olmakla daha düşük başarı puanlarına sahip olan Kara-Suu ilçesi okullarında okuyan öğrenciler ile farklılık göstermektedirler.

⁸⁸ A. Toktosunova, Bezopasnost Tsentralnoy Azii(Faktori Stabilizatsii: Vneshniye, Vnutrenniye Ugrozi), *İslam v İstorii Kirgizskoy Gosudartstvennosti*, Bişkek 2003, s.123-124

Nookat ilçesi okullarında okuyan öğrenciler yüksek puana sahip olmakla daha düşük başarı puanlarına sahip olan Kara-Suu ilçesi okullarında okuyan öğrenciler ile farklılık göstermektedirler.

Nookat ilçesi okullarında okuyan öğrenciler din eğitimi ile ilgili başarı testinde ortalama 83 puan, Oş şehri ve Özgen ilçesi okullarında okuyan öğrenciler 78 ve Kara-Suu ilçesinde okuyan öğrenciler en düşük ortalama 71 puan almışlardır.

Analiz sonucunda elde edilen veriler araştırmanın, Adeb Sabağı dersinin din eğitimi ile ilgili amaçlarının gerçekleşme düzeyi öğrencilerin okuduğu okullara göre anlamlı bir şekilde farklılaşmaktadır ve Adeb Sabağı dersinin din eğitimi ile ilgili amaçlarının gerçekleşme düzeyi öğrencilerin yerleşim yerlerine göre anlamlı bir şekilde farklılaşmaktadır, hipotezlerini doğrulamıştır.

5. Bulgular Örneklemin Adep Sabagı dersinde dini bilgilerini ölçen başarı testinden aldıkları puanlarının, öğrencilerin okuduğu sınıflara göre anlamlı bir şekilde farklılaşmadığını göstermektedir.

Araştırmamızın, Adeb Sabağı dersinin din eğitimi ile ilgili amaçlarının gerçekleşme düzeyi öğrencilerin sınıf düzeylerine göre anlamlı bir şekilde farklılaşmaktadır, hipotezi doğrulanmamış bulunmaktadır.

6. Bulgular Örneklemin Adep Sabagı dersinde dini bilgilerini ölçen başarı testinden aldıkları puanlarının, öğrencilerin ailelerindeki kardeş sayısına göre anlamlı bir şekilde farklılaşmadığını göstermektedir.

Araştırmamızın Adeb Sabağı dersinin din eğitimi ile ilgili amaçlarının gerçekleşme düzeyi öğrencilerin kardeş sayısına göre anlamlı bir şekilde farklılaşmaktadır, hipotezini doğru olmadığını ortaya koymaktadır.

7. Bulgular Örneklemin Adep Sabagı dersinde dini bilgilerini ölçen başarı testinden aldıkları puanlarının, öğrencilerin anne babalarının hayatta olup olmamalarına göre anlamlı bir şekilde farklılaşmadığını göstermektedir.

Bu analiz verileri bizim, Adeb Sabağı dersinin din eğitimi ile ilgili amaçlarının gerçekleşme düzeyi öğrencilerin anne babalarının her ikisinin de hayatta olup olmamalarına göre anlamlı bir şekilde farklılaşmaktadır hipotezimizi doğrulamamaktadır.

8. Analiz sonuçları öğrencilerin baba mesleğinin Adep Sabagı dersinin din eğitimi ile ilgili amaçlarının gerçekleşme düzeyini etkileyen önemli faktörlerden biri olduğunu göstermektedir.

Babası iş adamı olan öğrenciler yüksek toplam puana sahiptirler ve daha düşük başarı puanı alan babası doktor olan öğrenciler ile farklılık göstermektedirler.

Analizden elde edilen veriler bize öğrencilerin babalarının meslekleri onların başarı düzeylerini etkilediğini göstermektedir. Bununla araştırmamızın, Adeb Sabağı dersinin din eğitimi ile ilgili amaçlarının gerçekleşme düzeyi öğrencilerin babalarının mesleklerine göre anlamlı bir şekilde farklılaşmaktadır, hipotezini doğrulamış bulunmaktadır.

9. Bulgular Örneklemin Adeb Sabagı dersinde dini bilgilerini ölçen başarı testinden aldıkları puanlarının, öğrencilerin anne mesleklerine göre anlamlı bir şekilde farklılaşmadığını göstermektedir.

Bununla araştırmamızın, Adeb Sabağı dersinin din eğitimi ile ilgili amaçlarının gerçekleşme düzeyi öğrencilerin annelerinin mesleklerine göre anlamlı bir şekilde farklılaşmaktadır, hipotezini doğru olmadığını göstermektedir.

10. Bulgular Örneklemin Adeb Sabagı dersinde dini bilgilerini ölçen başarı testinden aldıkları puanlarının, öğrencilerin aylık aile gelirlerine göre anlamlı bir şekilde farklılaşmadığını göstermektedir.

Araştırmamızın, Adeb Sabağı dersinin din eğitimi ile ilgili amaçlarının gerçekleşme düzeyi öğrencilerin ailelerinin aylık gelirine göre anlamlı bir şekilde farklılaşmaktadır, hipotezi doğrulanmamış bulunmaktadır.

11. Bulgulara göre, araştırmaya katılanların toplam puanları ve öğrencilerin okul dışında dinle ilgili eğitim alıp almamaları arasında anlamlı bir fark vardır.

Veriler öğrencilerin ek olarak okul dışında dinle ilgili eğitim almalarının Adeb Sabagı dersinde başarılarına etki ettiğini göstermektedir. Ek olarak okul dışında din eğitimi alan öğrenci Adeb Sabagı dersindeki daha başarılı olmaktadır. Bu da bize öğrenci ve ailelerinin din eğitimi konusunda gösterdikleri bireysel çabaların önemli olduğunu, Adeb Sabagı dersinin din eğitiminde yeterli olmadığını göstermektedir. Dini bilgileri sadece derste gören öğrenciler okul dışında ek dini bilgileri alan öğrencilerden Adeb Sabagı'nda daha düşük başarı göstermektedirler.

Bu bulgular bizim, Adeb Sabağı dersinin din eğitimi ile ilgili amaçlarının gerçekleşme düzeyi öğrencilerin okul dışında din eğitimi alıp almamalarına göre anlamlı bir şekilde farklılaşmaktadır hipotezimizi doğrulamaktadır.

12. Bulgular Örneklemin Adeb Sabagı dersinde dini bilgilerini ölçen başarı testinden aldıkları puanlarının, öğrencilerin okul dışında dinle ilgili eğitim aldıkları yerlere göre anlamlı

bir şekilde farklılaştığını göstermektedir. Yani, öğrencilerin okul dışında dinle ilgili eğitim alıp almamaları öğrencilerin başarısını etkileyen önemli faktörlerden biri olduğu ortaya çıkmaktadır.

Okul dışında dini bilgileri öğrenmek için özel ders alan öğrenciler, en yüksek puana sahiptirler ve daha düşük başarı puanlarına sahip olan okul dışında dini bilgileri medresede öğrenen öğrencilerle farklılık göstermektedirler.

Okul dışında dini bilgileri öğrenmek için özel ders alan öğrenciler, en yüksek toplam puana sahip olmakla daha düşük başarı puanlarına sahip olan okul dışında dini bilgileri camide öğrenen öğrencilerle farklılık göstermektedirler.

Okul dışında dini bilgileri öğrenmek için özel ders alan öğrenciler, en yüksek toplam puana sahip olmakla daha düşük başarı puanlarına sahip olan okul dışında dini bilgileri dinle ilgili özel radyo ve televizyon programlarını düzenli olarak takip ederek öğrenen öğrencilerle farklılık göstermektedirler.

Okul dışında dini bilgileri ailede öğrenen öğrenciler, yüksek toplam puana sahip olmakla daha düşük başarı puanlarına sahip olan okul dışında dini bilgileri medresede öğrenen öğrencilerle farklılık göstermektedirler.

Yapılan Anova analizinin farkın kaynağını özel ders alan ve ailesinde dini bilgileri öğrenen öğrenciler diğer medreseye, camiye giden veya öze radyo-televizyon programlarını takip eden öğrencilerinden aldıkları daha yüksek puanlar oluşturmaktadır.

Böylece araştırmamızın, Adeb Sabağı dersinin din eğitimi ile ilgili amaçlarının gerçekleşme düzeyi öğrencilerin okul dışında din eğitimi alıp almamalarına göre anlamlı bir şekilde farklılaşmaktadır, hipotezi doğrulanmış bulunmaktadır.

13. Bulgular Örneklemin Adep Sabagı dersinde dini bilgilerini ölçen başarı testinden aldıkları puanlarının, öğrencilerin aile fertlerinin namaz ibadetini yerine getirme sıklığına göre anlamlı bir şekilde farklılaştığını göstermektedir. Yani, öğrencilerin aile fertlerinin namaz ibadetini yerine getirme sıklığı öğrencilerin başarısını etkileyen önemli faktörlerden biri olduğu ortaya çıkmaktadır.

Aile fertleri her gün 5 vakit farz namazlarını yerine getiren öğrenciler, yüksek toplam puana sahip olmakla daha düşük başarı puanlarına sahip olan aile fertlerinin bazen namaz kılan öğrenciler ile farklılık göstermektedirler.

Bulgular bize, dini vecibeleri yerine getirme konusunda daha hassas davranan ailelerin çocukları Adep Sabagı dersinde daha başarılı olduklarını göstermektedir.

Analiz sonucunda elde edilen veriler bize araştırmamızın, Adeb Sabağı dersinin din eğitimi ile ilgili amaçlarının gerçekleşme düzeyi öğrencilerin aile fertlerinin namaz kılma sıklığına göre anlamlı bir şekilde farklılaşmaktadır, hipotezini doğrulamaktadır.

14. Bulgulara göre, Örneklemin toplam puanları ve öğrencilerin Kur'an okumayı bilip bilmemesi arasında anlamlı bir fark yoktur

Adeb Sabağı dersinin din eğitimi ile ilgili amaçlarının gerçekleşme düzeyinde öğrencilerin Kur'an okumayı bilip bilmemesi etkileyici faktör değildir.

Analizden elde edilen bulgular bizim araştırmaya başlamadan önce belirlediğimiz, Adeb Sabağı dersinin din eğitimi ile ilgili amaçlarının gerçekleşme düzeyi öğrencilerin Kur'an okumayı bilip bilmemesine göre anlamlı bir şekilde farklılaşmaktadır, hipotezini doğrulamamaktadır.

15. Bulgular öğrencilerin Adep Sabagı dersinde başarılarına onların ailelerinde Kurban ve Ramazan Bayramlarının kutlanıp kutlanmaması hususunun etkili olduğunu göstermektedir. Ailesinde Kurban ve Ramazan Bayramları kutlanan öğrenci Adep Sabagı dersinde daha başarılı olmaktadır. Bu da bize öğrencinin başarısında ailenin dini vecibelere karşı hassasiyetinin önemli olduğunu ve ailede dini yaşantının çok etkili olduğunu göstermektedir.

Dini bilgileri, okulda aldığı Adep Sabagı ile sınırlı kalan öğrenciler, ailelerinde dini bayramlar kutlanan öğrencilerden Adep Sabagında daha düşük başarı göstermektedirler. Bu bulgular bize ailenin dini yaşantısının öğrencinin Adep Sabagı dersinin din eğitimi ile ilgili amaçlarının gerçekleşme düzeyinde etkili bir faktör olduğunu göstermektedir.

Analizden elde edilen bulgular bizim araştırmaya başlamadan önce belirlediğimiz, Adeb Sabağı dersinin din eğitimi ile ilgili amaçlarının gerçekleşme düzeyi öğrencilerin ailelerinde Kurban ve Ramazan Bayramlarının kutlanıp kutlanmaması göre anlamlı bir şekilde farklılaşmaktadır, hipotezini doğrulamaktadır.

Araştırmada elde edilen bulgular bize öğrencinin okul dışında ek olarak din eğitimi alan öğrencilerin daha başarılı olduğunu göstermektedir. Ancak resmi olan ve ahlak eğitimi, Kırgız halkının milli manevi değerlerin aktarımını amaçlayan Adep Sabagı kendi başına bu değerlerin öğretiminde yeterli olabilmelidir. Adep Sabagı öğretmeni derste daha verimli olabilmesi için çocuğun gelişim özelliklerini, ahlaki gelişim evrelerini, dini gelişim özelliklerini iyi bilmelidir. Konular işlenirken bunlar göz önünde bulundurulmalıdır.

Adep Sabagı dersinin din eğitimi ile ilgili amaçlarının gerçekleşme düzeyinde etkili olan diğer önemli faktörlerinde biri de okuldur. Nookat ilçesi okullarında okuyan öğrenciler daha

başarılı oldukları görülmektedir. Bu da yerleşim yerinde halkın dini tutumuna, bunun bir etkisi olarak da Adep Sabagı öğretmeninin kullandığı metoda, müfredatta yer alan dini konulara daha çok önem vermesine bağlıdır. Adep Sabagı öğretmenleri ile seminerde yapılan mülakatta bu husus bizzat öğretmenler tarafından izah edilmiştir.

Birey 6 yaşından 18 yaşına kadar olan en önemli eğitim sürecini okulda tamamlamaktadır. Kırgızistan okullarında 1-11 sınıflara haftada birer saat olarak zorunlu dersler arasında Adep Sabagı dersi okutulmaktadır. Okulda olma süreci içerisinde birey son çocukluk dönemini ve ergenlik dönemini geçirmektedir. Bu gelişim evrelerinin kendine özgü özellikleri vardır. Bu hususlar göz önünde bulundurulmaz, konular bu özellikler dikkate alınarak düzenlenmez ise Adep Sabagı dersinde amaca ulaşmak neredeyse imkansızdır. Adep Sabagı öğretmeni gelişim psikolojisini ve ahlaki gelişimini iyi bilmelidir.

ÖNERİLER

Yaptığımız araştırmadan elde ettiğimiz veriler sonucunda Adeb Sabagı dersinde yer alan din bilgisi konuları ile ilgili aşağıdaki öneriler getirilmektedir. Müfredatta yer alan din bilgileri konuyla ilişkin olarak çocuğun esas somut ve soyut işlemler dönemine göre ele alınmaktadır.

a. Somut İşlemler Dönemi

1–4 sınıflar için “Adep Sabagı’na Giriş” ünitesi

1 sınıf.(6–7 yaş)

1.ders-Ahlak alfabesi.

7.ders-Aile ahlakı.

2.sınıf.(8 yaş)

1.ders-“İman” kavramının açıklanması

21.ders- İman-insanlığın manevi kaynağıdır.

3.sınıf.(9 yaş)

19.ders- Oruç

4.sınıf.(10 yaş)

9.ders- Dünya dinleri

10.ders-İslam Ahlakı

17.ders-Rahmetli olan kimselerin ruhuna saygı duymak

5–7 sınıflar “Muras” (Milli Manevi Değerler) ünitesi

5.sınıf (11 yaş)

III. çeyrek

1.ders- Giriş-Muras ünitesinin görevleri ve amacı hakkında;

Örf adette yardımseverlik;

Oruç, orucun özellikleri;

IV. çeyrek; Halk pedagojisi (Etnopedagoji) ve ahlak ünitesi

6.sınıf (12 yaş)

3.ders- Kırgızistan’daki ziyaret yerleri. Türbeler.

Çocuğun 7–12 yaşına kadar olan çağ somut işlemler dönemidir. Çocuk okula başlamakta, çevresi genişlemekte, sınıf arkadaş ve oyun grubu içinde oluşmaktadır. Sözlü becerileri gelişmekte ve cinsel özellikleri öne çıkmaya başlamaktadır.

Ana okul çağındaki öğrenciye gelişim özelliğine göre din bilgileri çocuğu anlayacak şekilde somut olarak verilmelidir. Kavram çalışmasının yapılması verimsiz olur, beklenen sonuç alınamaz. Nitekim bu dönemde öğrenci soyut kavramları yetişkinler gibi algılama kapasitede değildir. Çocukların dini algılayış ve ifade ediş biçimleri kendilerine özgüdür. Bu özelliklerin en önemlilerinden bazıları şunlardır:

Çocuklar, dini kavramları, gelişim aşamalarına göre değerlendirirler ve ifade ederler. Allah ve ibadet kavramları, kavram gelişimine paralel olarak, somut bir anlayıştan soyut bir anlayışa doğru ilerleyerek gelişirler.

İlk çocuklukta düşünce antropomorfisttir. Bu genel düşünce yapısından dini kavramlar da etkilenirler. Bu dönemde Allah, insani vasıfların tümünü taşıyan, çocuğun görebildiği en yüce mekan olan gökyüzünde oturan, arkadaşları ve düşmanları olan, genellikle yaşlı bir dede olarak tasavvur ederler. Bu sebeple ibadet, dinin görünen boyutu olması açısından din eğitimi konusunda ebeveyn ve eğitimciler için yardımcı olabilecek faaliyetlerdir.

Yine ilk çocuklukta düşüncenin sunileştirme özelliğinden dolayı çocuklar tabiattaki varlıkların insanlar veya Allah tarafından yapıldığını düşünürler. Fakat Allah'ın da büyük bir insan gibi tasavvur edildiğini göz önüne alırsak yaratıcı bir Allah'ın her şeyi yoktan yarattığı inancı, bu düşünce özelliğinden dolayı, pek kavranır gibi gözükmemektedir. Cennet bu dönemde bazen dünya küresi gibi bir küredir ve ölenler melekler tarafından oraya örneğin füze gibi bir aletle hızlı bir biçimde taşınarak götürülürler.

Milet kavramı ve dini gruplar hala ayırt edilmemektedir.

Çocukların dini düşüncelerindeki bütün bu orijinal özellikler başlangıçta ilkel düşünce numuneleri gibi gözükse de 12 yaşlarından itibaren onların da yetişkin inananların seviyelerine gelmeleri, bu dönemler arasında gelişmelerin, hayatın diğer dönemlerinde görülemeyecek kadar hızlı ve kompleks olduğunu göstermektedir. Normal, sağlıklı bir çocuğun ham gibi görünen tüm zihinse ve duygusal süreçleri, büyüklerin desteği ile mükemmel bir olgunlaşma potansiyeli taşır. Bundan dolayıdır ki din gibi, anlaşılması ve benimsenip yaşanması son derece incelik isteyen bir kavramın eğitim ve öğretimi de o derece titizliği ve sabrı gerektirecektir.⁸⁹

Bu hususlar ebeveyn ve çocuğun din eğitimini üstlenen büyükler ve öğretmenler tarafından dikkatlice izlenmelidir.

⁸⁹Bkz., Yurdağül Mehmedoğlu, "Bir Eğitim Sorunu Olarak Dini Duygu ve Düşüncenin Gelişimi", *Çocuk Gelişimi ve Eğitim*, Ensar Neşriyat, İstanbul 1998, s.111-117

Adep Sabagı programının 1–6 sınıflarında yer alan din bilgisi çocuk tarafından kavranması zor olan ahlak, iman, öteki dünya, cennet, cehennem, ruh, rahmetli, mezarlık gibi bir takım kavramlar bulunmaktadır.

Bunun yanı sıra dünya dinleri, İslam ahlakı gibi bu dönemdeki çocuk tarafından anlaşılması zor olan konular da bulunmaktadır.

İbadet konularından oruç ünitesi işlenmektedir.

Bu dönemde eğitimciler Kırgız geleneğinde de yer alan ve dini muhtevaya sahip olan sünnet konusunu da ele alabilirler. Sünnet dini bir törendir. Çocuğun dinle ilişki kurmasında önemli bir yer tutmaktadır. Anne babalar bu durumu değerlendirmeliler, çocuğun dini anlayışının gelişmesi açısından önemini göz ardı etmemeliler.

Çocukta bilgiye düşkünlük gözlenir. Tam olmasa bile soyut düşünce başlamıştır. Çocuk kendi dini ile başka dinler arasında somut ayrımlar yapmaya başlar. Bu dönemde Allah kavramı ile ilgili artık soyut bilgilere yavaşça geçiş yapılabilir. Namazdan başlayarak ibadetlere alıştırmak bu çağda başlayarak geliştirilir.

Okul çağı içinde ilk ergenlik yani çocukluk safhasının son dönemi 10 yaşından başlar ve ergenlik çağı ile son bulur. Fiziki güç ve enerji harcama düzeyi çok yüksektir. Soyut düşünce dönemi başlamıştır. Rekabet ve işbirliği önem kazanmaktadır. Hak ve adalet kavramlarına önem vermektedirler. Bu dönem çocukların ahlaki delişimi açısından önem taşımaktadır. Okulda görülen ahlak dersi yeterli değildir. Nitekim bu ders çocukların din öğretimi için ailelere destek mahiyetindedir.

Çocuklar bu dönemde kendisine ideal bir insan tipi seçme ihtiyacı duymaktadırlar. Bu konuda yetişkinler dikkatli olmaları gerekmektedir.

İlk ergenlik çağı çocukları engel tanımak istemezler, söz dinlemek zor gelir. Üzerine çok varıldığında emir ve yasakları çiğnemekten kaçınmazlar. Ölçsüz davranmaları henüz yani tanışmaya başladıkları güçlerini kontrol edememelerindendir. Bu dönemde kontrolsüz gücün çevremizde hangi sonuçları ortaya çıkardığına dikkat edilmeli.

Bu dönemde suçlamalarda bulunmak hele bunu dine dayandırarak yapmak onların dine karşı da tavır almalarına sebep olabilir bu hususta yetişkinler müsamahalı ve dikkatli davranmalılar.

b. Soyut İşlemler Dönemi

5–7 sınıflar “Muras” (Milli Manevi Değerler) ünitesi

7.sınıf (13 yaş)

7.ders-Yarın kıyamet kopacaksa da, bir ağaç dikmelisin;

Hz. Peygamberimizin hadisleri ışığında konunun açıklanması

8.sınıf “İnsan” ünitesi (14 yaş)

6.ders- İnsanı insan yapan ahlakıdır;

9.sınıf “Aile” ünitesi (15 yaş)

2.ders- Nikah ve aile kütüğü (şecere ağacı)

10.sınıf “Etnopedagoji” ünitesi

9.ders- Halkın geleneksel dinî inançları

16.ders- Tanrıçılık- Kırgız halkının eski inancı

25.ders- Toplumda İslam’ın yeri

26.ders- Gelenekler ve din

11.sınıf-“Kültür” ünitesi

7.ders- Hurafeler ve merasimler

9.ders- Kültürün bir unsuru olarak din

19.ders- Manevi değerlerimizi nasıl koruyabiliriz? (Münazara)

12 yaşından itibaren somut düşünmenin yerini soyut düşünme almaya başlar. Ancak çocukluktaki dini düşüncenin ve Allah tasavvurunun izleri de henüz kaybolmamıştır. Onun için bu dönemde gençler, her ne kadar Allah’ın manevi bir güç ve kudret olduğunu düşünmeye başlamış olsalar da çocukluk döneminin düşüce ve tasavvur şeklinden tam anlamıyla sıyrılabilmiş değillerdir. Fakat bir müddet sonra bu düşünce ve tasavvur şekli de geride kalır ve tamamen soyut düşünmeye doğru gelişme gösterirler. Daha sonra gençlerin dini duygu ve düşünceleri şuur ve irade seviyesine yükselerek, onların bütün kişiliklerini kontrolü altına alır. Böylece erken yaşlardan itibaren var olan din duygusu ve ona bağlı heyecanların yerini, ergenliğe yakın dönemlerde “dini uyanma” alır. Çünkü gerçek dini uyanışta, duyguya eşlik eden ve dinin muhtevasına yönelmiş bir düşünce de vardır. Gençler bu dönemlerde dini iç dünyalarında son derece ciddiye alırlar.

Allah hakkında duygu ve düşünceleri ise korku ve ümit arasındadır. O’nu yer yer korkulacak bir varlık olarak algılamak, yer yer de sevilen ve saygı gösterilmesi gereken, rahmeti bol bir varlık olarak benimser ve güven duygusu içerisinde yaşarlar. Artık onlarda cennet, cehennem, günah ve sevap kavramları ve düşüncesi de uyanmıştır. Namaz, ibadet ve dua etme arzuları artar.

13-24'e kadar olan döneme bilinçli öğrenme çağı denir. Çocuklar artık Nedir? Ve Ne yapmalıyım? sorularını sormazlar. Daha çok Nerden biliyorsun? Niçin öyle yapmalıyım? diye sorarlar Ve büyüklerin söyledikleri ile yaptıkları arasındaki bulunan çelişki ve farklılıkları ayırt edebilmektedirler. Gençlerde görülebilecek dine karşı tavırlar, genelde yetişkinlerin onları eleştirirken dini kullanmalarından ileri gelmektedir. Bazı olumsuz şartlara rağmen gençleri dinle ilgilenmeye yöneltten bazı temel ihtiyaçlar göz ardı edilmemelidir. Bunlar, eleştirici düşünce, özgürlük ve güven, varlık üzerinde düşünme ve sevgi, hayata anlam verme olarak sayılabilir.

Gençler bir taraftan eleştirmek, özgürlük peşinde koşmak isterler fakat diğer taraftan sevdikleri ve güven duydukları bir büyüğe ihtiyaç duyarlar. Şüphe içinde kalmak gençlerde ruhi gerginlik, suçluluk ve günahkarlık duyguları oluşturur. Bu durumda gençlere sorgulamanın yanlış bir şey olmadığını, sorgulamanın ve araştırmanın Kur'an'da da istenen bir davranış olduğu, önemli olan sorgulama yöntemini bilmek olduğu vurgulanarak onların metodik sorgulamalarına imkan vererek rahatlamalarını sağlanabilir. Lise ve üniversite eğitiminin de gençlerin yaşamında yeni açılımlar getireceği göz önünde bulundurulmalıdır.

Öğrencilerin temel gelişim özelliklerini, olguları algılama ve düşünme tarzlarını ve kendilerini ifade etme biçimlerini bilmeden yapılacak her türlü eğitim faaliyeti beklenen sonuç vermeyecektir. Özellikle soyut olması bakımından din eğitim ve öğretiminde bu durum daha da bir önem kazanmaktadır. Çünkü dikkat edilmesi gereken en önemli noktalardan birisi öğrencilerin din olgusu karşısında pasif olmamaları etkin olarak katılabilecekleri, öğrenme süreçleri ve ortamları içerisinde olabilmelidir. Aksi halde yaptığımız iş yetişkinlere ait olur ve çocuğun anlam dünyasında hiçbir yer tutmaz

Öğrenciye ait temel özellikleri din eğitiminde dikkate almak, dine ait temel değerler açısından bir zafiyet oluşturur mu gibi kaygılar din öğretimi alanında başvurulacak doğru bilgi ve öğretme yöntemleriyle aşılabilecek bir konudur.

Örneğin okul öncesi dönemde çocukların çok canlı bir hayal gücünün olması ve Allah'ı insana ait çizgilerle göz önüne getirmesi Allah inancı açısından kaygılanacak bir durum değil, yüce yaratıcıya karşı çocuğun kendi içinden (fitrat) doğan cevabın sadece o aşamadaki ifade biçimidir. Bu durum çok normaldir. Soyut düşünmenin gelişmesiyle paralel olarak verilecek olan Allah inancı zamanla doğru bir zemine oturacaktır. Çocuk Allah ya da din konusunda konuşmaya başladığında bazı yanlış gördüğümüz ifadeler karşısında kendi anlam dünyamıza kaymaya özen göstererek onun ifadelendirme biçimleriyle çocuğun duygu ve düşünce

dünyasını daha da genişletecek ve zenginleştirecek şekilde rehberlik yapmak daha yerinde tutum olacaktır. Bu aşamada kaygılanarak çocuğun anlamayacağı kavramlarla kendi inandığımız düzeydeki Allah'ı öğretmeye çalışmak, onun içinde daha da gelişecek olan inanca ket vurmak anlamına gelecektir.

Okul, öğrencilerin yeni bilgileri öğrendiği ve eğitildiği bir yer olduğu kadar insan ilişkileri ile ilgili becerilerini geliştirdiği bir ortamdır.

Din eğitimi konusunda öğrencinin soyut kavramları anlama seviyesine gelmesi kolaylık sağlıyor gibi gelse de eğitimcinin tam bu dönemde misyonunun önemi ortaya çıkmaktadır. Din bilgisi iman, ibadet, ahlak öğretimi ve diğer din ve mezheplerle ilgili konularının sistematik bir şekilde oluşturulmalıdır.

Din duygusu bütün insanların yaratılıştan sahip oldukları fitri bir duygudur. İnsan doğuştan Allah'a inanmaya yetenekli ve dini inancı kabullenmeye elverişli yaratılıştadır.⁹⁰ Ayrıca çocuk psikolojisi üzerinde yapılan araştırmalar da çocuğun ruhen dine yabancı olmadığını ortaya koymuştur.⁹¹ Ancak, doğuştan itibaren çocukta potansiyel olarak hazır bulunan dini duygunun teşekkülünde ve gelişiminde çevre büyük etkindir. Çocuğun içinde yaşadığı çevrenin özellikleri dini duygunun erken veya geç yaşlarda uyanmasını etkilemektedir.⁹² Genellikle dindar bir çevrede yetişen çocuklarda dini duygunun uyanması daha erken yaşlarda olmaktadır.

Son çocukluk evresi kızlarda 6–11 erkeklerde ise 6–12 veya 13 yaş arasındır. Bu evreye “Okul Çağı” veya “Temel Eğitim Çağı” adları da verilmektedir.⁹³ Bu evre, çocuğun aile ortamından çıkıp, sosyal çevreye iyice karıştığı evredir. Çocuğun çevresi ve anlayışı genişler, onun için anlaşılmasız olan kavramlar yavaş yavaş açıklık kazanmaya başlar.⁹⁴ Çocuk bu evrenin sonlarına doğru somut düşünme aşamasından, soyut düşünme aşamasına geçer.⁹⁵

Bu dönem zihinsel öğrenme çağının başlangıcı olmakla birlikte duygusal öğrenmenin de devam ettiği bilinmektedir.⁹⁶ Bu evrenin en belirgin özelliklerinden birisi de çocuğun bilgiye olan düşkünlüğüdür. Çünkü zihinsel öğrenme bu evrede başlamaktadır.⁹⁷

⁹⁰ Hökelekli, Hayati, *Din Psikolojisi*, TDV Yayınları, Ankara 1993, s. 124-125

⁹¹ Antoine Vergote, “Çocukta Din”, çev. E. Fırat, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, C.XXII, Ankara 1978, s. 315

⁹² Yavuz, Kerim, *Çocukta Dini Duygu ve Düşüncenin Gelişmesi*, TDV Yayınları, Ankara 1987, s.44

⁹³ Öcal, Mustafa, *Din Eğitimi ve Öğretiminde Metotlar*, TDV Yayınları, Ankara 1991, s. 63

⁹⁴ Yavuz, Kerim, *Çocuğun Dünyası ve Gelişme*, Çocuk Vakfı Yayınları, İstanbul 1992, s. 23

⁹⁵ Aydın, Betül, *Gelişim ve Öğrenme Psikolojisi*, Pegem A Yayıncılık, Ankara 2002, s. 40

⁹⁶ Beyza Bilgin- Mualla Selçuk, *Din Öğretimi Özel Öğretim Yöntemleri*, Gün Yayıncılık, Ankara 1995, s. 73

⁹⁷ Dodurgalı, Abdurrahman, *Ailede Çocuğun Din Eğitimi*, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, İstanbul 1996, s. 250

13 yaşından başlayarak 24 yaşına kadar devam eden döneme bilinçli öğrenme çağı da denir. Ergenlik genel olarak biyolojik, zihinsel ve sosyal açıdan bir gelişme ve olgunlaşmanın yer aldığı çocukluktan yetişkinliğe geçiş dönemi olarak ifade edilebilir.⁹⁸ Bu dönemde yetişkinliğe ayak koyan çocuklar Nedir? ve Ne yapmalıyım? sorusunu sormazlar. Artık daha çok Nereden biliyorsun? Niçin öyle yapmalıyım? sorularını sormaktadırlar. Ve büyüklerin söyledikleri ile yaptıkları arasındaki bulunan çelişki ve farklılıkları ayırt edebilmektedirler. Gençlerde görülebilecek dine karşı tavırlar, genelde yetişkinlerin onları eleştirirken dini kullanmalarından ileri gelmektedir.

18–19 yaşlarında gelişme ve olgunlaşma tamamlanmış veya durmuş değildir. Ancak, artık gençler somut, soyut hemen her şeyi rahatlıkla kavrama ve idrak etme, zihni ve fiziksel birçok işi kendi kendine rahatlıkla yapabilme seviyesine ulaşmışlardır. Yeterince sosyalleşmiş ve toplumun birçok değerlerini benimseyerek kendilerine mal etmiş durumdadırlar. Ergenlik döneminin temel özellikleri, bedensel büyüme ve gelişme ile birlikte duygusal coşku ve taşkınlık, çabuk kurulan ve bozulan ilişkiler, kolay etkilenme, toplum içinde sivrilme, ilgi çekme, rol sahibi olma çabası biçiminde özetlenebilir. Böylece genç büyümekte olduğunu, çocukluğu geride bıraktığını daha iyi anlamaya başlar. Yetişkin bir birey olma çabasında olan ergen kendini daha iyi tanıyarak ve anlayarak bağımsızlığını kazanmak ister. Bu itibarla zihni faaliyetlerdeki artış kendini ve çevresine daha iyi değerlendirmesine neden olur ve öncelikle yaşıtı, arkadaş ve ev dışında hayran olduğu, beğendiği bir sporcu, sanatçı, öğretmen v.b. özdeşim örneği olarak seçer. Anne- babanın bağımlılığından kurtulma ve bağımsızlık arzusu, genci aile ortamından çevreye yönelmeye sağlar. Kendine yeni özdeşim örneklerini bulur, böylece genç içinde bulunduğu toplumun bir üyesi olarak o toplumda belirli bir yer ve rol almak için çaba harcar, toplum içinde kendini tanımaya, kişilik sınırlarını belirlemeye, toplumdaki yerinin neresi olduğunu bulmaya çalışır. Bu itibarla ergenlik dönemindeki gencin sosyal gelişimi açısından ilk göze çarpan husus onun yeni bir kimlik oluşturma çabası içerisinde toplumsal rolünü belirleme gayretidir.⁹⁹

12 yaşından itibaren somut düşünmenin yerini soyut düşünme almaya başlar. Ancak çocukluktaki dini düşüncenin ve Allah tasavvurunun izleri de henüz kaybolmamıştır. Onun için bu dönemde gençler, her ne kadar Allah'ın manevi bir güç ve kudret olduğunu

⁹⁸ KULA, Naci, “Ergenlik Döneminde Sosyal Gelişim Açısından Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Ders Programları”, *Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Çalışma Toplantısı-I*, Dem Yayınları, İstanbul 2004, s. 317

⁹⁹ KULA, Naci, a.g.e., s. 318

düşünmeye başlamış olsalar da çocukluk döneminin düşünce ve tasavvur şeklinden tam anlamıyla sıyrılabilmiş değillerdir. Fakat bir müddet sonra bu düşünce ve tasavvur şekli de geride kalır ve tamamen soyut düşünmeye doğru gelişme gösterirler. Daha sonra gençlerin dini duygu ve düşünceleri şuur ve irade seviyesine yükselerek, onların bütün kişiliklerini kontrolü altına alır. Böylece erken yaşlardan itibaren var olan din duygusu ve ona bağlı heyecanların yerini, ergenliğe yakın dönemlerde “dini uyanma” alır. Çünkü gerçek dini uyanışta, duyguya eşlik eden ve dinin muhtevasına yönelmiş bir düşünce de vardır. Gençler bu dönemlerde dini iç dünyalarında son derece ciddiye alırlar.

Çocukların büyüme ve gelişme her yönden dengeli ve sakin olarak devam ederken, gençlik dönemine geçişte çok önemli bir dönüm noktası olan buluş dönemine girildiğinde birden dengenin bozulduğu ve gencin ruh dünyasının değişikliğe uğradığı görülür. Çocukluk döneminde hiçbir eleştiriye tabi tutulmadan benimsenen tavsiye ve telkinler buluş çağına gelen genç tarafından eleştirilmeye başlar, karşı koyma ve onları reddetme temayülleri ortaya çıkar. Gençler, çevrelerinde bulunan ve ilişki kurdukları insanların davranışları ile sözleri arasında uyum ararlar. Beklenen uyumu bulamayınca, tenkit yaparlar ve şüphe ederler. Genç bu dönemde bir çelişki ve bunalım içinde olur.¹⁰⁰

Buluşun sıkıntılı ve buhranlı bir veya birkaç yıllık dönemi yavaş yavaş geride kalırken, gençlerde bir durulma başlar. Gençler, zihni yönden artık yeterince gelişmiş ve soyut kavramları rahatlıkla kavrayabilecek seviyeye ulaşmışlardır. Gerek kendi iç meselelerini, gerekse dışarıda cereyan eden olayları sebep-sonuç ilişkileri içerisinde ve daha objektif olarak değerlendirebilirler. Olaylar karşısındaki duygu ve düşünceleri daha tutarlı ve mantıklı hale gelmiştir. Bu dönemde gençlerin dini duygularını geliştiren ve onları dine yaklaştıran veya uzaklaştıran birtakım faktörler vardır. Bunları: zihni, psikolojik ve sosyal faktörler olarak üzere üç grupta toplamak mümkündür. Gençler, içinde bulundukları psikolojik durumlara, zihin yapılarına veya çevrelerinde cereyan eden olaylara göre olumlu veya olumsuz yönde etkilenebilirler. Etkilenmenin gelip geçici veya devamlılığına yahut da olumlu veya olumsuz oluşuna göre gençler, şüpheciler olabilirler, dindar olabilirler veya inkarcı durumuna düşebilirler.¹⁰¹

Adebiyat öğretmeni müfredatta yer alan konular gereği gelişim psikolojisini, ahlak gelişim kuramların, çocukta dini gelişim özelliklerini iyi bilmelidir. Bununla birlikte Adeb Sabagı müfredatı belirlenen bu hususlar esasında daha bir kere gözden geçirilmeli, dinle ilgili

¹⁰⁰ Bkz. ÖCAL, M., Din Eğitimi ve Öğretiminde Metodlar, TDV Yayınları, Ankara 1991, s. 135-141

¹⁰¹ Bkz. ÖCAL, M., a.g.e., s. 142-145

konular genişletilmeli, sistematik ve tedrici olarak verilmelidir. İlkokul sınıflarında olan öğrencilere soyut kavramlarla ilgili bilgiler verilmemelidir. Ergenlik çağında olan gençlere anlayış ile yaklaşılmalı ve din konusunda açıklayıcı, tatmin edici cevaplar verilmelidir.

Adep Sabagı öğretmeninin misyonu çok önemli ve büyüktür. Topluma milletin manevi değerlerini kazanan bireyleri yetiştirmede rolü büyüktür. Öğretmen bu görevinin bilincinde olmalı ve ilk önce kendisinde eksik bulduğu yönleri tamamlamaya çalışmalıdır devamlı kendini geliştirme çabasında olmalıdır.

EKLER

EK 1: Adeb Dersi Alan Ortaokul Öğrencilerin Başarı Düzeylerinin Hangi Değişkenlere Göre Farklılaştığını Tespit Etme Amacı İle Uygulanan “Öğrencilerin Başarı Düzeyini Ölçen Test Soruları” Ölçeği

Değerli öğrenci, size sunulan bu anket bir sınav değildir. Anket verileri Oş Devlet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi araştırma görevlisi Dilaram AKRAMOVA’nın Kırgızistan ortaokullarında okutulmakta olan Adeb Dersi ile ilgili yaptığı çalışmasında kullanılacaktır.

Dilaram AKRAMOVA

A. GENEL BİLGİLER

1. Cinsiyetiniz
 - a. () Kız
 - b. () Erkek
2. Okulunuzun ismi nedir? Yazınız.....
3. Kaçınıcı sınıftasınız? Yazınız
4. Siz dahil kardeş sayınıızı belirtiniz.....
5. Ebeveynlerinizin her ikisi de var mıdır?
 - a. İkisi de hayatta
 - b. Birisi var
6. Babanızın mesleği nedir?
 - a. () Öğretmen
 - b. () Doktor
 - c. () Emekli

- d. () İş adamı
- e. () İşsiz
- f. () Çifçi

7. Annenizin mesleği nedir?

- a. () Öğretmen
- b. () Doktor
- c. () Emekli
- d. () İş adamı
- e. () Ev hanımı
- f. () Çifçi

8. Ailenizin aylık ortalama gelirini yazınız.

- a. () 1000 somdan aşağı
- b. () 1000-4000 som arası
- c. () 4000-8000 som arası
- d. () 8000-12000 som arası
- e. () 12000-20000 som arası
- f. () 20000 somdan fazla

9. Okul dışında dinle ilgili eğitim alıyor musunuz?

- a. () Evet
- b. () Hayır

10. Alıyorsanız aşağıdaki seçeneklerden birini işaretleyiniz?

- a. () Özel ders alırım
- b. () Medreseye giderim
- c. () Camiye giderim
- d. () Kitap okurum
- e. () Televizyon ve radyo programlarından öğrenirim
- f. () Ailemden öğreniyorum

11. Ailenizde namaz ibadetinin yerine getirilme sıklığı

- a. () Her gün 5 vakit kılınır
- b. () Sadece Cuma ve Bayram namazları kılınır
- c. () Bazen kılınır
- d. () Hiç kılınmaz

12. Kur'an okumayı biliyormusun?

- a. () Evet
- b. () Hayır

13. Ailenizde Kurban ve Ramazan Bayramı kutlanır mı?

- a. () Evet
- b. () Hayır

B. BAŞARI TESTİ SORULARI

1. İslam'ın şartı aşağıdaki seçeneklerden hangisinde doğru olarak belirtilmiştir?

- a. () 5
- b. () 6
- c. () 8
- d. () 10

2. Aşağıdakilerden hangisi İslam'ın şartlarından biri değildir?

- a. () Namaz
- b. () Hac
- c. () Oruç
- d. () Sofra duası

3. Müslümanların kutsal kitabı aşağıdakilerden hangisidir?

- a. () İncil
- b. () Kuran-ı Kerim
- c. () Tevrat

- d. () Manas
4. İslam Dini'ne göre günde kaç vakit namaz kılmak farzdır?
- a. () 2
b. () 4
c. () 5
d. () 7
5. Aşağıdakilerden hangisi müslümanların oruç ibadetini yerine getirdikleri aydır?
- a. () Ramazan
b. () Zilkade
c. () Recep
d. () Şaban
6. Aşağıdakilerden hangisi müslümanların mübarek bayramlarıdır?
- a. () Noel
b. () Kurban bayramı ve Ramazan bayramı
c. () Nevruz bayramı
d. () Bağımsızlık günü
7. Aşağıdakilerden hangisi İlk peygamberin ismidir?
- a. () Hz. Musa
b. () Hz. Muhammed
c. () Hz. İsa
d. () Hz. Adem
8. Son peygamber aşağıdakilerden hangisidir?
- a. () Hz. Musa
b. () Hz. Adem
c. () Hz. Muhammed
d. () Hz. Davut

9. Hz. Muhammed'in doğum tarihi aşağıdakilerden hangisidir?
- a. () 571
 - b. () 632
 - c. () 640
 - d. () 645
10. Hz. Muhammed'in annesinin ismi aşağıdaki seçeneklerden hangisinde doğru olarak verilmiştir?
- a. () Fatıma
 - b. () Amine
 - c. () Latife
 - d. () Ayşe
11. Hz. Muhammed'in babasının ismi aşağıdakilerden hangisidir?
- a. () Abu Bekir
 - b. () Abu Talib
 - c. () Abdullah
 - d. () Ali
12. Kuran-ı Kerim'de kaç sure vardır?
- a. () 150
 - b. () 120
 - c. () 140
 - d. () 114
13. Hadis nedir?
- a. () Hz. Muhammed'in sözleri
 - b. () Hz. Musa'nın sözleri
 - c. () Hz. Isa'nın sözleri
 - d. () Hz. Adem'in sözleri

14. «Cennet annelerin ayağının altındadır» sözü kime aittir?
- ☐ Atasözüdür
 - ☐ Farabi'nin sözüdür
 - ☐ Toktogul'un şiiridir
 - ☐ Hz. Muhammed'in hadisidir
15. Aşağıdakilerin hangisi insanperverliğe uymaz?
- ☐ Anne babaya saygı
 - ☐ Onuru korumak
 - ☐ Hırsızlık yapmak
 - ☐ Vatana sahip çıkmak
16. Aşağıdakilerin hangisi ahlaka uymaz?
- ☐ Her işe “Bismillah” ile başlamak
 - ☐ Toplu taşıtlarda büyüklere yer vermeden oturmak
 - ☐ Yemeği sağ el ile yemek
 - ☐ Ağaç dikmek
17. Aşağıdakilerin hangisi kaçınılması gereken davranışlardan biridir?
- ☐ Yalan söylemek
 - ☐ Anne-babaya saygı göstermek
 - ☐ Cömert olmak
 - ☐ Adil olmak
18. Aşağıdakilerin hangisi yardımseverliğe uymaz?
- ☐ Ramazanda fitır ve sadaka vermek
 - ☐ Muhtaçlara yardım etmek
 - ☐ Bencillik yapmak
 - ☐ Borç vermek
19. Aşağıdakilerin hangisi örf adet değildir?

- a. () Allah yolunda verilen yemek
- b. () Büyüklerin duasını almak
- c. () Merhuma saygı
- d. () Sigara içmek

20. İslam dinine göre nikah aşağıdaki durumlardan hangisi yoluyla gerçekleşir?

- a. () Kız ile oğlanın anlaşması yeterlidir
- b. () Evlenenlerin rızası ile şahitler olmalıdır
- c. () Anne babanın duası yeterlidir
- d. () Nikah yapılmasa da olur

EK 2: ADEP SABAGI DERS PROGRAMI ÖRNEĞİ

(Sadece Din Bilgisi İle Sınırlandırılmıştır)

Kırgız Cumhuriyeti Milli Eğitim Bakanlığına bağlı, Oş şehri 47 nolu Fetchenko adlı Orto Mektep Adep Sabagı öğretmeni Madina Nabijanova'nın 2003–2004 eğitim senesi için hazırladığı “Adep Sabagı” Ders Planı

DERS: Adep Sabagı

SINIF: 1

SÜRE: 40 dakika

ÖĞRENME ALANI: Ahlak alfabesi

ÜNİTE: “Adep Sabagı’na Giriş”

DERS KONUSU: “Öğrencilere vicdan, namus, ahlak kavramlarının açıklanması verilecek. Namuslu çocuk nasıl bir çocuktur? Namuslu ahlaklı olmanın gerekçeleri nelerdir? Bu konularda müzakere yürütülecektir.”¹⁰²

KAZANIMLAR: Öğrenci vicdan, namus, ahlak kavramlarının açıklanmasını bilir. Ahlaki davranışlar nelerdir bilir.

MATERYALLER: Okuma parçası, tahta.

SÜREÇ: Öğrencilere vicdan, namus, ahlak kavramlar anlatılacak. Ahlaki davranışlara örnek verilecek. Öğrencilere sorular sorulacak.

DEĞERLENDİRME: Öğrencilere konu ile ilgili sorular sorulacak.

DERS: Adep Sabagı

SINIF: 1

SÜRE: 40 dakika

ÖĞRENME ALANI: Aile ahlakı

ÜNİTE: “Adep Sabagı’na Giriş”

DERS KONUSU: “Anne baba her şeyden daha kıymetlidir. Anne babaya saygı ahlakın direğidir. Anne baba kutsaldır. Anne babanın değerini anlama. Anne baba için de çocukları aynı şekilde çok değerlidirler. Nine ve dedelerimize saygı duymalıyız. Kırgızlarda “Yedi atasını bilme” kavramının açıklanması. Hepimiz aile ecdatlarımızı; soy ağacımızı bilmeliyiz.

¹⁰² *Kut Bilim*, S. 15.09.2003, s. 4

Onlara saygı göstermeliyiz, saygı ve dua ile anmalıyız. Akriba ve yakınlarla saygı gösterme.”¹⁰³

KAZANIMLAR: Öğrenci anne babaya karşı olan görev ve sorumlulukları bilir, “Anne babanın değeri” kavramını anlar. Nine ve dedelere, akrabalara karşı saygı nasıl gösterilmesi gerektiği bilir. Kırgızlarda “Yedi atasını bilme”, “Soy Ağacı” kavramını açıklar.

MATERYALLER: Tahta, okuma parçası “Cennet anneler ayağı altındadır” hadisi

SÜREÇ: Öğrencilere anne babaya karşı olan görev ve sorumluluklar anlatılır. Anne babaların çocuklarına gösterdiği sevgi anlatılır. “Yedi atasını bilme” kavramının açıklan “Anne babanın değeri” kavramını anlar. Nine ve dedelere, akrabalara karşı saygı nasıl gösterilmesi gerektiği bilir. Kırgızlarda “Yedi atasını bilme”, “Soy Ağacı” kavramını açıklar.

DEĞERLENDİRME: Öğrencilere konu ile ilgili sorular sorulacak.

DERS: Adep Sabagı

SINIF: 2

SÜRE: 40 dakika

ÖĞRENME ALANI: “İman” kavramının açıklanması

ÜNİTE: “Adep Sabagı’na Giriş”

DERS KONUSU: “İman”, “Ahlak” kavramlarının 1.sınıfta yapılan açıklamalara göre daha detaylı ve örneklerle açıklanacak. Vicdan, ahlak, büyüklerin sözünü dinleme kavramlarının ve “Ahlaklı çocuk memleketin geleceğidir” sözünün açıklamaları verilecek. 1.sınıfta işlenen konuların tekrarı yapılacaktır.”¹⁰⁴

KAZANIMLAR: Öğrenci iman, vicdan, ahlak, vatan ve gelecek kavramlarını anlar. Ahlaklı davranışlar örneklerini verir.

MATERYALLER: Tahta, okuma parçası

SÜREÇ: 1.sınıfta işlenen konuların tekrarlanacak.

DEĞERLENDİRME: Öğrencilere konu ile ilgili sorular sorulacak.

DERS: Adep Sabagı

SINIF: 2

SÜRE: 40 dakika

ÖĞRENME ALANI: İman-insanlığın manevi kaynağıdır

¹⁰³ Kut Bilim, S. 15.09.2003, s. 4

¹⁰⁴ Kut Bilim, S. 15.09.2003, s. 4

ÜNİTE: “Adep Sabagı’na Giriş”

DERS KONUSU: “Adep Sabagı” bana ne öğretti? Hangi güzel alışkanlıkları kazandım ve hangi kötü alışkanlıklardan kurtuldum? Her öğrenci derse aktif katılım gösterecek. Her öğrenci izlenimleri ile ilgili bu derse özel olan “Adep defteri”nde not tutar. Yılsonunda öğretmen her öğrencinin ahlak notunu verir.”¹⁰⁵

KAZANIMLAR: Öğrenci ahlaki alışkanlıklar neler olduğunu bilir, örnek getirir. “Adep defteri”ni düzenler.

MATERYALLER: Tahta, okuma parçası

SÜREÇ: Ahlaki alışkanlıklar neler olduğunu anlatılır, örnek getirir; anne babaya saygı; komşu ve büyüklere karşı saygı; yardımseverlik v.b. Kötü alışkanlıklara örnek verilir: yalan söylemek; anne babanın sözünü dinlememek; sigara içmek v.b. Öğrenciler tarafından yaptıkları ahlaki davranışlar anlatılır. “Adep defteri” nasıl düzenleneceği öğretilir.

DEĞERLENDİRME: Öğrencilere konu ile ilgili sorular sorulacak.

DERS: **Adep Sabagı**

SINIF: 3

SÜRE: 40 dakika

ÖĞRENME ALANI: Oruç

ÜNİTE: “Adep Sabagı’na Giriş”

DERS KONUSU: “Oruç kavramının açıklanması verilecek. Ramazan Bayramı ve Kurban Bayramlarının mahiyeti ve önemi anlatılacak. Müslümanların temel dini bayramları olan bu iki bayramların Kırgız geleneklerinde aldığı yeri açıklanacak. Kırgız geleneklerinde olan ve Ramazanda söylenen Ramazan türküsü, “Ja-Ramazan” türküsünün, anlatımı ve öğrenciler tarafından ezberi.”¹⁰⁶

KAZANIMLAR: Öğrenci oruç, Ramazan ayı, Ramazan ve Kurban Bayramlarının ne olduğunu ne zaman kutlandığını bilir. Kırgız halkı bu iki dini bayramı nasıl kutlandığını bilir. Ramazan türküsü olan “Ja-Ramazan” türküsünün bilir.

MATERYALLER: Tahta, okuma parçası, hadis ve ayetlerden örnekler

SÜREÇ: Arapça “Savm” kelimesinin karşılığı olan “Oruç” kavramı açıklanacak. Ramazan ayı nasıl bir ay, müslümanlar için önemi, oruç nasıl ve kaç gün tutulduğuna dair bilgiler verilecek. Ramazan Bayramı ve Kurban Bayramlarının ne zaman kutlandığı, mahiyeti

¹⁰⁵ Kut Bilim, S. 15.09.2003, s. 4

¹⁰⁶ Kut Bilim, S. 15.09.2003, s. 4

ve önemi anlatılacak. Müslümanların temel dini bayramları olan bu iki bayramların Kırgız geleneklerinde aldığı yeri açıklanacak. Kırgız geleneklerinde olan ve Ramazanda söylenen Ramazan türküsü, “Ja-Ramazan” türküsünün sözleri tahtaya yazılacak, anlamı açıklanacak.

DEĞERLENDİRME: konu ile ilgili sorular sorulacak

DERS: **Adep Sabagı**

SINIF: 3

SÜRE: 40 dakika

ÖĞRENME ALANI: Sigara İçmenin Zararları

ÜNİTE: **“Adep Sabagı’na Giriş”**

DERS KONUSU: “Sigara içmenin ve benzeri sağlığa zararlı olan maddelerin kullanma sağlığa ve insanın manevi dünyasına zararlıdır. Konu örneklerle açıklanacak ve anlatılacaktır.”¹⁰⁷

KAZANIMLAR: Öğrenci sigara içmenin ve benzeri kötü alışkanlıkların sağlığa ve insanın manevi dünyasına zararlı olduğunu bilir.

MATERYALLER: Tahta, hadislerden ve ayetlerden konu ile ilgili örnekler verilecek

SÜREÇ: Sigara nelerden yapıldığı anlatılacak. Sigara sağlığa nasıl zarar verdiği anlatılacak. Sigara içmek, uyuşturucu kullanmak gibi kötü alışkanlıkların sağlığa ve insanın manevi dünyasına zararlı olduğu anlatılacak. İçki içmenin Kur’an’da haram kılındığına dair ayetler sunulacak. Konu ile ilgili hadisler okunacak

DEĞERLENDİRME: konu ile ilgili sorular sorulacak

DERS: **Adep Sabagı**

SINIF: 4

SÜRE: 40 dakika

ÖĞRENME ALANI: Dünya dinleri

ÜNİTE: **“Adep Sabagı’na Giriş”**

DERS KONUSU: “İslam, Hristiyanlık ve Budizm dinleri hakkında genel bilgi. Kur’an İslam dininin kutsal kitabıdır. Hz. Muhammed hakkında bilgi.”¹⁰⁸

KAZANIMLAR: Öğrenci, İslam, Hristiyanlık ve Budizm dinlerinin temel özelliklerini bilir. Kur’an İslam dininin kutsal kitabı olduğunu bilir. Hz. Muhammed’in Mekke’de doğduğunu, son peygamber olduğunu, İslam dinini tebliğ ettiğini bilir.

¹⁰⁷ Kut Bilim, S. 15.09.2003, s. 5

¹⁰⁸ Kut Bilim, S. 15.09.2003, s. 6

MATERYALLER: Tahta, okuma parçaları, hadis ve ayetlerden örnekler

SÜREÇ: İslam dininin esasları, farzları, Kelime-i Şahadet, Kur'an-ı Kerim, Hz. Muhammed ile ilgili bilgi verilecek. İslam Dininin temel 5 farzı, inanç, ibadet esasları ile ilgili bilgi verilecek. Kur'an-ı Kerim'in İslam dininin kutsal kitabı olduğu, 23 yılda Hz. Muhammed'e Mekke ve Medine'de indiği, 114 ayet içerdiği ile ilgili bilgi verilecek. Hz. Muhammed'in 571 senesinde Mekke'de doğduğu, babası Abdullah, annesi Amine olduğu, çocukluğu, evlendiği, 40 yaşında vahiy geldiği, tebliği, ahlaki prensipleri, müşriklerin ona karşı tavırları, savaşları ile ilgili genel bilgi verilecek.

Hristiyanlığın esasları, İncil, Hz. İsa ile ilgili bilgi verilecek.

Budizm esasları, inanç, ibadetleri, Buda, Vedalar hakkında bilgi verilecek

DEĞERLENDİRME: konu ile ilgili sorular sorulacak

DERS: **Adep Sabagı**

SINIF: 4

SÜRE: 40 dakika

ÖĞRENME ALANI: İslam Ahlakı

ÜNİTE: **“Adep Sabagı’na Giriş”**

DERS KONUSU: “İslam Dininin temel kaynaklarında yer alan anne babaya saygı, ölenlerin ruhunu rahmetle anma, dedikodu, hırsızlık, içki ve ahlakla ilgili konuların örneklerle açıklanması.”¹⁰⁹

KAZANIMLAR: Öğrenci, İslam Dininin temel kaynaklarında yer alan anne babaya saygı, ölenlerin ruhunu rahmetle anma, dedikodu, hırsızlık, içki ve ahlakla ilgili hadis ve ayetler örnek getirir

MATERYALLER: Tahta, okuma parçaları, hadis ve ayetlerden örnekler

SÜREÇ: Kur'an- ı Kerimden anne babaya saygı, güzel ahlak, çirkin davranışlar; yalan söylemek, içki içme ve başka birinin hakkını yeme ile ilgili ayetlerden örnek getirilecek. Anne babaya saygı, güzel ahlak ve çirkin davranışlarla ilgili hadislerden örnek verilecek. “Cennet anneler ayağı altındadır” hadisi v.b.

DEĞERLENDİRME: konu ile ilgili sorular sorulacak

DERS: **Adep Sabagı**

¹⁰⁹ *Kut Bilim*, S. 15.09.2003, s. 6

SINIF: 4

SÜRE: 40 dakika

ÖĞRENME ALANI: Ölenlerin Ruhunu Rahmetle Anmak ve Saygı Duymak

ÜNİTE: “**Adep Sabagı’na Giriş**”

DERS KONUSU: “Öleni son yolculuğuna saygı ile göndermek diğer insanlar için farzdır. Defin merasiminin kuralları. Baş sağlığı dileme kuralları. Ölenin ruhuna Kur’an okumak, mezar ziyaretleri.”¹¹⁰

KAZANIMLAR: Öğrenci, defin merasiminin kurallarını, baş sağlığı dileme kuralları bilir. Ölenin ruhuna neden Kur’an okunduğunu bilir. Mezar ziyaretleri nasıl yapıldığını bilir.

MATERYALLER: Tahta, okuma parçası

SÜREÇ: Defin merasiminin kuralları ve baş sağlığı dileme kuralları anlatılacak. Ölenin ruhuna Kur’an okumak, mezar ziyaretleri ile ilgili bilgi verilecek.

DEĞERLENDİRME: konu ile ilgili sorular sorulacak

DERS: **Adep Sabagı**

SINIF: 5

SÜRE: 40 dakika

ÖĞRENME ALANI: Giriş-Muras ünitesinin görevleri ve amaçlarının açıklanması; Örf adette yardımseverlik; Oruç, orucun özellikleri

ÜNİTE: “**Muras**” (Milli Manevi Değerler)

DERS KONUSU: “Oruç kavramının açıklanması yapılacaktır. Ramazan ayında verilen Fıtır Sadakasının anlamı ve önemi. Yardımseverlik imanın esasıdır. Yardıma muhtaç olan insanlar kimlerdir? Kırgız halkının Allahtan medet umma, dua etme, Allah yolunda yemek verme, İftar yemekleri verme geleneğinin yardımseverlik açısından önemini açıklanması. Aramızda zorda kalan kendi, gelirlerini karşılayamayan, yardıma muhtaç olan insanların var olduğu ve onlara yardım etmenin büyük sevap olduğu konusunda bilgi verilecek.”¹¹¹

KAZANIMLAR: Öğrenci, oruç kavramının açıklanmasını ve Ramazan ayında verilen Fıtır Sadakasının anlamı ve önemini bilir. Yardımseverlik imanın esası olması ile ilgili fikir sahibi olur. Yardıma muhtaç olan insanların özelliklerini bilir. Kırgız halkının örf adetlerinde yer alan Allahtan medet umma, dua etme, Allah yolunda yemek verme, İftar yemekleri verme geleneğinin yardımseverlik açısından önemini açıklar.

¹¹⁰ Kut Bilim, S. 15.09.2003, s. 6

¹¹¹ Kut Bilim, S. 15.09.2003, s. 7

MATERYALLER: Tahta, okuma parçası

SÜREÇ: Oruç kavramı açıklanacak. Yardımseverlik, Ramazan ayında verilen Fıtır Sadakasının anlamı ve önemi anlatılacak.. Yardıma muhtaç olan insanlar kimlerdir? Sorusuna öğrencilerle birlikte cevap verilecek. Kırgız halkının Allahtan medet umma, dua etme, Allah yolunda yemek verme, İftar yemekleri verme geleneğinin yardımseverlik açısından öneminin açıklanacak.

DEĞERLENDİRME: konu ile ilgili sorular sorulacak

DERS: **Adep Sabagı**

SINIF: 6

SÜRE: 40 dakika

ÖĞRENME ALANI: Kırgızistan'daki ziyaret yerleri. Türbeler.

ÜNİTE: **“Muras”** (Milli Manevi Değerler)

DERS KONUSU: “Kutsal ziyaret yerleri ve türbeler hakkında bilgi verilecek. Kırgızistan bölgesinde olan Manas’ın türbesi, Burana Minaresi, Süleyman dağı, Taşrabat, Kurmanbeyin Koş Arık türbesi v.b. yerlerin tarihi bilgisi verilecek ve önemi açıklanacak”¹¹²

KAZANIMLAR: Öğrenci, kutsal sayılan ziyaret yerler ve türbelerin anlamını ve önemini bilir. Kırgızistan bölgesinde olan Manas’ın türbesi, Burana Minaresi, Süleyman dağı, Taşrabat, Kurmanbeyin Koş Arık türbesi v.b. yerleri ile ilgili bilgi verir ve önemini açıklar.

MATERYALLER: Tahta, okuma parçası

SÜREÇ: Türk İslam medeniyetinde evliya, büyük alimlerin, kutsal yerler, türbelerin yeri ve önemi anlatılır. Kırgızistan’da bulunan kutsal sayılan yerler ve türbelerden örnekler anlatılır, onlarla ilgili tarihi bilgiler verilir.

DEĞERLENDİRME: konu ile ilgili sorular sorulacak

DERS: **Adep Sabagı**

SINIF: 7

SÜRE: 40 dakika

ÖĞRENME ALANI: Yarın kıyamet kopacaksa da, bir ağaç dikmelisin; Hz. Peygamberimizin hadisleri ışığında konunun açıklanması.

ÜNİTE: **“Muras”** (Milli Manevi Değerler)

¹¹² *Kut Bilim*, S. 15.09.2003, s. 7

DERS KONUSU: “İyi insandan bağ kalır.” atasözünün anlamının açıklar. Fidan dikmenin, sahip olduğumuz ormanların korunması gerektiğinin faydası ve önemi üzerinde sohbet yapılacak. Hz. Muhammed’in “Yarın kıyamet kopacağını bilsen de fidan dik.” hadisinin anlamı ve önemi açıklanacak.”¹¹³

KAZANIMLAR: Öğrenci, “İyi insandan bağ kalır.” atasözünün anlamını açıklar. Hz. Muhammed’in “Yarın kıyamet kopacağını bilsen de fidan dik.” hadisinin anlamı ve önemini açıklar. Kırgız kültüründe hadisin yeri ve önemini bilir.

MATERYALLER: Tahta, okuma parçası

SÜREÇ: “İyi insandan bağ kalır.” atasözünün anlamının açıklanması yapılacak. Hz. Muhammed’in “Yarın kıyamet kopacağını bilsen de fidan dik.” hadisinin anlamı ve önemi açıklanacak. Kırgız kültüründe hadisin yeri ve önemini ile ilgili bilgi verilecek.

DEĞERLENDİRME: konu ile ilgili sorular sorulacak

DERS: **Adep Sabagı**

SINIF: 8

SÜRE: 40 dakika

ÖĞRENME ALANI: İnsanı insan yapan ahlaktır

ÜNİTE: **“İnsan”**

DERS KONUSU: “Etik ahlak bilimidir. Ahlak biliminin ortaya çıkışı, tarihi gelişimi. Milli ahlak eğitim anlayışının oluşumu ve gelişimi. İnsanın ahlakı onun iç dünyasının aynasıdır. Ferdin kendisi, ailesi, vatani ve insanlık önünde ahlaki görev ve sorumlulukları. “İyi kız evladı yaka broşu, iyi erkek evladı gökteki yıldız gibidir.” atasözünün ahlaki yönünden anlamı ve açıklanması.”¹¹⁴

KAZANIMLAR: Öğrenci, Etik ahlak bilimi olduğunu bilir. Ahlak biliminin ortaya çıkışı, tarihi gelişimi, Milli ahlak eğitim anlayışının oluşumu ve gelişimi ile ilgili bilgi sahibi olur. Ferdin kendisi, ailesi, vatani ve insanlık önünde ahlaki görev ve sorumlulukları hangileri olduğunu bilir. “İyi kız evladı yaka broşu, iyi erkek evladı gökteki yıldız gibidir.” atasözünün ahlaki yönünden anlamı ve açıklanmasını bilir.

MATERYALLER: Tahta, okuma parçası

SÜREÇ: Etik-Ahlak bir bilim olarak ortaya çıkışı, tarihi gelişimi, Milli ahlak eğitim anlayışının oluşumu ve gelişimi ile ilgili bilgi verilecek. Ferdin kendisi, ailesi, vatani ve

¹¹³ *Kut Bilim*, S. 15.09.2003, s. 8

¹¹⁴ *Kut Bilim*, S. 15.09.2003, s. 9

insanlık önünde ahlaki görev ve sorumlulukları hangileri olduğuna dair bilgi verilecek. “İyi kız evladı yaka broşu, iyi erkek evladı gökteki yıldız gibidir.” atasözünün ahlaki yönünden anlamı ve açıklanması yapılacaktır.

DEĞERLENDİRME: konu ile ilgili sorular sorulacaktır

DERS: **Adep Sabagı**

SINIF: 9

SÜRE: 40 dakika

ÖĞRENME ALANI: Nikah ve aile kütüğü (Soy ağacı)

ÜNİTE: **“Aile”**

DERS KONUSU: “Nikah ve aile mefhumun açıklanması ve önemi. Kırgız ailesinin tarihi gelişim serüveni. Dinin nikah, aile, yaşam tarzına, örf adetlerine ve hayat anlayışına gösterdiği etkisi ve öneminin açıklanması. Nikah ve dünür adabı. Aile ilişkileri ve sorumluluklar.”¹¹⁵

KAZANIMLAR: Öğrenci, Nikah ve aile mefhumun açıklanması ve önemini bilir. Dinin nikah, aile, yaşam tarzına, örf adetlerine ve hayat anlayışına gösterdiği etkisi ve önemini, Kırgız örf adetlerinde nikah ve dünür adabı bilir. Aile ilişkileri ve sorumlulukları ile ilgili konularda bilgi sahibi olur

MATERYALLER: Tahta, okuma parçası

SÜREÇ: Nikah ve aile mefhumun açıklanması ve önemini verilecek. Dinin nikah, aile, yaşam tarzına, örf adetlerine ve hayat anlayışına gösterdiği etkisi ve önemi, Kırgız örf adetlerinde nikah ve dünür adabı ile ilgili bilgi verilecek. Aile ilişkileri ve sorumluluklar konusunda bilgi ve örnekler verilecek.

DEĞERLENDİRME: Konu ile ilgili sorular sorulacaktır

DERS: **Adep Sabagı**

SINIF: 10

SÜRE: 40 dakika

ÖĞRENME ALANI: Halkın geleneksel dini inançları

ÜNİTE: **“Etnopedogoji”**

¹¹⁵ *Kut Bilim*, S. 15.09.2003, s. 10

DERS KONUSU: “Kırgız halkının bir millet olarak özellikleri, değer yargıları, dünya bakışı ve sosyal ilişkilerde benimsediği kriterler. Kırgızcılık.”¹¹⁶

KAZANIMLAR: Öğrenci, Kırgız halkının bir millet olarak özelliklerini, değer yargılarını, dünya bakışı ve sosyal ilişkilerde benimsediği kriterleri bilir. Kırgızcılık ne olduğunu açıklar.

MATERYALLER: Tahta, okuma parçası

SÜREÇ: Kırgız halkının bir millet olarak özellikleri, değer yargıları, dünya bakışı ve sosyal ilişkilerde benimsediği kriterler ile ilgili bilgi verilecek. Bu kriterlerden biri olan İslam Dininin Kırgız örf adeti, değer yargıları, dünya bakışı ve sosyal ilişkilerde aldığı yeri ve önemi açıklanacak. Kırgızcılık kavramı açıklanacak.

DEĞERLENDİRME: Konu ile ilgili sorular sorulacak

DERS: **Adep Sabagı**

SINIF: 10

SÜRE: 40 dakika

ÖĞRENME ALANI: Kırgız halkının ahlak anlayışı

ÜNİTE: **“Etnopedogoji”**

DERS KONUSU: “Kırgız halkının milli ahlak anlayışı. Milli eğitim anlayışını şekillendiren unsurlar. Bu unsurlar ve geleneklerin koruma, kullanma ve geliştirilmesi.”¹¹⁷

KAZANIMLAR: Öğrenci, Kırgız halkının milli ahlak anlayışı özelliklerini, onu şekillenmesinde etkili olan unsurları bilir. Bu unsurlar ve geleneklerin koruma, kullanma ve geliştirilmesi gerektiğini anlar.

MATERYALLER: Tahta, okuma parçası.

SÜREÇ: Kırgız halkının milli ahlak anlayışı özelliklerini, onu şekillenmesinde etkili olan unsurları açıklanacak. Milli eğitim anlayışını şekillendiren unsurlar, gelenekleri koruma, yaşatma ve geliştirilme konusunda müzakere yapılacaktır.

DEĞERLENDİRME: Konu ile ilgili sorular sorulacak

DERS: **Adep Sabagı**

SINIF: 10

SÜRE: 40 dakika

¹¹⁶ *Kut Bilim*, S. 15.09.2003, s. 11

¹¹⁷ *Kut Bilim*, S. 15.09.2003, s. 11

ÖĞRENME ALANI: Kırgız halkının geleneksel inançları

ÜNİTE: **“Etnopedogoji”**

DERS KONUSU: “Kırgız halkının eski geleneksel inançları. Animizm, Fetişizm, Şamanizm. Kozmolojik üç kutsal anlayış: Yaradan-Tabiat-Birey”¹¹⁸

KAZANIMLAR: Öğrenci, Animizm, Fetişizm, Şamanizm kavramlarını açıklar. Kırgız halkının eski geleneksel inançları neler olduğunu bilir. Kozmolojik üç kutsal anlayış: Yaradan-Tabiat-Birey neler olduğunu açıklar.

MATERYALLER: Tahta, okuma parçası

SÜREÇ: Animizm, Fetişizm, Şamanizm kavramları açıklanacak. Kırgız halkının eski geleneksel inançları hangileri olduğu, özellikleri ile ilgili bilgi verilecek. Kozmolojik üç kutsal anlayış: Yaradan-Tabiat-Birey neler olduğunu açıklanacak.

DEĞERLENDİRME: Konu ile ilgili sorular sorulacak

DERS: **Adep Sabagı**

SINIF: 10

SÜRE: 40 dakika

ÖĞRENME ALANI: Tanrıçılık- Kırgız halkının eski inancı

ÜNİTE: **“Etnopedogoji”**

DERS KONUSU: “Tanrıçılık Altay-Türk halklarının eski inancıdır. Tenir Ata ve Umay Ene anlayışları. Tanrıçılık din biliminin ahlaki ve ekolojik anlamı.”¹¹⁹

KAZANIMLAR: Öğrenci, Tanrıçılık Altay-Türk halklarının eski inancı olduğunu bilir. Tenir Ata ve Umay Ene kavramlarını açıklar. Tanrıçılık din biliminin ahlaki ve ekolojik anlamını açıklar.

MATERYALLER: Tahta, okuma parçası

SÜREÇ: Altay-Türk halklarının eski inancı olan Tanrıçılık ile ilgili bilgi verilecek. Tenir Ata ve Umay Ene kavramları açıklanacak. Tanrıçılık din biliminin ahlaki ve ekolojik yönden önemi açıklanacak.

DEĞERLENDİRME: Konu ile ilgili sorular sorulacak

DERS: **Adep Sabagı**

SINIF: 10

¹¹⁸ *Kut Bilim*, S. 15.09.2003, s. 11

¹¹⁹ *Kut Bilim*, S. 15.09.2003, s. 11

SÜRE: 40 dakika

ÖĞRENME ALANI: Toplumda İslam'ın yeri

ÜNİTE: **“Etnopedogoji”**

DERS KONUSU: “İslam Dininin Kırgız toplumu içinde, gelenek- göreneklerinde ve dünyaya bakış anlayışında aldığı yeri ve önemi. Kutsal kitabı. Kur'an'da eğitim ve ahlakla ilgili ilkeler. Hz. Muhammed'in hayatı ve örnek şahsiyeti.”¹²⁰

KAZANIMLAR: Öğrenci, İslam Dininin Kırgız toplumu içinde, gelenek- göreneklerinde ve dünyaya bakış anlayışında aldığı yeri ve önemini açıklar. Kur'an'da eğitim ve ahlakla ilgili ilkeler neler olduğunu bilir. Hz. Muhammed'in hayatı ile ilgili bilgileri verir. “Hz. Muhammed'in örnek şahsiyet” olma kavramını açıklar.

MATERYALLER: Tahta, okuma parçası

SÜREÇ: İslam Dininin Kırgız toplumu içinde, gelenek- göreneklerinde ve dünyaya bakış anlayışında aldığı yeri ve önemini örneklerle açıklanacak. Kur'an'da eğitim ve ahlakla ilgili ilkeler sunulacak. Hz. Muhammed'in hayatı anlatılacak: doğumu, çocukluğu, gençliği, Nübüvvet, savaşları, sahabeler. “Hz. Muhammed'in örnek şahsiyet” olma kavramını açıklanacak. Bir müslümanın her konuda örnek alması gereken insan Hz. Muhammed olduğu, hayatında ibretler alınması gerektiği açıklanacak. “Hz. Muhammed'in örnek şahsiyet” olma ile ilgili ayet ve hadisler örnek verilecek

DEĞERLENDİRME: Konu ile ilgili sorular sorulacak

DERS: **Adep Sabagı**

SINIF: 10

SÜRE: 40 dakika

ÖĞRENME ALANI: Gelenekler ve din

ÜNİTE: **“Etnopedogoji”**

DERS KONUSU: “Kırgız halkının örf adetleri ve din ilişkisi.” konusunda müzakere dersi yapılacaktır.”¹²¹

KAZANIMLAR: Öğrenci, Kırgız halkının örf adetlerinde dinin yeri ve önemini açıklar

MATERYALLER: Tahta, okuma parçası

¹²⁰ *Kut Bilim*, S. 15.09.2003, s. 11

¹²¹ *Kut Bilim*, S. 15.09.2003, s. 11

SÜREÇ: Gelenek ve göreneklerin şekillenmesinde dinin yeri ve önemi açıklanacak. İslam dininin sosyolojik, antropolojik, psikolojik yönleri açıklanacak. Konu ile ilgili hadis ve ayetler örnek verilecek.

DEĞERLENDİRME: Konu ile ilgili sorular sorulacak

DERS: **Adep Sabagı**

SINIF: 11

SÜRE: 40 dakika

ÖĞRENME ALANI: Kültürün bir unsuru olarak din

ÜNİTE: **“Medeniyet”**

DERS KONUSU: “İslam, Hristiyanlık, Budizm ve Judaizm dinleri hakkında genel bilgiler. Bu dinlerin maddi ve manevi dünyaya getirdikleri kazanımları. İslam dininin kültürel, ahlaki ve manevi özellikleri. Hadisler, insanlığın kültürel ahlaki ve eğitsel zenginliğidir. Hz. Muhammed’in ahlak ilkeleri.”¹²²

KAZANIMLAR: Öğrenci, İslam, Hristiyanlık, Budizm ve Judaizm dinleri hakkında genel bilgiler verir. Bu dinlerin maddi ve manevi dünyaya getirdikleri kazanımlarını açıklar. İslam dininin kültürel, ahlaki ve manevi özelliklerini sayar. Hz. Muhammed’in ahlak ilkelerini açıklar.

MATERYALLER: Tahta, okuma parçası

SÜREÇ: İslam, Hristiyanlık, Budizm ve Judaizm dinleri hakkında genel bilgiler verilecek. İslam Dininin teme şartları, farzları, inanç ve ibadet esasları ile ilgili bilgi verilecek. Budizm ve Judaizm dinlerinin temel özellikleri, tanrı anlayışı, ibadet şekilleri hakkında bilgi verilecek. Bu dinlerin maddi ve manevi dünyaya getirdikleri kazanımları neler olduğu ile ilgili sohbet yapılacaktır. Evrensel din olan, İslam dininin kültürel, ahlaki ve manevi özellikleri açıklanacaktır. Tasavvuf imi, İslam aleminde mutasavvıfların yeri ve önemi ile ilgili bilgi verilecek. Hadislerin, insanlığın kültürel ahlaki ve eğitsel zenginliği olma konusunda sohbet yapılacaktır. Ahlakla ilgili hadislerden örnek verilecek. Hz. Muhammed’in ahlak ilkeleri sıralanacaktır.

DEĞERLENDİRME: Konu ile ilgili sorular sorulacak

¹²² *Kut Bilim*, S. 15.09.2003, s. 11

DERS: **Adep Sabagı**

SINIF: 11

SÜRE: 40 dakika

ÖĞRENME ALANI: Manevi değerlerimizi nasıl koruyabiliriz?

ÜNİTE: **“Medeniyet”**

DERS KONUSU: Manevi değerlerimizi nasıl koruyabiliriz? (Münazara)¹²³

KAZANIMLAR: Öğrenci, manevi değerler neler olduğunu bilir.

MATERYALLER: Tahta, okuma parçası

SÜREÇ: Tahtaya dersin ana soruları yazılacak.

Değer nedir?

Manevi değerlerimiz nelerdir?

İslam Dinini manevi değerimiz olarak sayabilirmiyiz?

Gelenekleri yaşatmak ile manevi değerler korunur mu?

DEĞERLENDİRME: Konu ile ilgili sorular sorulacak

¹²³ *Kut Bilim*, S. 15.09.2003, s. 11

KAYNAKÇA

- “Adep Sabagı Programması”, *Kut Bilim Gazetesi*, 05.09.2003
- “Bilim Berüü Cönündö Kırgız Respublikasının Mıyzamı”, 3. madde, *Erkin Too Gazetesi*, 13 Mayıs, 2003
- “Diniy Okuu Caylar”, *Kırgız Sovet Ensiklopediyası*, Frunze, 1977
- “İyman Sabagı” Calpı Bilim Berüüçü Mektepterdin I-X klasstarı üçün Sınak Okuu Programası, Kırgız Bilim Berüü Akademiyası, *Kutbilim Gazetesi*, 05.09.2003
- “Kırgızistan Milli Eğitim Bakanlığının Adep Sabağı ile ilgili Kararı”, *Kut Bilim Gazetesi*, 13.08.2004
- “Kırgızistan milli eğitim bakanlığının ahlak eğitimi ile ilgili kararı” (Adep dersinin amacı, görevi, metodu ve muhtevası) *Kut Bilim Gazetesi*, 13.06.2004
- “Obshaya Osenka Sostoyaniya Stranı-2003”, *Doklad OON*,
:/www.open.kg/info/prof/expert prof.doc
- ABDILDAYEV, M., “Nekotoriye Aspektı Gosudarstvennoy Politiki V Kırgızstane v Oblasti Religii”, *Diyalog Kültür i Reigiy- Garantiya Mira i Stabilnosti* *Kut Bilim*, Bışkek 2002
- ABDULDAYEV, M., “Religioznoye i Kulturnoye Vozrojdeniye v Sentranoy Azii”, *İslam v İstorii Kırgızskoy Gosudarstvennosti*, Bışkek 2003
- ABDURAZZAKOV, İ., “Obrazovaniye Kak Provodnik v Mirovom Labirinte”, *Reigiya i Obrazovaniye*, Bışkek 2002
- AKİNER, Shirin, “Sovyet Sonrası Orta Asya Cumhuriyetlerinde Modernleşme, Siyaset ve İslam”, (çev. Barış Öngel), *T. A.*, C.19, Ankara 2002
- AKRAMOVA, D., *Din Eğitiminin Genel Eğitim İçindeki Yeri ve Kırgızistan’daki Durum*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2000
- ALEKSANDROV, KRILOV, “Osobennosti Religioznoy Situasii v Kırgızstanae”, *İslam v İstorii Kırgızskoy Gosudarstvennosti*, Bışkek 2003
- ALİMBEKOV, A., *Kırgız Etnopedagogikası*, Bışkek 1996
- ALTAŞ, Nurullah, *İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretimi: Kavramlar, Yaklaşımlar ve Teknikler, Örnek Ders İşlenişleri*, Nobel Yayınları, Ankara 2001
- ANARBAYEV, G., “Poyavleniye Mirovıh Religiy Na Territorii Kırgızistana Pri Dinastii Karahanidov”, *İslam v İstorii Kırgızskoy Gosudartstvennosti*, Bışkek 2003
- APIŞ, Bekembay, *Tarbiya Nazariyatı*, Oş Vilayet Basımevi, Oş 1996

- APIŞEV, MURZAKMATOV, NURUNBETOVA, *Babaların Osuyatınan – Mamekettik İdeologiyaga (Koldonmo)*, Oş 1997
- ARIKAN, Rauf, *Araştırma Teknikleri ve Rapor Yazma*, TUTİBAY LTD. ŞTİ Yayınları, Ankara 1995
- ARMANER, Neda, *Din Psikolojisine Giriş I*, Ay Yıldız Matbaası, Ankara 1980
- ARTIKBAYEV, T., “K Voprusu o Meste İslama v Sotsiokulturnoy i Politicheskoy Jizni Tsentralnoaziatskih Narodov”, *İslam v İstorii Kirgizskoy Gosudartstvennosti*, Bişkek 2003
- ASANOV, A., “Kırgız Respublikasında Diniy Bilim Beruunun Kee Bir Problemaları”, *Oş Mamlekettik Universitetinin İlmiy Jurnalı*, S 1, Oş 2000
- AY, Mehmet Emin, *Çocuklarımıza Allah'ı Nasıl Anlatalım*, Timaş Yayınları, İstanbul 2006
- AYDIN, Betül, *Gelişim ve Öğrenme Psikolojisi*, Pegem A Yayıncılık, Ankara 2002
- AYDIN, M. Şevki, *Din Dersi Öğretmenlerinin Pedagojik Formasyonları*, Erciyes Üniversitesi Yayınları, Kayseri 1994
- AYDIN, Mehmet Zeki, *Din Öğretiminde Yöntemler*, Nobel Yayınları, Ankara 2005
- AYDIN, Mehmet Zeki, *Ailede Çocuğun Ahlak Eğitimi*, Dem Yayınları, İstanbul 2005
- AZEMKULOVA, A., “Reigiya i Bezopasnost- Kak Grant Mira i Stabilnosti V Kirgizstane”, *Diyalog Kültür i Reigiy- Garantiya Mira i Stabilnosti Kut Bilim*, Bişkek 2002
- BARTOLD, V., *Kirgizdar*, Bişkek–1992
- BAYRAKTAR, Faruk, *İslam Eğitiminde Öğretmen-Öğrenci Münasebetleri*, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul 1989
- BAZARBAYEV, Şamşi, *Ruhiy Madaniyat Jana Din*, Oş Vilayet Basımevi, Oş 1995
- BEYMANALİYEV, N., “İstoriya Razvitiya reigii v Kirgizstane”, *Diyalog Kültür i Reigiy- Garantiya Mira i Stabilnosti Kut Bilim*, Bişkek–2002
- BİLGİN, SELÇUK, *Din Öğretimi Özel Öğretim Yöntemleri*, Gün Yayıncılık, Ankara 1995
- BİLMEN, Ömer Nasuhi, *Büyük İslam İlmi hali*, Ankara, 1996
- BOLAY, S. Hayri, SARIKAVAK, Kazım, *Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi*, Gündüz Eğitim ve Yayıncılık, Ankara 2001
- BOOBKOVA, Kadian, *Türkiye ve Kirgizistan ilköğretim sistemlerinin karşılaştırmalı olarak incelenmesi*, Basılmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul 2001

BÜYÜKALACA, Orhan Nadir, *Kırgızistan’da Din Eğitimi ve Kırgızistan Müsümanları Dini İdaresi*, Basılamamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2003

BÜYÜKÖZTÜRK, Ş., *Sosyal Bilimler İçin Veri Analizi El Kitabı*, Pegem Yayıncılık, Ankara 2006

CUNUŞALIYEV, J., “Vliyaniye İslam ana Soznaniye i Povedeniye Kırgızov-Kochevnikov”, *İslam v İstorii Kırgızskoy Gosudarstvennosti*, Bışkek 2003

CUNUŞOVA, S., “Vliyan, ye Religioznih Sennostey na Politicheskuyu Kulturu Molodoji”, *İslam v İstorii Kırgızskoy Gosudarstvennosti*, Bışkek 2003

ÇOTONOV, Özbek, “İslam Dininin Kırgız Madaniyatına Tiygizgen Taasiri jana Iyman Sabagı Mektepterde Kanday Berilişi Kerek”, *İslam v İstorii Kırgızskoy Gosudarstvennosti*, Bışkek 2003

D’ENCAUSSE, H. Carrere, *Sovyetlerde Müslümanlar*, Çev. Adnan Teşken, İstanbul, Ağaç yay., İstanbul 1996

DEMİREL, Özcan, *Genel Öğretim Yöntemleri*, Usem Yayınları, Ankara 1996

DEMİREL, Özcan, *Kuramdan Uygulamaya Eğitimde Program Geliştirme*, Pegem Yayınları, Ankara 2000

Din Öğretiminde Yeni Yaklaşımlar, M.E.B. Yayınları, İstanbul 2000

Din Öğretiminde Yeni Yöntem Arayışları, Uluslararası Sepozyum Bildiri ve Tratışmalar (28-30 Mart İstanbul), T. C. Milli Eğitim Bakanlığı Din Öğretimi Genel Müdürlüğü, Ankara 2003

DODURGALI, Abdurrahman, *Ailede Çocuğun Din Eğitimi*, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, İstanbul 1996

DOĞAN, Recai, «1980’e kadar Türkiye’de Din Öğretimi Program Anlayışları» (1924–1980), *Din Öğretiminde Yeni Yöntem Arayışları*, MEB Yayınları, Ankara 2002

DOĞAN, Recai, «Okutuu Sistemasında Diniy Sabaktın Zarırlılığı Emnede?», *Oş Mamlekettik Üniversitesi Teologiya Fakultetinin İmi Jurnalı*, No: 1, Oş 2000

EKİZ, Durmuş, *Eğitimde Araştırma Yöntem ve Metodlarına Giriş*, Anı Yayıncılık, Ankara 2003

ERDEM, Mustafa, “Kırgızistan’da Dinî Hayat”, *Türk Yurdu dergisi*, Kasım–2001, c.21, sayı. 171

ERDEM, Mustafa, *Kırgız Türkleri*, ASAM Yayınları, Ankara 2000

ERGÜN, Mustafa, *Bilimsel Araştırmalarda, SPSS for Windows*, Ocak Yayınları, Ankara 1995

ERŞAHİN, Seyfettin, *Kırgızlar ve İslamiyet*, SEK Yayınları, Ankara 1999

ERŞAHİN, Seyfettin, *Türkistan'da İslam ve Müslümanlar*, İlahiyat Vakfı Yayınları, Ankara 1999

GALİYEVA, Z., “Kırgızistan: Mesto i Rol Reigii v Sovremennom Obshestve”, *Diyalog Kültür i Reigiy- Garantiya Mira i StablnostiKut Bilim*, Bişkek-2002

GALİYEVA, Z., “Problemı Verı i Duhovnogo Obrazovaniya v Kırgızstane”, *Reigiya i Obrazovaniye*, Bişkek 2002

GUTEK, Gerald, *Eğitime Felsefi ve İdeolojik Yaklaşımlar*, (çev. Nurettin Kale), Pegem Yayınları, Ankara 1997

HÖKELEKLİ, Hayati, *Din Psikolojisi*, TDV Yayınları, Ankara 1993

İslam v Kırgızstane: Tendensii Razvitiya, GosKomisiya KR po Delam Religii, Oş 2004

İSMAİLOV, BEKTANOVA, “O Roli İslama v Duhovnoy Jizni Kırgızov”, *İslam v İstorii Kırgızskoy Gosudartstvennosti*, Bişkek 2003

İTİBAYEVA, K., “Sovremennaya Reigioznaya Situatsiya v Kırgızstane: Novıye Tendentsii i Problemı”, *Diyalog Kültür i Reigiy- Garantiya Mira i StablnostiKut Bilim*, Bişkek 2002

İZMAYLOV, A., *Narodnaya Pedagogika: Pedagogicheskiye Vozreniya Narodov Sredney Azii i Kazahstana*, Pedagogika Yayınları, Moskva 1991

JERSİLD, Arthur, *Çocuk Psikolojisi*, çev. G.Günce, Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yayınları, Ankara 1979

JOROBEKOV, Temir, “Problemı Podgotovki Teologov v Demokraticheskom Puti Razvitiya”, *Reigiya i Obrazovaniye*, Bişkek 2002

JUNUŞALİYEV, J., “Vliyaniye İslama Na Soznaniye i Povedeniye Kırgızov-Koçevnikov”, *İslam v İstorii Kırgızskoy Gosudartstvennosti*, Bişkek 2003

KAHRAMAN, Serpil, *Lise 11. Sınıfta Okutulan Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Ders Kitaplarının Form ve Muhteva Yönünden Değerlendirilmesi*, Basılmamış Y.L. Tezi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri 2003

KAMALOVA, “Nravstvenno-Religioznoye Vospitaniye v Sisteme Obrazovaniya”, *Reigiya i Obrazovaniye*, Bişkek 2002

- KAZAN, E., 4. v 5. Sınıf Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Ders Kitaplarında Allah İnancının Öğretimi, Basılmamış Yüksek Lisan Tezi, Adana 2003
- KENESARİYEV, T., *İslam Dininin Orto Asyada jana Kırgızistanda Taralışı*, Oş 2000
- Kırgız Cumhuriyetinin İlk Cumhurbaşkanı Askar Akayev*, Ankara 1999
- Kırgız Sovyet Ensklopedyası*, Kırgız SSR İlimler Akademiyası, Basma Söz, Poligrafya cana Kitep Sooda İşteri Boyunca Mamlekettik Komuteti, Frunze 1985
- Kırgız Tiliinin Tüşündürmө Sөzdүgү*, Mektep yayınevi, Frunze 1969
- Kırgızdar*, (Hazırlayan: Keneş Cusupov), C. II, Bişkek 1993
- Kırgızskaya Sovetskaya Ensiklopediya*, Frunze 1989
- KONUK, Yurdagül, *Okul Öncesi Çocuklarda Dini Duygunun Gelişimi ve Eğitimi*, T.D.V. Yayınları, Ankara 1994
- Koom Cana Üy- Bülө*, No.26, Bişkek 2002
- KORKMAZ, Mehmet, *İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenliği Programının Eğitimde Program Geliştirme Açısından İnceleme*, Basılmamış Y.L. Tezi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri 2003
- KULA, Naci, “Ergenlik Döneminde Soysal Gelişim Açısından Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Ders Programları”, *Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Çalışma Toplantısı-I*, Dem Yayınları, İstanbul 2004
- KURMANOV, “O Reigioznom Obrazovanii v Kırgızistane”, *Reigiya i Obrazovaniye*, Bişkek 2002
- Kut Bilim*, №26-27, 13.08.2004
- Lİ, N., “Religiya i Gosudarstvennaya Sistema Obrazovaniya”, *Reigiya i Obrazovaniye*, Bişkek 2002
- LOKMAN HACI, “İslam v Sredney Azii”, *İslam v İstorii Kırgızskoy Gosudarstvennosti*, Bişkek 2003
- LUKASHOV, “Reigiya i Obrazovaniye”, *Reigiya i Obrazovaniye*, Bişkek 2002
- MAMAYUSUPOV, BOTOYEV, “O Stanavlenii Religii v Kırgızstane”, *Reigiya i Obrazovaniye*, Bişkek 2002
- MEHMEDOĞLU, Y., “Bir Eğitim Sorunu Olarak Dini Duygu ve Düşüncenin Gelişimi”, *Çocuk Gelişimi ve Eğitim*, Ensar Naşriyat, İstanbul 1998
- MURZAYEV, Kabulcan, *Kırgız eğitim sisteminin tarihsel gelişimi (1917–1997)*, Basılmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul 2000

- MURZUBRAİMOV, B., “Kaada Salt Jana Anın Kelecheği”, *Materialı Regionalnoy Nauchno-Prakticheskoy Konferensii*, Oş Devlet Üniversitesi Basımevi, Oş 2001
- NADİROV, Turdubek, *Adeptiülük-Adam Körkü*, Oş Vilayet Basımevi, Oş 1999
- NASKALİ, Emine Gürsoy, *Bağımsız Kırgızistan Düşümler ve Çözümler*, T. C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 2001
- OMAROV, N., “İslamskoye Vozrojdeniye i Grajdanskoye Obshestvo v Sentralnoy Azii v Kontekste Problem Sovremennogo Globalnogo Razvitiya”, *Reigiya i Obrazovaniye*, Bişkek 2002
- Orta Öğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Öğretim Programı (9, 10, 11 ve 12 Sınıflar)*, Devlet Kitapları Müdürlüğü, İstanbul 2005
- ÖCAL, M., *Din Eğitimi ve Öğretiminde Metodlar*, TDV Yayınları, Ankara 1991
- ÖZERİ, Zeynep, *Okul Öncesi Din ve Ahlak Eğitimi*, Dem Yayınları, İstanbul 2004
- ÖZYILMAZ, Ö., *Çocukluk ve Gençlik Çağında İslami Eğitim ve Psikolojik Temelleri*, Pınar Yayınları, İstanbul 2003
- PANKRATOVA, L., “Hristiyanskoye Obrazovaniye, Zachem?”, *Reigiya i Obrazovaniye*, Bişkek 2002
- RAİMBEKOV, “Rol İslama v Politike i Ekonomike Kırgızstana”, *İslam v İstorii Kırgızskoy Gosudarstvennosti*, Bişkek 2003
- RISBAYEV, C., “Reigiya i Grajdanskoye Obshestvo v Suverennom Kırgızstane”, *İslam v İstorii Kırgızskoy Gosudartstvennosti*, Bişkek 2003
- SABAN, Ahmet, *Öğrenme Öğretme Süreci*, Nobel Yayınları, Ankara 2004
- SABİROV, Alişer, “Svoboda Veroispovedaniya i Obrazovaniya”, *Reigiya i Obrazovaniye*, Bişkek 2002
- SABİROV, Alişer, “Zakon o Religii i Duhovnoye Prosvetitelstvo”, *İslam v İstorii Kırgızskoy Gosudarstvennosti*, Bişkek 2003
- SALİBAYEVA, “Duhovnoye Zdorovye VAjno kak Fizicheskoye i Psihologicheskoye”, *İslam v İstorii Kırgızskoy Gosudarstvennosti*, Bişkek 2003
- Sbornik Dokladov Konferensii po Svobode Veroispovedaniya i Virajeniya Ubejdeniy (Djalal Abad 15-16 Fevral 2002g.)*, OSCE Yayınları, Varshova 2002
- SELÇUK, Mualla, *Çocuğun Eğitiminde Dini Motifler*, TDV Yayınları, Ankara 1991
- SEYTALİYEVA, “Otdelniye Pokazateli Rotsa Popularnosti İslama v Kırgızstane za 2002-2003 g.g.”, *İslam v İstorii Kırgızskoy Gosudarstvennosti*, Bişkek 2003

SHADIYEV, İ., “Eldik Jana İlmiy Pedagogikadagi Tarbiya Jarayanının Manızı”, *Materialı Regionalnoy Nauchno-Prakticheskoy Konferensii*, Oş Devlet Üniversitesi Basımevi, Oş 2001

SIDOROV, “İdeologicheskiy Vakum kak Prichina Rasprostroneniya Vliyaniya Religioznih Organizsiy v Kazahstane”, *Reigiya i Obrazovaniye*, Bişkek 2002

Slovo Kirgızstana, 21 02 2003, No: 20, s. 5.

SÖNMEZ, Veysel, *Program Geliştirmede Öğretmen El Kitabı*, Anı Yayıncılık, Ankara 2001

ŞADROVA, N., “Gosudarstvo i Religiya na Sovremennom Etape Kirgızstana”, *Dialog Kültür i Reigiy- Garantiya Mira i StabilnostiKut Bilim*, Bişkek–2002

ŞARŞENALİYEV. U., “İslamın Kirgızstandağı Ordu”, *İslam v İstorii Kirgızskoy Gosudartstvennosti*, Bişkek 2003

ŞENTÜRK, Habil, *Din Psikolojisi*, Esra Yayınları, Konya 1997

TAVŞANCIL, E., *Tutumların Ölçülmesi ve SSPS ile Veri Analizi*, Nobel yayınevi, Ankara 2002

TAVUKÇUOĞLU, ERDEM, *Eğitim Fakülteleri İçin Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi*, Nobel Yayınları, Ankara 2005

Teologiya Fakultetinin İlmiy Jurnalı, S. 3-4, Oş 2003

Teologiya Fakultetinin İlmiy Jurnalı, S. 5, Oş 2004

Teologiya Fakultetinin İlmiy Jurnalı, S. 6, Oş 2004

TOKTOSUNOVA, A., Bezopasnost Tsentralnoy Azii (Faktori Stabilizatsii: Vneshniye, Vnutrenniye Ugrozı), *İslam v İstorii Kirgızskoy Gosudartstvennosti*, Bişkek 2003

Uluslar arası Sempozyum “Orta Asy’da İslam” 20-21 Mayıs 2004, Oş Devlet Üniversitesi Yayınları, Oş 2004

USUPOVA, Ç., “Kutura i Duhovnoye Obrazovaniye”, *Dialog Kültür i Reigiy-Garantiya Mira i StabilnostiKut Bilim*, Bişkek–2002

UYSAL, Veysel, *Din Psikolojisi Açısından Dini Tutum Davranış ve Şahsiyet Özellikleri*, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul 1996

VALİHANOV, Ç., *Sobraniye Soçineniy v 5 Tomah*, C. 2, Ama-Ata 1985

VERGOTE, Antoine, “Çocukta Din”, çev. E. Fırat, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C.XXII, Ankara 1978, s. 315

YALÇINKAYA, Alaeddin, *Sömürgeçilik ve Panislamizm Işığında Türkistan*, Tümaş yay., İstanbul 1997

YARKOV, A., “İz İstorii Religioznogo obrazovaniya v Kırğızstane”, *Religiya i Obrazovaniye*, Bişkek, 2002

YAVUZ, Kerim, *Çocuğun Dünyası ve Gelişme*, Çocuk Vakfı Yayınları, İstanbul 1992

YAVUZ, Kerim, *Çocukta Dini Duygu ve Düşüncenin Gelişmesi*, TDV Yayınları, Ankara 1987

YAVUZER, Haluk, *Çocuk Psikolojisi*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul 1982

YUDAHİN K.K., *Kırızca -Orusça Sözdük*, Moskva 1965

ZARETSKAYA, İ., *Nravstvennoye Vospitaniye Uchashihsa*, Vıssaya Şkola yayınları, Moskva 1986

ÖZET

AKRAMOVA, Dilaram, “Kırgızistan’da Orto Mekteplerdeki «Adep Sabagı» Dersinde Din Eğitimi İle İlgili Amaçların Gerçekleşme Düzeyi” (Oş Örneği), Doktora Tezi, Danışman: Prof. Dr. Recai Doğan, III+136

“Kırgızistan’da Orto Mekteplerdeki «Adep Sabagı» Dersinde Din Eğitimi İle İlgili Amaçların Gerçekleşme Düzeyi” (Oş Örneği) adlı bu tezde, günümüzde Kırgızistan okullarında okutulan ahlak eğitimini amaçlayan ve kısmen dini konuları içeren Adeb Sabagı dersinde öğrencilerin dini bilgilerle sınırlı olan başarı düzeyleri tespit edilmiştir. Öğrencilerin başarı düzeylerinin, onların cinsiyetine, okuduğu okullara, yerleşim yerlerine, kardeş sayısına, anne babalarının hayatta olup olmasına, babalarının mesleklerine, annelerinin mesleklerine, ailelerinin aylık gelir düzeylerine, aile fertlerinin namaz kılma sıklığına, okul dışında din eğitimi alıp almamalarına, okul dışında dinle ilgili eğitim alıyorsa aldıkları yerlere, Kur’an okumayı bilip bilmemesine, ailelerinde dini bayramların kutlanıp kutlanmamasına göre farklılık gösterip göstermediği araştırılmıştır.

Öğrencilerin Adeb Sabagı dersindeki başarılarını ölçmek için Adeb Sabagı müfredatında yer alan dini konular çerçevesinde çıkartılan sorulardan oluşan başarı testi kullanılmıştır. Bu başarıyı etkilediği düşünülen bağımsız değişkenleri içeren anket uygulanmıştır.

Araştırmanın çalışma evreni, Oş şehri ve Oş vilayeti hudutları içerisinde olan Aravan, Nookat, Kara-Suu ve Özgen ilçeleri devlet okullarında okuyan 430 öğrencilerden oluşmaktadır.

Araştırma verilerinin çözümlenmesinde SPSS istatistik paket programı kullanılmıştır.

Tez üç bölümden oluşmaktadır

Giriş olan I. bölümünde araştırmanın tezin problemi, amacı ve önemi, kavramsal çerçevesi ve sınırlılıkları, araştırmada kullanılan yöntem konuları ele alınmıştır.

Kırgızistan’da Din Eğitimi ve Kırgızistan Eğitim Sistemi İçinde Adep Sabagı başlığı taşıyan II. bölümünde önce Kırgızistan’da din eğitimi tarihi, bağımsızlıktan sonra Kırgızistan’da dini durum ve Kırgızistan Anayasasında din ve din eğitimi incelenmiştir. Daha sonra, Kırgızistan eğitim- öğretim sistemi, Kırgızistan eğitim- öğretim sistemi içinde Adep Sabağı, Adep Sabagı’nın tarihçesi, Adep Sabagı’nın amacı, Adep Sabagı müfredatı, Adep Sabagı müfredatında yer alan din bilgisi konularına yer verilmiştir.

Tezin III. Bölümü Bulgular ve Yorumlardır. Bu bölümde önce örneklemin kişisel özellikleri verilmiş ve daha sonra bulgular değerlendirilmiştir.

Sonuç kısmında araştırmanın genel özeti ve araştırmanın bulgularına dayalı olarak ulaşılan sonuçlar verilmiştir.

Değerlendirme kısmında ise araştırmadan elde edilen bulguların, yani öğrencilerin başarısında etkili olan faktörlerin tespiti ve değerlendirmesi yapılmıştır.

Öneriler kısmında ise bulgulara dayalı olarak Adep Sabagının amaçlarına ulaşmasında daha verimli olabilmesi açısından konuyla ilgili öneriler sunulmuştur.

ABSTRACT

AKRAMOVA, Dilaram, “Realizing the level of purposes concerned with religious education in the lesson “Adep Sabagi” of Kyrgyz secondary schools (Osh example)”, Doctoral Thesis, Thesis Adviser: Prof. Dr. Recai Doğan, III+136

In this thesis “Realizing the level of purposes concerned with religious education in the lesson “Adep Sabagi” of Kyrgyz secondary schools (Osh example)” we examine the success of secondary school teenagers on their views of religion as the daily lesson “Adep Sabagi” of Kyrgyz secondary schools includes ethics and also some religious education. We explore the differences in the success of teenagers based on their success in the lesson, on their gender, schools, homes, how many siblings they have, their parents (if they are alive or not), father’s job, mother’s job, the family’s monthly budget, how often family members pray, how they learn religion outside school, if they learn religion outside school then where they study, their knowledge of the Koran and the celebration of religious holidays in their families.

In our research we used questionnaires on religion to measure the success of teenagers on their religious view in the Adep Sabagi lesson.

The research was conducted in the city of Osh and its environs: Aravan, Nookat, Kara-Suu and Uzgen. 430 pupils studying in government schools were studied.

The study used the SPSS techniques and Varyans Analyses, T Test, and Dunnet C test in fixing the arithmetical average and difference source in solving research datum.

The study is composed of three sections.

The first introductory section explains the methodology of the thesis. We include the problem of the thesis, purpose and importance, concept frame and limits and the method which we used in the process of researching.

The theme of the second section is the Adep Sabagi of the Kyrgyz education system. In this part we studied the history of religious education in Kyrgyzstan, the role of religion in post-independence Kyrgyzstan, religion and religious education in Kyrgyz law, the Kyrgyz education and teaching system, Adep Sabagi in the Kyrgyz education and teaching system, the history of Adep Sabagi, the purpose of Adep Sabagi, the content of Adep Sabagi and the religion information in the content of Adep Sabagi.

The third section contains research findings and interpretations. In this section we fixed the personal importance of the examples and the findings related to measures. And then it was fixed the theme about the developing of religious feeling in the period of childhood and youth as the conclusion of our findings.

The conclusion contains a review of the thesis and the outcome related to the findings of the research.

In the appraisal section we present the fix and appraise the findings of the thesis, i.e. the most influential factors in the success of teenagers.

In the sections of suggestions related to our findings we give proposals as to how Adep Sabagi can improve its quality.